

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Gizem KÖSEOĞLU

BİR MUTLULUK SORUNU: EPİKUROŞÇULUK'TA HAYAT VE ÖLÜM

Felsefe Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Gizem KÖSEOĞLU

BİR MUTLULUK SORUNU: EPIKUROŞÇULUK'TA HAYAT VE ÖLÜM

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Önder BİLGİN

Felsefe Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Gizem KÖSEOĞLU'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Prof. Dr. Ferhat AĞIRMAN (İmza)

Üye (Danışmanı) :Dr. Öğr. Üyesi Önder BİLGİN (İmza)

Üye :Dr. Öğr. Üyesi Ekin KAYNAK İLTAR (İmza)

Tez Başlığı: Bir Mutluluk Sorunu: Epikürosçuluk'ta Hayat Ve Ölüm

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 21/ 06/ 2019

Mezuniyet Tarihi : 25/07/2019

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bir Mutluluk Sorunu: Epikürosçuluk’ta Hayat Ve Ölüm” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Gizem KÖSEOĞLU

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Gizem KÖSEOĞLU
Öğrenci Numarası	20165231005
Enstitü Ana Bilim Dalı	Felsefe
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Önder BİLGİN
Tez Başlığı	Bir Mutluluk Sorunu: Epikurosçuluk'ta Hayat Ve Ölüm
Turnitin Ödev Numarası	1150733180

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 101 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 10/07/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 5

alıntılar dahil % 9'dur.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

10/07/2019

(imzası)

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
ÖNSÖZ	iii
GİRİŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

EPİKÜROS'UN DOĞA FELSEFESİ

1.1.Demokritos ve Epikuros'un Fizik Görüşlerinin Karşılaştırılması.....	8
1.2.Epikuros'un Doğa Felsefesi.....	12
1.2.1. Atomun Nitelikleri: Biçim, Büyüklük, Ağırlık.....	13
1.2.2. Bölünmez İlkeler ve Bölünmez Ögeler Ayrımı.....	16
1.2.3. Atomların Devinimi ve Boşluk.....	17
1.2.4. Atomların Düz Çizgiden Sapması	20
1.2.5. Meteorlar (Gök Cisimleri)	22
1.3. Dünya'nın Genel Yapısı ve Oluşumu.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

EPİKÜROS'UN HAYAT VE ÖLÜM ANLAYIŞI

2.1.Epikuros'un İnsanı: Ruh ve Beden Düalizmi	33
2.2.Ölüm Korkusu: Sonluluk Kaygısı	35
2.3.Öteki Dünya: Cennet ve Cehennem	39
2.4.Ölüm Fenomeni: Varlık ve Yokluk Düalizmi	41
2.5.Ruhun Ölümsüzlüğü Anlayışı	45
2.6.Ölümün Uğramadığı "Bahçe"	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EPİKÜROS'UN MUTLULUK AHLAKI

3.1.Haz: Acıdan Kaçış	50
3.2.Epikurosçuluk' ta Eudaimonia: Hedonizm Ve Ataraxia	55
3.3.Mutsuzluğa Neden Olan Üç Büyük Korku.....	62
3.3.1 Ölüm Korkusu	63
3.3.2 Tanrının Gazabı Korkusu	67
3.3.3 Kader korkusu	82

SONUÇ	94
KAYNAKÇA.....	97

ÖZGEÇMİŞ.....101

ÖZET

Tezin konusu Epikuros ve ardıllarının, mutluluğa ulaşmanın önündeki engeller olarak gördükleri Tanrı, ölüm ve kader korkusuna karşı takındıkları tavır, onların hayata ve ölüme dair bakış açıları etrafında biçimlendirilerek oluşturulmuştur. Epikuros, atomcu bir filozoftur. Evren, atomların boşluktaki hareketlerinden meydana gelir ve cisimler de atomların çarpışmaları sonucu oluşur. Epikuros evrendeki tek gerçekliği atomlar ve boşluk olarak kabul eder. Ona göre evren tanrılar tarafından yaratılmamıştır, dolayısıyla da evrenin oluşumunda tanrıların etkileri yoktur. Epikuros evrende determinizme yer vermez, aksine rastlantıların bulunduğu evren tasavvurunu savunur. Bu görüşüyle Epikuros, evrende kaderin hüküm sürmediğini ifade eder. Epikurosçuluk öğretisinin ilk temsilcisi olan Epikuros, kendisini takip eden öğrencilerini de bu düşünce sistemine dâhil eder. Doğa felsefesi ile yaşamı, evren tasarımını ve insanı açıklamaktadır.

Hayat ve ölüm fenomenleri madalyonun iki yüzü gibidir. Ölüm geldiğinde bedeni ve ruhu meydana getiren atomlar birbirlerinden ayrılır ve dağılır. Böylece beden ve ruh varlığını yitirir. Dolayısıyla insan, ölümün kendisi ile hiçbir zaman yüzleşemez. O halde Epikuros ölümden korkmanın yersiz bir duygu olduğu üzerinde durur. Bu çalışma, Epikuros'un insanın korkularıyla mücadelesini doğa felsefesindeki hayat kavramına, ölüme karşı bakış açısına ve ahlak felsefesinde yer alan mutluluk anlayışına dayandırarak, genel olarak bunların alıp felsefi bir analizini oluşturmayı amaçlamaktadır.

Epikurosçu öğretisi, mutluluğa ulaşmayı nihai hedefi olarak belirler. Aklını kullanarak korkulardan sıyrılabilen insan, kendisine mutluluk veren zevklere yönelmek için çaba saf etmelidir. Haz ahlakıyla da bu görüşünü destekler. Tez Epikurosçu felsefenin biricik hedefi olan mutluluğa, korkular silsilesinden kurtulabilen bireylerin ulaşacağını, hayat ve ölüm fenomenleri içinde ele aldığı mutluluk sorununu felsefi söylemler neticesinde incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Epikuros, Hayat, Ölüm, Tanrı, Kader

SUMMARY

A PROBLEM OF HAPPINESS: LIFE AND DEATH IN EPICUREANISM

The subject of the thesis is the attitude of Epicurus and his successors towards the fear of God, death and fate, which they see as obstacles to the achievement of happiness, formed by shaping their viewpoints about life and death. Epicurus is an atomist philosopher. The universe consists of the motion of atoms in space, and the bodies are formed by the collision of atoms. Epicurus accepts the only reality in the universe as atoms and spaces. According to him, the universe was not created by the gods, so the gods had no effect on the formation of the universe. Epicurus does not include determinism in the universe, on the contrary, it defends the concept of the universe in which coincidences exist. With this view, Epicurus states that destiny does not prevail in the universe. Epicurus, the first representative of the doctrine of epicureanism, includes his students who follow him into this system of thinking. Explains nature philosophy, life, universe design and human.

The phenomena of life and death are two sides of the coin. When death comes, the atoms that make up the body and the soul are separated and dispersed. Thus, body and soul lose their existence. Therefore, one can never face death itself. Epicurus then argues that fear of death is an unwarranted feeling. This study aims to create a philosophical analysis based on Epicurus' struggle with human fears, on the concept of life in the philosophy of nature, on the perspective of death and on the understanding of happiness in moral philosophy.

The epicurean doctrine sets the ultimate goal of achieving happiness. A man who is able to get away from fears by using his mind should try to turn to the pleasures that give him happiness. It also supports this view with the moral values of pleasure. The thesis examines the question of happiness, which is the only goal of Epicurian philosophy, that individuals who can get rid of the range of fears and that they deal with life and death phenomena as a result of philosophical discourses.

Keywords: Epicurus, Life, Death, God, Fate

ÖNSÖZ

Epikuros hayatın telosunu “Eudaimonia” ya ulaşmak olarak belirler. O, her şeyden önce insanları korkunun prangalarından kurtarmayı amaçlar. Onun bütün felsefesinin nihai hedefini bilmeden Epikuros’un metodolojisinin köklerini bilemeyiz. O kendi döneminin yaşadığı sorunları sistemine de aksettirir. İnsanları çepeçevre saran korkular girdabından ancak felsefenin kurtarabileceğini ifade eder. Rasyonalist ve atomist olan Epikuros, doğa felsefesinde evrenin atomlardan meydana geldiği görüşünü savunur. Ahlak felsefesinde ise mutluluğa giden yolların haz anlayışından geçtiğini vurgular. Dönemin insanların temel sorunu haline gelmeye başlayan mutluluk konusunun felsefi temellerini inceleyebilmek için araştırmacı felsefi analizlerle sorunun kökenine ilişkin incelemelerde bulunmalıdır. Tezin konusu, insanların elini kolunu bağlayan Tanrı, ölüm ve kader korkularının mutluluğun önünde engel olduğunu ve bunun bir sorun teşkil ettiğini ortaya koymaktır. Bu konuyu Epikurosçu perspektifle ortaya koymak için Epikuros’un eserlerinden, onun fikirlerini içeren günümüze kadar ulaşmış eserlerden ve felsefe kitapları incelenerek ‘doksografik’ bir tarzda ve kaynak tarama yolu ile açıklanmıştır.

Epikuros ‘hayat kavramını’ atomcu görüşleri çerçevesinde açıklar. Onun maddi dünyaya yönelik teorisine göre, evrenin ve cisimlerin özünü atomlar oluşturur. Maddeci bir filozof olmasına rağmen belirlenimciliği kabul etmez. Çünkü ona göre evren, tesadüfiliği de içinde barındırır. Bunun neticesinde de kaderin bizlere ve evrene hâkim olduğu görüşü ortadan kalkar. Yanı sıra modern insanın kendini telkin ettiği, dinin ise evrenin akışına bir müdahale de bulunmadığını atomcu görüşüne dayandırır. O halde mutluluk sorununun açıklanacağı ilk kavram olan “hayat” için ilk aşamada “Epikuros’un Doğa Felsefesi” adlı birinci bölümde, Epikuros’un atomcu görüşleri ile evren kavramı ilişkilendirilerek felsefi kökenleri üzerinde durulacaktır. İlk problem ile atomlar öğretisinin hayatın oluşumundaki açık seçik etkisi gösterilirken, “eudamonia”yı engelleyen belli başlı korkuların insanlar üzerinde etkisi de ele alınmıştır. Bu bölümde felsefi temellendirmesinin yanı sıra kendisinden etkilendiği Demokritos’un atomcu görüşleriyle karşılaştırılarak felsefi bir analizi yapılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde ise insanların var oluş problemlerinden biri olan sonluluk kaygısı üzerinde durulmuştur. Ölüm korkusunu besleyen öte dünya, ruhun ölümsüzlüğü, beden ve ruh ilişkisi aşamalarıyla felsefi analizleri yapılarak incelenmiştir. Epikuros ölümü insan zihnini kurcalayan boş bir safsata gibi görür. Ölüme açık olan insan, doğrudan ölümle hiçbir zaman karşılaşamaz. O halde bu düşünce ile kaygılarımızı yatıştırıp, kendimizi

güçlendirmeliyiz. Tüm bu düşünceler bağlamında mutluluğu engelleyen ölüm sanrısının insanları nasıl etkilediğinin felsefi temelleri açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ise ahlak felsefesinin konusu olan “Eudamonia” nın anlamının “Ataraxia” kavramıyla ilişkisi açıklanmıştır. Bunun yanı sıra Epikuros hazcı anlayışıyla, insanların acıdan kaçması gerektiğini, kendisine zevk veren hazların peşinden gitmesini yaşama sanatının kuralları olarak belirler. Diğer bir aşamada ise Epikuros, üç büyük korkunun (Tanrı, ölüm ve kader) insanlar üzerindeki etkisinin iç huzursuzluğa etkisini mantıksal argümanlarıyla açıklar. Bu bölümde doğa felsefesi ile ilişkili olan gök cisimlerinin mutlulukla bağlantısı ele alınır. Bu düşüncelerin felsefi temelleri için kendi eserlerinin yanı sıra öğrencisi Diogenes Laertios’un eserlerinden ve onun düşüncelerinden etkilenen Romalı filozoflardan yararlanarak problem ele alınmıştır. Bu bağlamda Epikurosçu öğretinin temel sorunlarından biri olan “mutluluk” sorunu incelenerek, hayat ve ölüm kavramları üzerinden açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Öncelikle bu konuyu araştırmam için bana fırsat veren ve bu süre içerisinde yardımlarını esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Önder BİLGİN’e müteşekkirim. Akademik çalışmalarım esnasında yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. İsmail YAKIT ve Dr. Öğr. Üyesi Ekin KAYNAK İLTAR hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Her daim yanımda olduğunu bildiğim sevgili aileme de sonsuz şükranlarımı sunarım.

Gizem KÖSEOĞLU

Antalya, 2019

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, Epikuros'un felsefesinin odağı haline gelen "mutluluk" sorununu, "hayat" ve "ölüm" fenomenlerinin sınırları içinde felsefi bir analizini incelemektir. Çalışmamızın ilk bölümünde, "Epikuros'un Doğa felsefesi" ana başlığı altında hayat kavramının Epikurosçu öğretide ne anlama geldiği detaylı şekilde incelenmektedir. Epikuros, evreni ve içindekileri dâhil ettiği hayat kavramını atom kuramı ile ilişkilendirerek açıklar. Epikuros, hayat kavramının içine metafiziksel açıklamalarda ekleyerek mutluluk sorunu üzerinde durmaktadır. İkinci bölümünde "Epikuros'un Hayat ve Ölüm Anlayışı" içinde insanın beden ve ruh düalizmini atomcu görüşüne dayandırarak açıklık getirmiştir. Epikuros insanın ölümden korkmasını anlamsız bulurken, ölüm anlayışına geniş perspektifte yer vermesi ile insanlardaki korkuyu ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Üçüncü bölümde ise "Epikuros'un Mutluluk Ahlakı" başlığı altında ele aldığı mutluluk konusunu ahlak felsefesi ile açıklamıştır. Bölümlerin detaylı analizine geçmeden önce Epikurosçuluk öğretisinin temsilcisi olan Epikuros'u tanımak gerekir.

Epikuros (İÖ 341/2-270), İona Adalarından biri olan Samos'ta (Sisam Adası) dünyaya gelir. Babası Neokles Atinalı bir öğretmen, annesinin adı ise Khairestrate idi. Makedonya kralı Philippos'la, Demosthenes'in başa geçmiş olduğu Atina arasındaki savaşın en had devresi olan bu sıralarda ekonomik durum çok kötü idi. Epikür'ün doğumundan üç yıl sonra, 333 de Hellenler koalisyonu Khaironeia'da ezici bir yenilgiye uğrar. Epikuros'un çocukluğu, sonradan takipçileri olacak, üç erkek kardeşiyle birlikte, bütün ömrünce minnettarlık göstermekten geri kalmayacağı ana babasının yanında, basit bir köy hayatı içinde geçer. Daha 14 yaşındayken zekâsının üstünlüğünü gösterir. Kendisinin de bir okulu bulunan ve oğlunun fikri gelişmesini gözden kaçırmayan babası, Samos'taki Platoncu Pamphilos'tan ders almasını yeterli görmediği için Epikür'ü, Anadolu kıyısındaki Teos'a, Demokritosçu Nausiphanes'in yanına gönderir. Epikür birkaç yıl onun derslerini dinledikten sonra, 323 yılında, askerlik yıllarını geçirmek için Atina'ya gider. Oradan geri döndüğü zaman ailesini Samos'ta bulamaz. İskender'in ölümünden sonra Atina'nın Makedonya'ya isyanı sırasında babası büyük-kayıplara uğrar ve 322 de gene Anadolu kıyısında bulunan Kolophon'a göç eder. Epikuros gelişmesini orada tamamlar.¹

Hiçbir dönem Epikuros'un dönemi kadar sancılı ve acı dolu geçmez. Büyük Yunan siteleri Atina ve Sparta savaşlarında yitip giderler; Makedonyalı Philippos ve Aleksandros

¹Epikür,1993: 11-14.

Yunan dünyasını ve Asya'yı Orta Asya çöllerine, Hindistan'a kadar ele geçirirler; Aleksandros'un ardılları birbirine düşerler. Perikles'in şehri olan, Asya'nın büyük dalgaları karşısında Yunanistan'ı kurtarmış olan Atina, olağanüstü bir kaosun içine sürüklenir. Mutsuzluk Yunanlar arasında yerleşir, düzensizlik ve sıkıntı günden güne çoğalır. 307'den 261'e kadar savaşlarla ve ayaklanmalarla dolu kırk altı yıl birbirini izler: yönetim yedi kere el değiştirir, partiler iktidardan uzaklaştırıldılar ve her seferinde Atina'nın dış siyaseti altüst oldu. Dört defa yabancı bir hükümdar hükümet kurar ve kurumları değiştirir. Üç başkaldırma devrimi kanla sonuçlanır. Atina dört defa kuşatılır. Kan, yangınlar, öldürmeler yağmalar; işte bunlar Epikuros'un acılı dünyasının resmidir.²

İ.Ö. 307-306'da, siyasi koşullar Atina'ya yerleşmesine imkân verir vermez, 304 yılında orada bir felsefe okulu kurar; bu okul, yerinden dolayı "Bahçe" adını alır ve ilkçağ dünyası için materyalizmin ve Tanrıtanımazlığın merkezi haline gelir.³ Epikuros'un kurduğu okul, Platon'un (M.Ö.427) Akademi'sinden ve Aristoteles'in (M.Ö. 384-322) okulundan farklı bir yapısı bulunur. Bu iki okulda farklı alanlarda farklı hocalar tarafından ders verilen resmi bir kurum olarak bilinir. Halbuki Epikuros mektebi, aynı hayat tarzını ve görüşünü benimseyen dostlar topluluğundan meydana gelir. Bu mektebin resmi bir statüsü ve ders planlaması bulunmaz. Platon'un ve Aristoteles'in derslerine katılan öğrencilerden farklı olarak onun mektebine köleler ve kadınlar da gelir.⁴

Epikuros Kyniklerden etkilendiği ahlak felsefesini kendi düşünceleriyle harmanlayarak geliştirir. Ona göre insanların bir amacı olacaksa bu mutluluk olmalı. Onun felsefesi insanlara nasıl mutlu yaşanacağını gösteren bir pusulaya benzetilir. İnsan ölüm, Tanrı, kader korkularından sıyrılmayı bilmesi gerekir. Çünkü bu korkular insanın mutlu ve doğru yaşamına bir set koyar. Ancak bu kaygılardan ve korkulardan arınarak kozasından çıkan insan, huzura erişebilir. İnsanın korkularından sebep doğayı inceleme yoluna gider. Böylece doğa olayları, evrenin oluşumu, Tanrının doğaya etkileri Epikurosçu görüşle açıklık kazanır. Epikuros evren (Khora) açıklamasını, Demokritos'tan etkilendiği maddeci görüşe dayandırır. Evren, atomların boşluk içindeki hareketlerinden oluşur. Her ne kadar Demokritos'un atomcu görüşünü benimsemiş olsa da evrende mekanik bir zorunluluğu kabul etmez. Atomcu görüşüyle açıkladığı doğa da Tanrının varlığını saf dışı bırakmaya çalışır.⁵

Epikuros felsefeyi mantık, fizik, ahlak olmak üzere üçe ayırır. Mantık, felsefe çalışmasına giriş yöntemlerini içerir. "Kanon" ya da "Ölçüt Üzerine" adlı eserinde mantık

² Nizan,1998: 8- 10.

³ Cogniot,1992: 73.

⁴ Arslan,2008: 31.

⁵ Epikuros,2015: 6.

kuramlarını bir araya toplar. Fizik görüşü, onun doğaya ilişkin tüm görüşlerini içerir. Otuz yedi kitaplık “*Doğa Üzerine*” eserde ve genel görüşlerini içeren “*Mektuplar*” da bulunur. Ahlak felsefesinde ise insanların nelere yönelmesi gerektiğini ve kaçması gereken hususları içeren öğretisini açıklar. Ahlak öğretisini de “*Yaşamlar Üzerine*”, “*Mektuplar*”, “*Erek Üzerine*” adlı eserlerinde anlatır. Ahlak bilgisi bize doğru yaşamla ilgili bilgi verir; bu yüzden hayatımızın ereğini belirler. Mantığı ise fizik ile birlikte açıklar. Fizik bölümü evrenin ve içinde bulunan her şeyin atomlardan meydana geldiğini ve yine yok olmayla ilgili görüşleri içerir.⁶

Epikuros’un felsefesinin tam bir zevk felsefesi olduğunu söyleyebiliriz. Puzzle parçası gibi düşüncesinin her köşesinde amacını belirterek bir bütünü oluşturmayı hedefler. Felsefenin üzerine düşen görev insanı boş inançlardan kurtararak hayatı yaşanmaya değer kılmaktır.⁷ Zevk felsefesi, şehvetle dolu bir hayatı işaret etmez. Bilakis beden alanında tamamıyla acının yokluğuna ve ruhun tam bir dinginlik halini yaşamasına karşılık gelir. Epikuros’un felsefesi bu anlamda her haliyle hayatı bir sanat olarak görülmesine zemin hazırlar. Bu sebeple insanın yaşı kaç olursa olsun felsefeyle bağını koparmamasını öğütler. İnsanın felsefeyle meşguliyetini her yaşta devam ettirmesi gerekir. O, felsefesiyle insanların ruhlarındaki hasarı onarmaya çalışır. “Felsefe ile uğraşır gibi görünmek değil, bunu sahiden yapmak lazımdır. Çünkü bize gereken görünüşte sağlam olmak değil sahiden sağlığa kavuşmaktır.”⁸

İnsanın ölümden korkmasını yadırgar. Çünkü insanın yaşadığı korkulardan ve başka korkulardan kurtulabilmek için dünyayı duyularımız aracılığıyla kavradığımız şekilde kabul etmeliyiz.⁹ Epikuros’a göre ölüm, duyulardan soyutlanma halidir. O halde duyularıyla dünyayı algılayan insan niçin ölümden korksun? Bu düşünceyi destekleyecek bir görüş ortaya atar Epikuros: “Ölüm bir hiçtir. Varlığını bedene borçlu olan ruh ölüm geldiğinde yok olmaya mahkûm olur.” Epikuros öte dünya kavramını ve ruhun ölümsüz olduğu yargısını da ortadan kaldırır. Tüm korkulara rağmen hayatını sürdüren tek kişinin bilge kişi olduğunu ifade eder.¹⁰

Epikuros ahlak felsefesinde hazcılığı temel alır. Bu konuda Epikuros kendisinden önce hazcı filozof olarak bilinen Aristippos’tan (MÖ 435-386) etkilenmiştir. Aristippos, hazzı en üstün iyilik olarak tanımlar. İyi demek haz demek anlamına gelir ve eğer insan hazzı ulaşıyorsa en üstün iyiliğe de ulaşır. İnsana acı veren, huzursuzluk yaşatan her şey hazzın karşısında yer alır. İnsan en temel duygularını hazdan alır. Aristippos kesintiye uğramış hazzı

⁶ Laertios,2010: 486.

⁷ Epikuros,2015: 11.

⁸ Epikuros,2015: 84.

⁹ Dumont,2007: 101.

¹⁰Epikuros,2014: 22.

kabul etmez; onun hazzının ilkesi sürekli olmasıdır. İnsanın eyleminin ereği mutluluğa ulaşmak olmalıdır. Burdan hareket eden Epikuros tüm öğretisinin çıkış noktasını mutluluk olarak belirler. Epikuros, Aristippos'un hazcılığını geliştirerek kendi ahlak felsefesinin temellerini oluşturur. Her ne kadar hazcılığın genel yapısında ortak fikre sahip olsalar da Epikuros, Aristippos'un bazı görüşlerinden ayrılır. Aristippos hazcılığında tinsel hazzın üzerinde dururken, Epikuros ise tinsel hazza yönelir.¹¹

Öte yandan Epikuros kuşkucu olarak bilinen Pyrrhon'un (M.Ö.365-275) eski öğrencisi Nausiphanes'ten de etkilenmiştir. Epikuros, Nausiphanes'ten ruhun nasıl huzura ereceğini öğrenir. Epikuros'un öğretisinde ruhun selameti son derece önem arz eder. Çünkü ruh huzura kavuşmadığı takdirde acılar içinde kıvrılır. Nausiphanes'ten etkilendiği ruhun sükûnete kavuşma halini Epikuros, ataraxia kavramıyla hazcı görüşünde bütünleştirir. Ahlak felsefesinde insanın nasıl ruh sakinliğine ulaşabileceğini de gösterir.¹²

Epikuros sadece kendini metafizik konularla sınırlandırmış bir filozof değildir. O aynı zamanda Antik Yunan döneminin rasyonalist ve atomcu filozofu olarak da tanınır. Döneminin önde gelen atomcularından biri olan Demokritos'un (MÖ 460-370) , her şeyin temelinde atomu yerleştirme düşüncesinden etkilenir. Epikuros doğa felsefesinin temellerini atarken etkilendiği Demokritos'un atomcu görüşünden yararlanır. Epikuros da evrenin merkezinde atomların bulunduğunu ifade eder. Evren ve nesnelere atomların mekandaki hareketlerinden oluşur. Ancak Epikuros, Demokritos'un atomcu öğretisinin hepsini aynı şekilde doğa felsefesine yansıtmaz. Evrende mekanik bir zorunluluğun bulunmadığını; rastlantının bulunduğu üzerinde durur. Bu düşünce ile iki filozofun fizik kuramları birbirinden ayrılır. Epikuros rastlantıya yer vermesiyle, kaderci anlayışın yayılmacı zihniyetine de karşı çıkar. Demokritos'un atomlarının şekil ve hacmine ağırlık niteliğini eklemesi ile atomcu görüşünde yeni bir farklılık yaratır. Böylece en küçük birim olan atomların hareket ettiği boşluğun (eter-ether- esir) ezeli, ebedi mevcudiyetini ortaya koyar.¹³

Epikuros üretken bir yazar ve filozof olarak bilinir. 300'den fazla kitap yazdığı söylene de günümüze üç mektup ve özlü sözlerden derlenen iki eserinden başka eseri ulaşmamıştır. On dört gün hasta yatağında yattıktan sonra böbrek taşı nedeniyle ölmüştür.¹⁴ Epikuros öldükten sonra öğrencisi ve sıkı takipçisi olan Hermarkhos (M.Ö 325- 250) okulun başına geçer. Zamanla okulun başına geçen kişiler değişir. Hermarkhos'tan sonra Polystratos

¹¹ Epikuros,2014: 75- 76.

¹² Dumont,2007: 100.

¹³ Epikuros,2015: 83.

¹⁴ Laertios,2010: 478.

okula başkanlık eder. Daha sonra ise Dionysios ve Basileides (M.Ö 250) Bahçe Okulu'nun başına geçerler.¹⁵

Epikuroşçuluk öğretisinin etrafında toplanan pek çok isim bulunur. Epikuros'un en yakın takipçisi Apollodoros (M.Ö 180) “*Epikuros'un Yaşamı Üzerine*” ve “*Kronoloji*” adlı eserlerinde onun görüşlerini anlatır. Diğer bir Epikuroşçu filozof Philodemos (M.Ö 110/ 35) “*Filozoflar Üzerine İnceleme*” adlı eserinde Epikuros'un hayatından kesitlere yer verir. Epikuros hakkında yazılan bir başka eser “*Epikuros'un Yaşamı*” sıkı takipçilerinden biri olan Epikuroşçu Ariston'a aittir. Epikuros ölmeden önce vasiyetini Epikuroşçu Idemeneus'a açıklar. Kendisinden sonra onun öğretilerini devam ettiren ve ünlünen Timokrates ve Metrodos, Epikuros'un sadık felsefe çalışanlarıydı. Athenaios, Diokles, Hermippos, Athenadoros'un oğlu Lamsakoslu Polyainas, Leonteus ile Themista'nın oğlu ve Magnesialı Epikuroşçuluk okuluna hizmet eden filozoflar arasındadır.¹⁶

Epikuroşçuluk öğretisini devam ettiren ve Epikuros'un fikirlerine detaylı şekilde yer veren diğer bir sıkı takipçi (M.S. 180-240) Diogenes Laertios'tur. Epikuros pek çok konuda eser yazmasına rağmen onun eserlerini birçok kaynakta bulamıyoruz. Ancak Laertios “*Ünlü Filozofların Hayatları ve Öğretileri*” kitabında aşağıda yazdığımız eserlerin hocası Epikuros'a ait olduğu ifade edilmektedir.

- 1.Doğa üzerine, otuz yedi kitap (On nature, thirty-seven books)
- 2.Atomlar ve Boşluk Üzerine (On Atoms and Space)
- 3.Aşk Üzerine (On Love)
- 4.Doğa Bilginlerine Karşı Yazılmış Eserlerin Özeti
- 5.Megaralılara Karşı (Against the Megarians)
- 6.Sorunlar (Problems)
- 7.Temel Özdeyişler (Basic epigrams)
- 8.Seçimler ve Sakınımlar Üzerine (On election and avoid)
- 9.Erek Üzerine (On intention)
- 10.Ölçüt Üzerine ya da Kanon (On criterion)
- 11.Tanrılar Üzerine (On the Gods)
- 12.Dindarlık Üzerine (On Religiousness)
- 13.Hegesianaks
- 14.Yaşamlar Üzerine, dört kitap (On Lives, four book)
- 15.Doğru Eylem Üzerine (On the Right Action)
- 16.Themista'ya Neokles
- 17.Görme Üzerine (On Vision)
- 18.Atomdaki Açık Üzerine (On the Angle in the Atom)

¹⁵ Laertios,2010: 484.

¹⁶ Laertios,2010: 476- 484.

- 19.Dokunma Üzerine (On Touching)
- 20.Kader Üzerine (About Fate)
- 21.Timokrates'e Karşı, Duyular Üzerine Kuramlar (Against Timocrates, Theories on the senses)
- 22.Geleceği Tahmin (Forecasting the Future)
- 23.Felsefeye Teşvik (Promote Philosophy)
- 24.İmgeler Üzerine (On Images)
- 25.İmgelem Üzerine (On Imagination)
- 26.Aristobulos
- 27.Müzik Üzerine (About Music)
- 28.Adalet ve Öteki Erdemler Üzerine (On Justice and Other Virtues)
- 29.Armağanlar ve Gönül Borcu Üzerine (On Gifts and Volunteer Debt)
- 30.Polymedes
- 31.Timokrates, üç kitap
- 32.Metrodoros, beş kitap
- 33.Antidoros, iki kitap
- 34.Mitra'ya Hastalıklar Üzerine Kuramlar
- 35.Kallistolas
- 36.Krallık Üzerine (On the Kingdom)
- 37.Anaksimenes
- 38.Mektuplar (Letters)¹⁷

Epikuros'un kaybolan “*Doğa Üzerine*” adlı derlemesinden günümüze ulaşan parçalar, Vezüv yanardağının M.S. 79 tarihinde patlaması sonucunda Herculaneum'da volkanik küller altında kalmıştır. 1800'den beri sürdürülen titiz çalışmalar neticesinde rulolar halinde olan parçalar açılıp çözülmeye çalışılmıştır.¹⁸

Romalı filozof Marcus Tillus Cicero (M.Ö. 106/ 43) Epikuros'u, İ.Ö 90'da Roma'da sohbetine katılır ve “*Tanrılar Üzerine*” isimli eserinde onun görüşlerini 78- 80 sayfaları arasında aynı başlığı taşıyan kendi eserinde kullanmıştır.¹⁹ Cicero eserlerinde Epikuros'un düşüncelerinden bahsetmiş olsa da onu eleştiren filozoflar arasındadır.

Epikuros'un öğretisini kendi düşünce sistemine akseden filozof (MÖ 95/ 55) Lucretius Carus'tur. Şairane üsluba sahip olan Lucretius, “*De Rerum Natura (Şeylerin Doğası)*” adlı eserinde Epikuros'un öğretileri üzerinde durur. Lucretius'un eserleri sayesinde Roma'ya geçmiş ve sonunda Pierre Gassendi (1592-1655) ve Bacon (1561-1626)'u etkilemiştir. Karl Marx (1818-1883), “*Kutsal Aile*” adlı eserinde, Fransa'da özellikle

¹⁷ Laertios,2010: 485- 486.

¹⁸ Kenny,2011: 118.

¹⁹ Zeller,2008: 320.

Descartes (1596- 1650) tarafından temsil edilen XVII. yüzyıl metafiziği doğarken, Epikuros'un maddeciliği Gassendi'nin düşüncesini etkilediğini söylemiştir.²⁰

Karl Heinrich Marx "*Demokritos ile Epikouros'un Doğa Felsefelerindeki Ayrım*" adlı çalışması ile hem Demokritos'un fizik görüşünü hem de Epikuros'un doğa görüşünün detaylı şekilde analizini yapmıştır. Marx'ın materyalizmini geliştiren kişi olarak bilinen Lenin (1870-1924) ünlü "*Felsefe Defterleri*" kitabında, Epikuros'un atomculuğunun diyalektik materyalizmin öncüsü olduğunu vurgulamıştır. Osmanlı sözlüklerinde Epikurosçuluk'tan bahseden İsmail Fenni (1855-1946), "*Lugatçei Felsefe*" kitabında onun mektebinin şehvet üzerine kurulmadığı aksine 'elemden ihtiraz' etmenin önemini vurguladığından bahsetmiştir.²¹

Batı'da yakın dönemdeki çalışmalara bakarsak, 1946 yılında İngiliz filozof Heinrich Schmidt (1912-200) tarafından "*Epikür'ün Yaşama Sevinci Üzerine*" adlı kitap kaleme alınmıştır. Bunun yanı sıra Fransız felsefe doktoru olan Yan Marchand'ın yazdığı "Epikür'ün kahkahası" kitabında Epikuros'un düşüncelerine detaylı şekilde yer vermiştir.²²

Türkiye'de Epikuros üzerine en detaylı bilgiyi Prof. Dr. Ahmet Arslan (1944)'ın "*İlkçağ Felsefe Tarihi 4. Cilt Helenistlik Dönem Felsefesi: Epikurosçular, Stoacılar, Septikler*" kitabında Epikuros ile ilgili tüm bilgileri vermektedir.

İstanbul Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi Cengiz Çevik tarafından "*Epikurosçu Felsefede Özgürlük Ve Mutluluk*" tez konusu olarak yazılmıştır. Erzurum Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi Burcu Ulama, "*Epikuros'ta Ataraxia Kavramı ve Pierre Gassendi'nin Felsefesine Yansımaları*" konusunu çalışmıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden Aslı İrem Güneş ve Özlem Özbek tarafından "*Lucretius'un Doğa Felsefesi Ruh Ve Ölüm Anlayışı*" başlıklı konu çalışılmıştır.

Bu çalışmada Epikurosçu öğretisinin temel sorun olarak gördüğü "mutluluk" kavramını, hayat ve ölüm olgularını kader, Tanrı, ölüm korkusu ile ilişkilendirilerek felsefi değerlendirilmesi yapılmıştır. Böylece Epikuros mutluluğun önündeki engelleri kaldırmayı öğretisinin biricik görevi olarak belirler.

²⁰ Hançerlioğlu,2000: 62.

²¹ Hançerlioğlu,2000: 62.

²² Marchand, Y., "Epikür'ün kahkahası" . <https://1000kitap.com/kitap/epikurun-kahkahasi--96875>, (erişim tarihi:08.05.2019).

BİRİNCİ BÖLÜM

EPIKÜROS'UN DOĞA FELSEFESİ

1.1. Demokritos ve Epiküros'un Fizik Görüşlerinin Karşılaştırılması

Demokritos materyalist doğa biliminin temelini oluşturur. Demokritos, hocası Leukippos ile birlikte ortaya attığı atomcu görüşü ile tanınır. Aynı zamanda matematikçi olan Demokritos, uzayın bir bitiş çizgisinin bulunmadığını zamanın ebedi olduğunu, sayıların sonsuz, atomların sayısının niceliksel olarak sayılamayacak kadar fazla olduğunu ve bu sebeplerden dolayı ussal yasal evrenin belirlenimli bir kozmos olduğunu kabul eder. Demokritos'a göre her şeyin kökeni olarak kabul ettiği atomlar kavramsaldir ve düşünülebilirler; ancak duyusal ya da görülebilir bir özelliği barındırmazlar. Atomlar bölünemediği için en küçük birimler olarak kabul edilir. Sonsuz olan atomlar yok edilemezler, tümüyle doludurlar; bunun yanı sıra hiçbir boş uzayı kapsamazlar. Atomlar Pisagor'un monası gibi matematiksel olarak bölünemeyen şeyler değil, fiziksel olarak parçalara ayıramadığımız minimal birimlerdir. Yok edilemezlikleri sebebiyle öncesiz ve sonsuzdurlar. Demokritos varoluş açıklamasında da boşluklara yer vermeden net görüşler ortaya koyar. Demokritos evrende olup bitenlerin bir zorunluluğa dayandığını ve tüm olayların zorunluluk kavramıyla açıklanması gerektiğini ifade eder. Çünkü ona göre evreni meydana getiren atomları, hem kavramsal ve düşünülebilir en küçük sonsuz parçacık olarak kabul ettiğimizde hem de atomların hareketlerinin belli bir yönde olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, evrende rastlantının bulunduğunu söyleyemeyiz. Demokritos atomları yaratılmamış, yok edilemeyen ve değişime uğramayan maddesel varlıklar olarak tanımlar. Öz, maddenin sembolü olup ondan her nesne yapılabilir. Bu görüşüyle Demokritos maddeci doğa bilimini ortaya koyar.²³

Demokritos'un atomcu görüşünden etkilenen Epiküros, evrendeki her şeyin maddi yapıdan meydana geldiği düşüncesinde hem fikir olsa da evren görüşünde zorunluluk yerine rastlantıya yer verir. Epiküros mutlak anlamda determinist evren tasarımını kabul etmemekle birlikte, ona göre evren ile ilgili yapılacak en makul açıklama olarak, rastlantılara yer veren atom teorisinin olduğunu savunur. Eğer evrenin zorunlu bir sonucun eseri olduğunu kabul edersek, atomların belli bir andaki konumları, hızları ve onların hangi yöne doğru hareket ettiği tahmin edilirse, gelecekte neler olacağı net bir şekilde bilinebilir. Ancak Demokritos'un bu tezine karşı Epiküros antitez ortaya atarak, atomların küçük bir sapma göstererek hareket

²³ Epiküros,2015: 80- 83.

ettiğini ve yönlerinin sadece aşağıya doğru olmadığını belirtir. Bu sebeple gelecekteki her şeyi önceden bilmemizin mümkün olmadığını altını çizer.²⁴

Demokritos maddenin temel taşı olan atomların bölünemez olduğunu ifade eder. Çünkü atomlar doludur, safdır ve içinde boşluğa yer vermez, yani boşluğu kapsamazlar. Bu nedenle de atomlar parçalanamazlar. Çünkü bölünmenin gerçekleşmesi için atomların içinde boşluk olması gerekir.²⁵ Gerçek ilkelerin atomlar ve boşluk düalizmi olduğunu ifade ederken geri kalan her şeyi sanı olarak değerlendirir. Bir şeyi veyahut cisimleri meydana getiren atomlar sayıca fazla ve aynı nitelikte olmak durumunda değildir, böyle bir yanlgı atomlar bağlantısından dolayı her şeyin bir olduğu sanılmasına sebep olur. Bu nedenle, minimal olmalarından dolayı duyu gözümüzle yakalamamızın mümkün olmadığı yerde us gözümüzle ilkelere bakmamız gerekir. Bundan ötürü bu ilkelere ideler adı da verilir. Nitekim bu görüş Demokritos'un atomları kavramlaştırarak düşünce gücüyle tasarlamasının başka bir izahı da olabilir. Öte yandan sadece duyulur görünüş gerçek olan nesne olup aynı zamanda akli başındalığa karşılık gelse de bu önermenin doğruluğu kesin olmayabilir; çünkü doğruluğu değişken olup sürekli devinim halinde olan ise fenomenlerdir. Dolayısıyla bu çelişme nesnel ve öznel iki alanın ayrılmasına sebep olur. Demokritos bu sebepten ötürü duyulur gerçekliği öznel görünüş yaparak açıklar. Hem içinde atom kavramının bulunduğu hem de duysal bakışın düşmanca bir araya geldiği kendilik içinde var olmasından dolayı Demokritos nesnelere dünyasına bağlı çatışkıdan kurtulamaz.²⁶ Epikuros, Demokritos'un ussal yetiyi duysal olanın önüne geçiren açıklamasına karşı bütün duyuların hakikatin habercisi olduğu savını ileri sürer. Epikuros aynı zamanda Demokritos'un atomları kavramsal olarak tanımlamasını da duyularla izah edilebileceğini, yani kavramların duysal algılarla ilişkili olduğunu açıklar. Bundan dolayı Epikuros çelişkiye yer vermeden duyulur dünyayı nesnel ortaya çıkış olarak görür. Cicero bu görüşlerden yola çıkarak yaptığı çıkarıma göre "Güneş, Demokritos'a büyük görünmektedir; çünkü o bilgili ve geometride yetkin bir insandır; Epikuros' a göre ise yaklaşık iki ayak büyüklüğündedir, çünkü onun düşüncesine göre, o ne kadar büyük görünüyorsa o büyüklüktedir."²⁷

Marx'ın Demokritos yorumuna göre felsefe de tam anlamıyla bilgiyi arzulamaktan doğan doyumsuzluğu bastıramayan Demokritos deneysel bilgide tatmin olmaya çalışırken, tam tersine Epikuros pozitif bilimleri küçümser; çünkü onun düşüncesine göre pozitif bilimler

²⁴ Epikuros,2014: 8.

²⁵ Hocaoglu, D., "Sokrates öncesi Grek felsefesi".

http://www.durmushocaoglu.com/data/yazipdf/DHocaoglu_685_DERS_NOTU_FELSEFE_SokratesOncesi_Grek_Felsefesi_Edisyon_2.pdf?rnd=1305312395, (erişim tarihi:15.05.2019).

²⁶ Marx,2013: 27.

²⁷ Marx,2013: 28.

gerçek mükemmelleşmeye katkı sağlamazlar. Epikuros felsefeyi doyum ve mutluluğa ulaşma aracı olarak görür ve herkesin yaşlı genç demeden felsefeyle uğraşması gerektiğini öğütler.²⁸

Epikuros rastlantı kavramına da yer verdiği için her kim felsefeyle uğraşıyorsa özgür olmaya da o kadar yakınlaştığını ifade eder. Tesadüf kavramıyla insanın mutlu olma gayesine de bir nevi kapı aralar. Bu sebeple bazı anlar vardır ki talihimize bağlıyken kimi anlarda da istencimize bağlı bulunur. Tüm bunların aksine zorunluluk içinde yaşamı sürdürmek kötü bir şey olsa dahi buna zorunlu değiliz; bu yüzden insan özgürlüğe ulaşmak için pek çok yollardan birini seçebilir. Ancak Demokritos tam tersi zorunluluğun bir yazgı, Tanrı'nın kendisi ve dünyanın yaratıcısı olduğunu düşünür. Epikuros'un talihe bağlı kıldığı anları Demokritos boşa çıkmış bir düşünce olarak görür ve insanların kendi çaresizliklerinin birer yansıması, uydurma bir görüşün arkasına sığındıklarını dile getirir. Nitekim zorunluluk, sonlu bir doğada belirlenimcilik ve görelî zorunluluk olarak da ortaya çıkabilir. Belirlenimcilik ise gerçek olanaktan çıkar; yani onlar vasıtasıyla bu görelî zorunluluğa katkı yapan bir koşullar, sebepler, temeller gibi durumların tamamını ifade eder. Görelî zorunluluğu gerçek olanak ile açıklar. Demokritos zorunluluğa bu şekilde açıklık getirirken, rastlantının veyahut tesadüfün tek tek durumlarda hiçbir şeyin nedeni olamayacağını tam tersine başka bir sebebe bağlanacağını belirtir.²⁹

Demokritos gibi Epikuros'ta da atomların büyüklük, şekil ve ağırlık gibi özellikleri bulunur. Epikuros, atomların büyüklük ve şekil bakımından birbirlerinin arasında ayırım olmasına karşı çıkar. Çünkü atomların büyüklük ve şekillerinin farklı olması, onları sonsuz sayıda küçük ve algılanamaz olmaktan çıkaracağını ifade eder. Atomlar büyüklük ve şekil bakımından farklılık göstermeseler de ağırlık açısından farklılık gösterir. Epikuros, atomların boşlukta aşağıya doğru düşmeleri ve yukarıya doğru yükselmeye direnç göstermelerinin ağırlık özelliği ile açıklanabileceğini belirtir. Epikuros'a göre, atomların zorunlu özelliği olarak ağırlığı kabul etmemiz gerekir. Böylece Demokritos' un atomlarının şekil ve büyüklük özelliklerine ağırlık özelliğini de ekleyerek kendi atomcu görüşünü ayırır.³⁰ Demokritos atomun ağırlığını onun özünde bulunan bir özellik olarak kabul etmez. Aynı şekilde ona göre büyüklüğün kendisi de öz nitelik değil, atomlara biçimle beraber verilmiş olan ilineksel belirlenim olduğunu belirtir.³¹

Epikuros'un metafiziğinin atomlar ve boşluktan sonraki diğer bir önemli kategorisinin "hareket" olduğunu belirtir. Epikuros atomların hareketinin istikametinin her zaman aşağıya

²⁸ Marx,2013: 30.

²⁹ Marx,2013: 31- 33.

³⁰ Epikuros,2014:6.

³¹ Marx,2013: 84.

doğru olacağını izah eder. Epikuros'un atomlarının hareket yönünün aşağıya doğru olması gerektiğini öne sürdüğü savıyla, atomcu kuramın temsilcisi olan Demokritos'un hareket konusundaki açıklamasından da ayrılır. Helenistik felsefede pratik felsefenin, ahlaki görüşlerin ve dinin yarattığı kaygıların ön plana çıkması bu farklılığının bir sebebi olabilir. Epikuros öğretisinde atomcu görüşe sarılmak yerine insana istenç özgürlüğü hakkı da tanır. Çünkü maddeci bir filozof olsa dahi hazcı görüşlerini de geri planda bırakmaz, onun hedefi tüm bu açıklamalara dayanarak insanın mutluluğa ulaşmasını hedefler. Bu yüzden Demokritos'un katı determinist evren tasarımı ve özdekçi görüşünden de uzak durduğu görülür.³² Atomların iç hareketi olmadığı için onlar ancak birbirlerine çarpma ve basınç etkisi uygular. Bu sebeple atomlar gereksinimin sonucunda hareket ederler.³³

Demokritos atomların sadece sayıları açısından sonsuz olmadığını biçimleri bakımından da sonlarının bulunmadığı düşüncesini savunur. Ancak Epikuros biçimlerin sonsuz olduğu görüşünü kabul etmez. Çünkü atomlar biçim açısından sonsuz olmaktan ziyade zihnin kavrayamayacağı büyük bir çeşitliliğe sahip olup sayılarının bir sonu olduğunu düşünür. Şunu da belirtmek gerekir ki Epikuros, aynı biçime sahip atomların sayılarının sonsuz olmasını yadırgamaz. Bunun sebebi evrendeki cisimlerin çeşitlilik göstermeleri; atomların biçimlerinin sayılarının sonsuz olduğunu göstermez.³⁴

Epikuros, Demokritos'un atomcu görüşlerinin devamı olan bir filozof olsa da bazı noktalarda ayrıldıkları da görülür. O birtakım ayrımlarla atomcu görüşün sınırlarını genişletmeye çalışır. Böylelikle bu ayrımlar neticesinde fizik ile ilgili görüşlerini temellendirerek atomlar hakkında daha geniş bilgi ortaya koyar. Demokritos kadar sert maddeci görüşleri olmayan Epikuros, doğa açıklamalarında da atomcudur.

Modern fiziğin 17. yüzyıl Bilim Devrimi'nin kendisiyle özdeşleşen ismi Isaac Newton (1643-1727), Demokritos'un oluşum ve değişimin atomların düzenlenmesi ile açıklandığı görüşünü kabul eder. Ancak Newton, Demokritos'tan farklı olarak mekanik dünyanın içine Tanrıyı da yerleştirir. 1803- 1808 yılları arasında John Dalton, Demokritos'un atom terimini bilim dünyasında canlandıran isim olur.³⁵

Demokritos ve Epikuros'un atom görüşleri yerini yeni atomcuların görüşlerine bırakır. En önemli savunuculardan biri rahip (1592- 1655) Pierre Gassendi'dir. 1661 yılına gelindiğinde (1627- 1691) Robert Boyle tarafından yazılan "*The Sceptical Chymist (Kuşkucu*

³² Epikuros,2014: 7.

³³ Sarıcı, S., "Atomcu felsefe" . <http://www.academia.edu/27744919/AtomcuFelsefe.pdf> , (erişim tarihi:23.11.2018)

³⁴ Arslan,2008: 77.

³⁵Demir, F., "Kuantum felsefesi" . http://depo.btu.edu.tr/dosyalar/sanayi/Dosyalar/Faruk_HOCA.pdf , (erişim tarihi:11.05.2019)

Kimyacı)” adlı eser, bir başka şeyle karışmayan yalın cisimden bahseder. Kimyacı Antoine (1766- 1844) Laurent de Lavoisier atomun tanımını yapmış ve onun kendisinden daha basit ögelere indirgenemez olduğunu açıkladı. Yeni bilimsel düşüncesinin gelişmesinde atomcuların katkısı oldu. Demokritos’un sistemli atomcu görüşünü devam ettiren Epikuros, kendi atomcu teorisi ile maddeci fizik görüşünün şekillenmesine neden olur.³⁶

1.2. Epikuros’un Doğa Felsefesi

Epikuros fizik hakkında görüşlerini açıklarken Demokritos’un atomcu öğretilerinden beslenir ve kendi temellendirmelerini ortaya koyar. Epikurosçu fizik anlayışı nesnel soruların cevap bulacağı bilimsel bir kuram olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü onun fizikle ilgili görüşleri insanın birtakım korkularını ortadan kaldırmayı hedefler. Bu yüzden fizik onun öğretisinde bilim için bilim yapmak değil, insanın ulaşması gereken mutluluğun tehdit gölgesinin perdesini araladığı inceleme alanı olarak görülebilir. Epikuros’un insan anlayışının temeli onun doğa felsefesinden çıkar.³⁷

Başlangıç olarak ortaya çıkan temel ilke, tanrısal bir müdahale ile hiçbir şeyden bir şey doğmayacağı; yani yokluğun bir şey meydana getirme ihtimalinin bulunmadığı görülür. Epikuros fiziği iki şekilde incelenebilir:

- 1) İlk olarak yokluktan varlık meydana gelemez; çünkü hiçlik varlığa tekabül edemez. Bu sebeple cisimlerin meydana gelmesi için bir ana maddeye ihtiyaç duyulabilir. Özdekçi tavırla evreni ve cisimleri açıklarken maddi olmayan sebepleri ortadan kaldırır.
- 2) Sonraki adımda bilmemiz gereken kısım ise gözden yitip giden şey hiçliğe dönüşmüş olsaydı eğer her şey yok olmaya mahkûm olabilirdi. Çünkü onların dönüştükleri aslında yokluk olacaktır.

Bu iki ilkenin neticesine baktığımızda evren her zaman var olmuş ve yok olup gitmeyeceği için de var olmaya devam eder. Ancak bunların bilincinde olmayan insan yeryüzünde ve gökyüzündeki olayların nedenlerini kesin olarak görüp kavramadıkları için aynı zamanda evrenin ve içindekilerin Tanrının istemine bağlı olduğu inancından dolayı korkularını besler.³⁸

Demokritos’un atomcu görüşlerini sürdüren Epikuros’a göre evren boşluktan ve nesnelere meydana gelir. Nesnelere duyu organlarımızla algılarız ve nesnelere boşlukta hareket eder. Tüm realite duyularımızla tanıdığımız nesnelere evrenini kabul etmemiz gerekir.

³⁶ Timuçin,2018: 51.

³⁷ Hadot,2011: 121.

³⁸ Nizan,1998: 52.

Atomlar nesnelere meydana getirirler ve göremeyeceğimiz kadar küçük olup ilk madde olarak görünür. Basit ya da bileşik olma durumları olabilir ve nesnelere bozulup parçalanmasından onlar da etkilenir. Bu etkilenme sonucunda bedeni meydana getiren atomlar parçalanır ancak yok olmazlar, bundan başka yeni bir beden yeni bir nesne yaratırlar. Atomlar hareket halinde olup devinimlerinin başlangıcı ve sonu belli değildir. Atom yer çekimi etkisinden dolayı hareketlerinin yönleri yukarıdan aşağıya doğrudur. Ancak atomların birbirleriyle karşılaşma çarpışmaları sonucunda nesnelere ve evren meydana gelir.³⁹

Epikuros'a göre maddeyi bilmediği için insan tanrıların etkisi olmadan ihtiyaçlarını karşılayamayacağını, mevsimlerin sabit kalacağını, hayatın sahibi olan ve Venüs'ün gücünün etkisiyle insan türünün ölmemesi için onları çoğalmaya davet eden kutsal olan hazzın yüklediği ve gösterdiği yolu insanlara açamayacağını düşünebilir. Ancak tanrıların bu söylenenlerin onların iyiliğine olduğunu düşündüklerinde realiteden uzaklaşırlar. Bu sebeple insanlar gerçeklikten uzaklaşmadan dünyanın tanrıları tarafından bizim için yaratıldığı düşüncesinden uzaklaşmayı göze almalı. Epikuros atomların incelemesine başvurarak bu görüşü ortadan kaldırmak için çabalar. O, kendi fizik öğretisini atomlara dayandırarak açıklar.⁴⁰

1.2.1. Atomun Nitelikleri: Biçim, Büyüklük, Ağırlık

Marx'a göre Epikuros, atomlara zorunlu olarak biçim, büyüklük ve ağırlık niteliklerini ekler. Aslında Epikuros niteliklerin değişken, atomların değişmez olduğu düşüncesini savunsa da duyulur uzam aracılığıyla ayrılmış itme atomların birbirlerinden ve salt özlerinden zorunlu olarak farklı olması gerektiği için nitelik yükler. Nitelikler sayesinde atom kendi kavramıyla çelişen bir varoluş kazanır. Bu sebeple atomların özelliklerini kendi kendileriyle çelişecek şekilde belirleyerek onların maddesel doğasının sağlamlığını sarsar.⁴¹

Epikuros atomların biçim, büyüklük ve ağırlık niteliklerine sahip olduğunu belirtir. Atomlar her ne kadar değişmez olsalar da niteliklerin değişken yapıları onların yer değiştirmesine neden olur. Atomların nitelikleri aracılığıyla yer değiştirme özelliğini kazanmasına rağmen bu değişime yabancı olması ağırlık ve biçim özelliklerinin zorunlu olmasını kılar. Çünkü değişimde bazı şeylerin yok olup dağılmaması için kitle ve biçimin

³⁹ Öktem, M. N., "Antik Yunan felsefesi" . http://www.academia.edu/9964763/Antik_Yunan_Felsefesi, (erişim tarihi:26.11.2018)

⁴⁰ Nizan,1998: 54.

⁴¹ Marx,2013: 82-83.

varlığını devam ettirmesi gerekir.⁴² Atomların bir ağırlığa sahip olması Demokritos'un şekil ve büyüklük niteliklerine bir özellik daha eklemesiyle atomcu görüşü yeniden diriltir.⁴³

İlk olarak Epikuros atomların büyüklüklerinden bahseder. Atomların büyüklüklerini yadsırken onları küçük olarak kabul eder. Ona göre, atomları sonsuz küçük olarak değerlendirirsek bu ifade çelişki yaratır. Epikuros'un atomlara sonsuz küçüklük yüklediğini, Demokritos ise atomların büyüklükleri olduğu üzerinde durur. Hatta Demokritos doğa ilkeleri olarak bölünemeyen şeyleri, akılla görülüp kavranabilen cisimleri gösterir. Ancak Demokritos'un bu çelişkisi bilinçli halde ortaya konmasa da Epikuros'un ilgi odağını oluşturur.⁴⁴

Epikuros'a göre, atomların her çeşit büyüklüğe sahip olduğunu düşünmek bizi yanılgıya düşürür. Çünkü her büyüklükte atomlar olsaydı, onlardan bazılarını görme duyusuyla algılanabilirdi; ancak bu mümkün olmadığına göre ne gözlemlenebilir ne de anlaşılabilir.⁴⁵

Atomun ikinci niteliğinin şekil olduğunu belirtir. Soyut tekillik soyut biçimde eşit değildir, bu yüzden atomların şeklinin olduğu söylenemez. Atomların farklılaşmasını sağlayan sınırlı ve sonlu bir şekil sayısının bulunduğunu ifade eder. Ancak atomlar arasında çok da farklı biçimler olduğu söylenemez. Çünkü bu kadar çok değişikliği aynı belirli sayıdaki formları oluşturması mümkün gözükmez. Ancak her biçimden sonsuz sayıda atom olmasına rağmen biçimlerin çeşitleri mutlak olarak sonsuz olduğu düşünülemez.⁴⁶ Demokritos ise atomların sonsuz sayıda biçime sahip olduğu üzerinde durur.⁴⁷ Demokritos'a göre atomlar yuvarlak, düz, küre, küp, kancalı gibi farklı şekillere sahip olup çeşitli nitelikte nesneyi oluştururlar. Nesnelere farklılık göstermeleri ise atomların şekline, diziliş düzenine ve konumlarına göre belirlendiğini ifade eder.⁴⁸

Epikuros üçüncü nitelik olarak ağırlığı belirler. Epikuros'a göre atomların bir ağırlığı bulunur. Atomlar sonsuz boşlukta yukarıdan aşağıya doğru düşerler.⁴⁹ Madde ağırlık noktasında atomun ana belirlenimini oluşturan biricik nedeni belirler. Atomlar bir kez tasarım dünyasına konuyorlarsa eğer ağır olmaları gerekir. Ancak ağırlık özelliği atomun kendisiyle çelişir. Çünkü ideal merkez noktasında olsa da maddenin dışında bulunan tekilliği gösterir. Atomun ağırlık noktası biricik var oluşu olarak görülür. Bu görüşten yola çıkan Epikuros için

⁴² Nizan,1998: 57-58.

⁴³ Cevizci,2015: 54.

⁴⁴ Marx,2013: 85.

⁴⁵ Nizan,1998: 58.

⁴⁶ Epikuros,2014: 63.

⁴⁷ Marx,2013: 86.

⁴⁸ Dürüşken,2014: 130.

⁴⁹ Dürüşken, 2014: 129.

ağırlık sadece farklı tartı olarak var olduğu düşünülebilir. Tıpkı göksel cisimlerde olduğu gibi atomların kendilerinin de tözsel ağırlık noktalarının bulunduğu kabul edilmeli. Epikuros ağırlık kavramını yalnızca itmede ve itmeye oluşan birleşimlerde kullandığını ifade eder. Bu sebeple tek bir atomun ağırlık özelliğini yüklemek yerine atomların oluşturduğu topluluğun ağırlığından söz etmek doğru olur. Gassendi; salt atomları akılla ele alan Epikuros'u atomların her ne kadar ağırlık ve tartı yönünden farklılık gösterebilir de yer çekimine bağlı olarak yukarıdan aşağıya doğru hareket ettikleri savına olumlu yaklaşır. Dolayısıyla Epikuros atom kavramındaki öz ile var oluş arasındaki çelişen noktaların üzerinde durarak atomculuk öğretisinin oluşmasına zemin hazırlar.⁵⁰

Epikuros'a göre atomların çekim, büyüklük, biçimden başka nitelikleri olduğunu kabul etmez. Cisimlerin nitelikleri değişikliğe uğrayabilir, ancak atomlar değişimden uzaktırlar. Kaldı ki atomlar çözülmezlerse eğer çözülmez olarak kalırlar.⁵¹

Epikuros'un takipçisi olan Lucretius "*Varlığın Doğası*" adlı eserinde nesnenin bir ağırlığa sahip olduğu ve hareket etmesi için boşluğa ihtiyaç duyduğunu şöyle açıklar:

"Nedir gördüğümüz eşit büyüklükte nesnelerin birbirinden ağır geldiğini? Yoksa eşit olurdu bir yün yumağıyla kurşunun ağırlığı; eş boyutlarda, basınç eşit olsaydı bütün nesnelere. Ne denli düşse de somut nesnelere, yine boşluk vardır içlerinde, bundandır yenikliği büyük olanın, daha büyüktür içerdiği boşluklar, budur neden."⁵²

Demokritos şekil ve büyüklüğün atomun görülüp algılanamayan özellikleri olarak açıklar. Ancak bu özellikler birer nesne oluşturmaya başladıkları zaman algıya açık hale gelirler. Bu sebeple biz nesnenin temel niteliklerini değil algıya açık hale gelen özelliklerini duyularımızla algılarız. Dolayısıyla tatlılık, acılık, soğukluk, renk, koku gibi özellikler nesneye özgü özellikler olup atomun doğal niteliklerinin dışında ikincil türden özellikleri olarak kabul eder.⁵³ Bu sebeple atomların var olmaları duyularımıza bağlı değildir; çünkü onlar kendi kendilerine var olduklarını ifade eder. Atomlar değişmeye maruz kalmayacakları için böyle bir özelliklerinin olduğunu kabul edemeyiz.⁵⁴

Epikuros ise Demokritos'un ikincil nitelikler ile ilgili açıklamasına farklı bir yorum getirir. Ona göre tatlılık, renk, koku gibi özellikler nesnelere meydana getiren atomlar arasındaki ilişkinin ürünü olarak ortaya çıkar ve atomların olmasa da nesnelerin kendilerine

⁵⁰ Marx,2013: 86-87.

⁵¹ Dumont,2007: 101.

⁵² Lucretius,2017: 88.

⁵³ Dürüşken,2014: 130.

⁵⁴ Lucretius:2017: 48.

özgü nitelikleri olarak değerlendirir. Bu sebeple Demokritos'un ikincil niteliklerini öznel duyularımızın ürünü olduğu görüşünü de böylece benimsemez.⁵⁵

1.2.2. Bölünmez İlkeler ve Bölünmez Ögeler Ayrımı

Epikuros atomlar arasında bölünmez ilkeler ve bölünmez ögeler ayrımına gider. Bu atomlar uzam içinde parçalanıp bölünmedikleri gibi uzamda yer kaplamazlar. Bunun yanı sıra bölünemeyen atomları akıl ile kavrayabiliriz.⁵⁶

Epikuros atomların özelliklerinden bahsederken bölünemez olduğunu açıklar; ancak atomların bölünmez olmaları parçalara ayrılıp bölünmeyecekleri anlamına gelmez. Epikuros atomların fiziksel açıdan bölünemez olduğunu belirtir. Atomlar büyüklük niteliğine sahip olmalarından dolayı teorik açıdan ya da usla bölünebilir. Epikuros bölünen parçaların sayısının bir sınırı olduğunu kabul eder. Ona göre atomların kendilerinin daha küçük parçacıklardan oluştuğunun düşünülmesi mümkün gözükür. Sonsuza kadar bölünmenin devam etmesi var olan şeylerin varlığını tehdit edeceği için bu süreci bir noktada durdurmalıyız. Bu görüşüyle Epikuros, kendisinden önceki Leukippos ve Demokritos maddeciliğinden ayrılır.⁵⁷

Atomun kendisinde bulunan, varoluş ve öz veyahut madde ve biçim düalizmi arasındaki tutarsızlık, niteliğe sahip atomun birinde ortaya çıkar. Demokritos atomun yalnızca maddesel töz anlamını taşıdığını açıklarken, Epikuros ilke ve öge ayrımının önemi üzerinde durur. Bunun yanı sıra niteliklerinden dolayı atom kendisine yabancılaşırken, aynı zamanda da yapısını da tamamlayabilir. Böylece atomların itmesi ve bir araya toplanması neticesinde görünüş dünyası ya da nesnel dünyası meydana gelir. Öz ile görünüş dünyalarındaki geçiş bir çelişki yaratsa da atom doğanın özsel biçimi olduğu gerçeği göz ardı edilemez.⁵⁸

Epikuros öncesi döneme bakıldığında varlığın devamlı bölündüğü görüşüne Zenon'da rastlıyoruz. Zenon'un savına göre atomlar büyüklük niteliğine sahipse eğer, sürekli olarak bölünebilirler ve bu bölünme sonsuza kadar devam edebilir. Ancak atomcu geleneğinden olan Epikuros ise bu görüşün aksine atomların bir büyüklüğü olduğunu ve fiziksel olarak bölünemese de düşünce açısından bölünebileceğini; ancak bu bölünmenin sonsuza kadar devam etmeyeceğini belirtir. Zenon'un atomların niteliğinden ve kendisinden daha küçük parçacıklardan oluşmasına karşı çıkmaz, atomların sonsuza kadar teorik açıdan bölünmesinin mümkün görülmesine karşı çıkar. Eğer atom sonsuza kadar bölünmeye devam ederse varlığı

⁵⁵ Arslan,2008: 90.

⁵⁶ Marx,2013: 96.

⁵⁷ Arslan,2008: 85- 86.

⁵⁸ Marx,2013: 100.

meydana getiren atomları ortadan kaldırıp hiçlikten söz etmeye başlarız. Bu sebeple atomların belli bir büyüklüğü olup parçacıkların bir limitinin olduğu üzerinde durur.⁵⁹

Epikuros ‘sonsuz olanı’, Cicero’un çevirisinde belirttiği gibi *in finito* kavramını, kimi zaman özel bir doğa olarak kullandığını açıklar. Çünkü ona göre sonsuz olan ne töz veya atom ne de boşluktan bağımsız bir şey olup, daha çok onların ilineksel belirlenimiyle ilişkisini ortaya koyar. Sonsuz olanın yalnızca atomların ve boşluğun belirlenimi olduğunu ifade eder.⁶⁰

Öte yandan Demokritos ise sonsuz bölünmenin matematikte mümkün olduğunu, maddesel doğa da ise böyle bir bölünmenin olmadığını kabul eder. Öyle ki, matematiksel açıdan düşünüldüğünde büyük bir cisim sonsuza kadar bölünebildiği gibi küçük bir cisim de bölünebilir. Hem büyük hem de küçük nesnenin bölünmesinden dolayı ortaya çıkan iki tane sonsuz çıkarıma mantığımızı itiraz eder.⁶¹

Soyut tekillik var olmanın içinde bulunan özgür olma durumu değil var olmanın özgürlüğünü ifade eder. Eğer var olmanın içinde ortaya çıkarsa özgürlük, kendi özelliğini kaybeder ve maddesel bir öge hale gelir böylece atom ortaya çıkmaz. Atom kendi başına boşlukta var olur.⁶²

1.2.3. Atomların Devinimi ve Boşluk

Epikuros’a göre evrenin oluşması için cisimlerin ve boşluğun olması gerekir. Cisimler hareket edebilmek için boşluğa ihtiyaç duyarlar. Cisimleri duyularımızla algılayabiliriz. Boşluğu ise duyularla algılamamız mümkün gözükmez. Eğer cisimler boşlukta hareket edebiliyorsa ve duysal olarak hareketin varlığına şahit olabiliyorsak bunun neticesinde boşluğun var olduğunu kabul etmek durumundayız.⁶³

Maddenin her yerde bulunması ve herhangi bir yönde hareket edebilmesi için uzay ya da boşluk gerekir. Çünkü maddenin varlığı duyular aracılığıyla doğrulanır. Ancak boşluk duyularla birlikte algılanmadığı için devininin gerçekleştiği yer kabul edilir. Evrenin temel yapısını oluşturan cisimler ve boşluk dışında herhangi bir varlık yapısından söz edilemez. Var olan her özne ya kendisi hareket halinde olacak ya da kendisi dışında başka bir maddeden eylem alması gerekecek; fakat eylem halinde olmak veyahut başka bir cisimden eylem almak maddenin var olmasını gerektirir. Uzam sadece boşluğa özgü bir özellik olarak kabul edilmeli. O halde madde ve boşluk dışında üçüncü bir varlık biçiminden söz edilemez.⁶⁴

⁵⁹ Arslan,2008: 86- 87.

⁶⁰ Marx,2013: 99.

⁶¹ Cogniot,1992: 84.

⁶² Marx,2013: 101.

⁶³ Arslan,2008: 74.

⁶⁴ Nizan,1998: 56.

Fakat ne var ki, boşlukla ilgili Epikuros'un aksine Aristoteles'in düşünceleri olumsuz yöndedir, kısaca ifade etmek gerekirse, Aristoteles "*Fizik*" adlı kitabında boşluk ile ilgili görüşlere karşı olarak şunları yazar:

"Boşluk varsa onun cisimden bağımsız olması zorunlu; yerin bir anlamda var olduğunu bir anlamda var olmadığını belirtir. Boşluk da ne ayrılmış bir şey olarak ne de ayrılamayan bir şey olarak var, çünkü boşluk bir cisim değil, cisim aralığı, gerekiyor. Kimileri boşluğun, içinde devinim olan şey olduğu için inanıyor. Oysa devinim varsa boşluğun olması hiç zorunlu değil.⁶⁵"

Epikuros evrende meydana gelen her şeyin atomların boşluk içindeki hareketlerinden dolayı oluştuğunu belirtir. Her ne kadar duyulardan bağımsız olsa da boşluk, cismin devinmesi için gereklidir. Aristoteles boşluk içindeki devinim olma şartını yine "*Fizik*" adlı kitabında şöyle ifade eder:

"Boşluğun varlığı devinimin var olması koşuluyla zorunlu olduğunu düşünenlerin tam tersinin olduğunu gösterir. Nasıl eş cinsliğinden ötürü toprağın durağan olduğu söyleniyorsa aynı şekilde boşlukta da durağanlık zorunlu olmalı. Çünkü bir yerden çok başka bir yere doğru devinmek için bir neden yok, boş olduğundan ötürü ayırım taşıyor. Her devinim ya bir zorla ya da doğa gereği. Zorla devinim varsa doğaya göre devinim de var, bu zorunlu çünkü zorla devinim, doğaya aykırı devinimdir. Dolayısıyla doğal cisimlerin her biri için doğaya göre bir devinim olmasa öteki devinimlerden hiçbiri olmayacaktır. Hiçbir nesne için hiçbir yerde doğa gereği yer değiştirme yok ya da bu varsa boşluk yok. Yine atılan nesnelere, atan ona dokunmadığı halde devinmeyi sürdürüyor. Boşlukta hiçbir yer değiştirme olmayacaktır.⁶⁶"

Aristoteles boşluğun fiziksel olarak mümkün olmadığını ifade ederken, atomların boşlukta hareketinden yola çıkarak açıklar. Eğer boşluğun var olduğunu kabul edersek, biçim gözetmeksizin her türlü atomun deviniminin sonu olmadan sürekli hareketin devam edeceğini kabullenmemiz gerekecektir. Ancak böyle sonsuz bir hareketten söz etmemiz mümkün gözükmez. O halde çıkarıma göre boşluğun olmadığını kabullenmeliyiz.⁶⁷

Aristoteles'in bu görüşlerinin aksine maddeci gelenekten olan Epikuros, boşluğun kendisi sadece maddenin devinimi için gerekli olduğunu ve yer bulmalarını sağladığını açıklar.⁶⁸ Bu yüzden onun atom açıklamasında boşluğun bir hayli önemli olduğu gözükür.

Ne ki, Demokritos'un öğretisinde de atomlar, başlangıçta sistemsiz olarak hareket ediyorlardı; ancak Epikuros bu öğretiyi kendi atomlar görüşünü göz önünde bulundurarak

⁶⁵ Aristoteles,2005: 165.

⁶⁶ Aristoteles,2005: 169.

⁶⁷ Arslan,2008: 80.

⁶⁸ Dumont,2007: 101.

değişiklik yapar. Epikuros her atomun kendine göre hareket yönü ve doğal bir yerinin bulunduğu öğretisini öne sürer. Ayrıca o, bu öğretiyi ortaya koyarken Aristoteles'in görüşlerinden de etkilenir. Atomun asli niteliklerinden biri olan ağırlıkla birlikte hareketi açıklar.⁶⁹

Atomların hareketleri ile ilgili metaforik bir açıklama yapılacak olursa: Dünya görünmez bir bilardo oyunu olarak kabul edilirse masa da boş uzay olarak görülür. Oyunun bir parçası olan toplar ise atomlardır. Bu atomlar hareketleri sebebiyle çarpışır ve hareketleriyle birbirlerini etkiler. Bütün gerçeklik bunun üzerine kurulur. Bu oyunda ise oyunu başlatan bir oyuncu bulunmaz. Eğer birkaç top bir araya gelip sadece bir top oluştururlarsa bu tamamen şans olarak düşünölmeli. Şansın olduğu yerde bir belirleyiciden söz etmemiz doğru olmayacağı için oyunun bir tasarlardan ibaret olmadığını söyleyebiliriz.⁷⁰

Atomlar boşluğun içine girdiklerinde hiçbir dirençle karşılaşmazlar, aynı zamanda büyüklükleri farklı olsa dahi hepsi eşit hızla hareket ederler. Boşluktaki bu hız eşitliği her atoma kendi ağırlığının verdiği aşağıya doğru gerçekleşen devinimin kendisinde de görülür. Dolayısıyla atom hem vurma etkisiyle oluşan hem de ağırlığından gelen itkiyi korudukça düşüncenin hızı kadar hızlı olabilir.⁷¹ Demokritos'a göre atomlar eşit hızda hareket etmezler ve onlar yukarıdan aşağıya doğru farklı ivmeyle devinirler. Epikuros'a göre de atomların boşluk içinde aşağı istikamette hareket etmeleri ve yukarıya doğru yükselmeleri, ancak ağırlık özelliğinden dolayı olduğunu açıklar.⁷²

Atomlar boşlukta dolaştıklarına göre şeylerin ilk ögeleri kendi ağırlıklarından ötürü ilerler.⁷³ Atomcular hareketin ilk kaynağı hakkında özel bir açıklama yapmazlarken, Epikuros bu noktada onlardan ayrılır. Atomların ağırlık özelliklerinden dolayı boşlukta başlangıcı belli olmayan bir zamandan beri yukarıdan aşağıya doğru düşmelerini başlangıçtaki hareketin ilk kaynağı olarak açıklar. Düşme hareketi sonucunda atomlar bir araya gelirler, daha sonra çarpma ve vurma etkisiyle meydana gelen ikinci tür hareketler oluşur. Böylece birbirleriyle değişik şekilde birleşme gösteren atomlar tarafından çevremizde gördüğümüz cisimleri meydana getirmeleri olayı gerçekleşir.⁷⁴

Epikuros evrenin ve nesnelerin meydana gelmesini atomların boşluktaki devinmesiyle açıklarken aslında nihai çıkış noktası olan korkuları ortadan kaldırma düşüncesini de sürdürür.

⁶⁹ Gökberk,1993: 98- 99.

⁷⁰ Conford,2003: 31.

⁷¹ Nizan,1998: 61- 62.

⁷² Epikuros,2014: 6- 7.

⁷³ Nizan,1998: 63.

⁷⁴ Arslan,2008: 78.

Bu sebepten dolayı tanrıların dünyayı yaratmak için zahmete girmediklerini hatta evrenin başlangıcının kökeni olan atomlar ve onların boşluktaki hareketinden dolayı oluştuğu savını öne sürer. Onun bu görüşlerine göre tanrının evren üzerindeki tesiri de azalır.

1.2.4. Atomların Düz Çizgiden Sapması

Epikuros atomların boşlukta üç türlü harekete sahip olduğundan bahseder. Atomun itmesi ve düz çizgideki düşmesi hareketlerini hem Demokritos hem de Epikuros tarafından kabul edilir. Ancak iki hareketin her biri filozof tarafından kabul edilse de atomun düz çizgiden sapması yalnızca Epikuros'un kabul ettiği hareket türü olmasından dolayı Demokritos'tan ayrılır.⁷⁵

Atomlar kendi ağırlıklarıyla doğru çizgi doğrultusunda sınırsız bir boşlukta eşit hızda hareket ederken sapma gerçekleşir. Bu sapma neticesinde atomlar birbirleriyle karşılaşır ve bileşik cisimleri oluştururlar. Atomların düşme doğrultusunda sapsmalarının iki sebebi var: Bir doğru boyunca atomların eşit hızda ilerlerken sapma göstermeleri neticesinde cisimlerin oluşması, diğer taraftan Demokritos'un atomlar kuramında zorunluluk kavramı üzerinde dururken Epikuros zorunluluğun içine rastlantı kavramını yerleştirerek insan özgürlüğüne kapı aralamış olur. Bu kuram ile Epikuros'un asıl amacının olan insanın özgürce seçmesi gereken ideal yaşam biçimini açıklamaktır. İnsanın durağan haza ulaşması için özgür olması gerekir. Eğer insanın ruhu ve zihni harekete geçen maddi atomlardan oluştuğu varsayılırsa bireyin özgür olmadığını ifade edemeyiz. İnsanın her anlamda özgür olması gerektiği düşüncesinden yola çıkarak bu varsayım alternatif bir çözüm geliştirir. Çözüm olarak atomların düz çizgi doğrultusunda hareket ederken yön değiştirmesi olayını gösterir.⁷⁶

Atomlar boşlukta ağırlıklarıyla düşey doğrultuda hareket ederken sapma gösterir. Hareket halindeki atomların sapması neticesinde birbirleriyle çarpışma gerçekleşir. Diğer yandan sapmanın olması doğadaki bulunan her şeyin oluşmasına da sebep olur. Demokritos'un kuramında yer vermediği sapma olayı gerçekleşmeseydi eğer, kar taneleri misali birbirine denk düşmeden ve etkileşime girmeden boşlukta yukarıdan aşağıya doğru hareket etmeye devam edecekler. Dolayısıyla ne evrenin oluşmasından ne de cisimlerin meydana gelmesinden bahsedilebilir. Bu hareket türü aynı zamanda atomların ağırlık niteliklerinin ve çarpmalarının haricinde devimlerinin diğer bir nedeni görülür.⁷⁷ Aynı zamanda Epikuros zorunluluk kavramının sapma gösteren atomlar arasında olmasının mümkün olmadığını belirtir. Zorunluluk kavramını katı bir yorum bulurken, insanın

⁷⁵ Marx,2013: 63.

⁷⁶ Hadot,2011: 123.

⁷⁷ Nizan,1998: 64.

yaşantısında olanları da zorunlu olarak kabul edeceğini ifade etmeye çalışır. Zorunlu kabullenışı insanın özgür seçimlerinin önünde en büyük engel olarak görür. Çünkü insan hazza erişebilmesi için özgür olması lazım ki kendisi için ideal düzeni oluşturabilsin. Bu sebeple insanı temel alan Epikuros, istenç özgürlüğüne dikkat çeker.

Aristoteles de talih veya rastlantı kavramından “*Fizik*” kitabında şöyle bahseder:

“İmdi her şeyden önce kimi nesnelere her zaman ‘öyle’ oluştuğunu kimi nesnenin ne de çoğu kez öyle olan bir nesnenin nedeni talihtir, talihe bağlıdır, denir. Ama değil mi ki, bunların dışında da oluşan nesnelere var ve herkes bunların talihe bağlı olduğunu söylüyor, talih ve rastlantı diye bir şey var, bu açık. Nitekim böyle nesnelere talihe bağlı olduğunu ve talihe bağlı olan nesnelere böyle olduğunu biliyoruz. Ama oluşan nesnelere kiminin bir ‘ne için’ i var, kimininse yok, dolayısıyla şu açık: zorunlu olan ve çoğu kez öyle olan dışındaki nesnelere içinde bazıları var ki, bunların da ‘bir şey için’ olması olası. Hem düşünce tarafından hem de doğa tarafından yapılmış olan her şey ‘bir şey’ için. Demek ki böyle nesnelere ilineksel olarak oluştuğunda, onların talihe bağlı oluştuğunu söylüyoruz.”⁷⁸

Epikuros, Demokritos gibi, doğanın kanunlarının varlığından bahseder. Ancak Demokritos doğa kanunlarında determinist bir tavır gösterir. Epikuros ise atomların sapma teorisiyle doğa kanunlarının kaderci (fatalist) tarzda anlaşılmasını engeller. Epikuros doğa kanunlarının zorunluluğunun, insan ruhunun ve kaderin bir oyuncak haline getirilmesi sonucuna ulaşamayacağını belirtir. Hiçten hiçbir şey çıkmayacağını bir kez daha sapma teorisiyle yineler. Maddi şeylerin temelinde kendiliğindenlik bulunmasaydı eğer, bizim fikrimizde de var olmayacağı gibi insanın özgür iradeye sahip olduğundan da bahsedemeyiz. Yukarıdaki paragrafta bahsedildiği gibi döneminin Aristotelesçi kader ve talih düalizmi hayranlığının sürmesi ve insanın Tanrısal alın yazısı karşısında küçümsenmesine ve aşağılık duygusunun etkisiyle boş inançların tabularını inananlara karşı kafa tutan bir felsefe öğretisiyle karşılaşıyoruz.⁷⁹

Epikuros atomların düz çizgi boyunca hareket etmesine onun maddeselliği ile açıklarken düz çizgi doğrultusunda sapma göstermesiyle de onun biçimsel tanımını verir. Lucretius ise sapmanın ‘fati foedera’yı (kader zincirlerinden) kurtardığını ve bireyin olayları kadere bağlamasını da böylece ortadan kaldırır. Dolayısıyla Lucretius atom ile ilgili şöyle betimler: Sapma atomun göğsündeki, savaşabilen ve kafa tutabilen bir şeydir.⁸⁰

Sapma teorisi Epikuros tarafından ortaya atılmış olsa da diğer filozoflar da bu doktorini göz ardı edemezler. M.S. III. Yüzyılda yaşamış idealist düşünür (M.S 203/ 270)

⁷⁸ Aristoteles,2005: 71.

⁷⁹ Cogniot,1992: 86- 87.

⁸⁰ Marx,2013: 67.

Plotinus sapma teorisi ile ilgili Epikuros'a eleştiri getirir. Çünkü ona göre Epikuros tını atomların kör sapmasına bağlar. Fakat ne var ki, Epikuros atomun sapmasını insanın özgür istenci ve kendiliğinden hareketin temelindeki şey olarak görür.⁸¹

Epikuros sapmayı sadece atomların birbirleri ile karşılaşması için açıklamaz. Ona göre ruhlarımızda atomlardan oluşur ve 'Klinamen' rastlantısallık ile ruhun özgürlüğünü sağlayan etken olur. Dolayısıyla onun temel gayesi olan mutluluk, ruhun özgürlüğü elde etmesiyle gerçekleşir.⁸²

Epikuros fiziğinde atomun düz çizgide ilerlerken sapma göstermesi gelişigüzel bir belirme olarak görülmemelidir. Bu sapma doktrini tüm Epikuros felsefesinin içine yayılır. Dolayısıyla kendiliğinden anlaşıldığı gibi en azından görünümünün belirlenimi içinde bulunduğu alana bağlı olduğunu belirtir.⁸³

1.2.5. Meteorlar (Gök Cisimleri)

Tüm Yunan filozofları tarafından gök cisimlerinin incelenmesi ve yüceltilmesi desteklenen bir gelenek olarak görülür. Gök cisimleri, gerçek usun ilk defa doğal belirlenimle saf varoluşunun bir simgesini belirtir. Böylece tin dünyasında Yunan kendilik bilincinin izleri görülür. Bahsedilen bu tinsel dünya, güneş sistemi karşılığını taşır. Bundan ötürü Yunan filozofları gök cisimlerinin arka planında aslında kendi tinlerine sıkıca bağlandıkları görülür.

İlk defa gök cisimlerini fiziksel açıdan açıklayan 'gökyüzünü yeryüzüne indiren' filozof Anaksagoras (M.Ö 510); Güneşi, Ayı, Gökyüzünü incelemek için dünyaya geldiğini açıklar. Gökyüzüne bakarak kendi tinini ortaya koyan Ksenophanes, bir ve bütün olanın tanrı olduğunu ifade eder. Epikuros' un gök cisimlerine ilişkin açıklamaları ya da meteorlar kuramı kendisinden önceki etkilendiği Demokritos'un görüşünden farklılık gösterirken, aynı zamanda Yunan felsefesinin fikirleriyle de örtüşmez. Epikuros bütün Yunan halkının dünya görüşüne de karşı gelir.⁸⁴

Epikuros göksel olgularla ilgili bilgiden elde edeceğimiz netice ruh dinginliğini ve sağlam bir güven zemininin oluşması olarak görür. Bu, diğer her türlü çalışmanın temelinde yatan gerçeği gösterir.⁸⁵

Marx, Aristoteles'in gök cisimleri hakkında görüşlerine yer verir. Aristoteles'e göre bütün insanların tasarladıkları Tanrı figürünün olduğunu belirtir. İnsanlar Tanrısal olanı kendilerinden daha yetkin bir yerde tasavvur ederler. Öyle ki insanlar ölümlü olan her şeyi

⁸¹ Cogniot,1992: 87.

⁸² Timuçin,1992: 224.

⁸³ Marx,2013: 68.

⁸⁴ Marx,2013: 118.

⁸⁵ Hadot,2011: 112.

ölümsüz Tanrı fikriyle birleştirdikleri için onlara inanırlar. Aristoteles bu görüşlerine dayanarak Tanrısal olanın varlığını kabul ettiğimiz takdirde gök cisimlerine ilişkin yapılan açıklamaların da doğru olduğunu düşünmemiz gerektiğini vurgular. Bu temellendirmeye göre Tanrısal olanın var olması gök cisimlerinin doğrudan var olduğunu kanıtlar. İlk cisim, toprak-ateş-hava-su dışındaki elementlerden başka bir şey olmasından dolayı en üstteki yere bengi ya da sonsuz bir zamana karşılık gelen 'aither' adının verildiğini belirtir. Ancak gökyüzünü ve yukardaki yeri tanrılara ayırarak yalnızca oranın ölümsüz olduğuna dikkat çekerler. Bırakılan ölümsüz yer yok edilemez, herhangi bir şekilde oluşmamış ve ölümlülerin yaşadığı her türlü talihsizliklerin etkisinden uzak olduğu bir alan olarak tasvir edilir. Tanrısal olanın tüm doğada etkisini göstermesinden dolayı gök cisimlerini Tanrı olarak adlandırır.⁸⁶

Aristoteles'e göre evrende doğal devinme gerçekleşir. Taşı doğal yerine, yeryüzüne götüren onun devinmesinin etkisi olarak açıklar. İnsan bedeninin doğal yeri ise toprak olduğunu belirtir. Halbuki tıne bakıldığında ise yeryüzünde bir yere sahip olmadığını, doğal yerinin gök yuvarlağında olduğu görülür. Böylece gökyüzünde Tanrısal özelliklerin gizlendiği düşüncesi ortaya çıkar.⁸⁷

Öte yandan Epikuros'a göre ise, insan ruhunun huzursuz olmasının sebebi, gök cisimlerinin mutlu olduğuna ilişkin düşüncelerin ortaya atılması ve yokluğa maruz kalmadıkları, ancak bunların tersine tutarsız isteklerin, eylemlerin yüklenmesi edilen bilgiler konusunda şüphenin oluşmasıdır. Gök cisimlerine insanüstü niteliklerin yüklenmesini yersiz bulur. Ona göre kontrol eden, düzeni sağlayan, yok olmayan ve bunun yanı sıra tüm mutluluğu barındıran bir şey olarak görülmemesi gerekir. Aynı zamanda devinim, dönüş, sapma, doğma, batma gibi bazı özelliklerinde oluşmayacağını ve bunların mutluluğa sebep olmadığını kabullenmeliyiz. Epikuros, insanın bu yüzden gökyüzüne inançla sığınmasını eleştirir. Atlası kendisine referans alan gökyüzünün, insanlarda batıl inanca yol açtığını vurgular. Onun dikkat çekmeye çalıştığı ve üzerinde durduğu nokta meteorların bilgisiyle mutluluk arasında bir ilişki olduğudur.⁸⁸ Mutluluk, gökcisimlerinin tanınmasında, gökyüzündeki cisimlerin hangi yapıda olduğunun bilinmesindeki bilgilerde gizlenir. İnsan ruhunda fırtınaların kopmasının kaynağı, gök cisimlerinin mutlu ve ölümsüz olduğu inancına sarılmaları olarak bilinir.⁸⁹

Epikuros'a göre felsefenin görevlerinden biri astronominin genel teorisinin bilgisini vermek olduğunu açıklar. Bu konudaki incelemelerle Platon'un görüşlerini bilimsel olmayan

⁸⁶ Marx,2013: 119.

⁸⁷ Cogniot,1992: 78.

⁸⁸ Marx,2013: 120.

⁸⁹ Laertios,2012: 502.

fikirlerini çürütmeye çalışır. Gökteki bulunan cisimler de Tanrısal olan hiçbir şeyin bulunmadığı fikrini savunur ve onları ateş kümeleri olarak adlandırır. Onların hareketlerinin doğal devinme ile gerçekleştiğini öne sürer. Gökyüzünün, ölümlü fani varlıkları ile ayın altındaki dünyadan, yeryüzünden farklı nitelikler yüklemeyi kabul etmez. Çünkü onun evren anlayışına tekrar dönüp baktığımızda Tanrısal hiçbir etkinin bulunmadığı ve döneminin bilimsel atomcu kuramıyla bunu zaten açıkladığı görülür. Ancak Platon ve Aristoteles'e baktığımızda onlar göğe ve gökteki cisimlere soylu nitelikler yüklerler.⁹⁰

Epikuros fizik öğretisinin özel bir alanı kabul ettiği gök cisimlerini, atom kuramının ilkeleri üzerinden de açıklar. Atomun niteliklerine bakıldığında bağımsız biçimi içinde maddedir, birliktir ve tamamlanması sona ermiş ağırlık olarak değerlendirilir. Epikuros, atoma yüklenen ağırlık niteliğinin en yüksek gerçekliğinin gök cisimleri olduğunu vurgular. Göksel cisimler sonsuz olup değişime uğramazlar. Ağırlık merkezleri kendilerinden bağımsız olmayıp bizzat içlerinde bulunur ve devinim halinde eyleme geçerler. Düz çizgiden ayrılarak bir çekme ve itme dizgesi oluştururken boş uzamdan da ayrılırlar.⁹¹

Epikuros doğa felsefesinin can damarı olarak gördüğü meteorları veyahut gök cisimlerini açıklarken daha önceki çelişkiler görülmez. Tekil kendilik bilincinin sarsılmazlığını yok eden şeyi sonsuz olarak kabul edemeyiz. Ancak gök cisimleri sarsılmazlığına ve kendisiyle eşitliğine zarar verir. Çünkü onlar var olan genelliklerdir ve onlarda doğa bağımsız hale gelir. Dolayısıyla Epikuros gök cisimlerini standart ve sınırlı bilgiler ışığında açıklamaya çalışanlara eleştiri getirir. Onun gerekçesi ise Bir olan zorunlu olandır ve kendi içinde bağımsız olanı belirtir.⁹² Bu nedenle gök cisimlerindeki bu zorunluluk ve belli aralıklarla yinelenme olgusu, dünyanın meydana gelişinde atom yığınlarının başlangıçtaki durumunda gerçekleşir.⁹³

Gök cisimlerinin incelenmesi ve onlara ilişkin incelemeler yapması bir anlamda mutluluğun temellerinden birini de atmış oluyor. Çünkü insanlar anlam veremedikleri şeylerden çekinirler. Epikuros gök cisimlerini sınırlı bilgilerle açıklamaya çalışmanın ruhu huzursuz edeceğinin farkındadır. Ancak gök cisimlerini Tanrı olarak görmemiz ya da sonsuz olduklarını düşünmemiz bizleri yanılgıya uğratar. Kaldı ki böyle düşünceye sahip olan kişilerin uydurma açıklamaların arkasına saklandıklarını açıklar. Bu gibi boş düşüncelerin ataraxiannın kendisini tehlikeye soktuğunu vurgular.

⁹⁰ Cogniot,1992: 88.

⁹¹ Marx,2013: 124.

⁹² Marx,2013: 126.

⁹³ Laertios,2012: 501.

Göksel cisimler üzerinde inceleme yaparken, Tanrının gök olayları üzerinde etkisinin bulunmadığını odak noktası olarak belirler. Göksel bir takım felaketler meydana geldiği zaman insanların aklına tanrıların kızgın olduğu düşüncesi gelir. Dolayısıyla gerçekleşen felaketten ötürü insanlar kendilerini sorumlu tutarlar. Gök olaylarının bilgisizliğinden kaynaklanan korkuya teslim olurlar. Bunun tam tersi mevsimlerin değişmesi ya da baharın gelmesini Tanrının hoşnutluğunu ve saygısını kazandıkları yanılgısına kapılıp şükrederler. Oysa ne göksel birtakım olaylarda ne de meydana gelen felaketlerde tanrıların bir parmağı olduğunu söyleyebiliriz. Tanrıların insanlarla aynı dünyayı paylaşmıyor olmasından dolayı onlara göklerin yaratını ve sahibi sıfatı yüklenir. Göksel olaylar hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan insan, tanrıların bir özelliği zannedilir. Epikuros doğa bilgisine özellikle göksel olayların bilgisine sahip olmanın önemi üzerinde durur. Eğer insan bu bilgileri edinmez ise göksel olayların tanrıların idare ettiğini sanıp korkuya kapılabilir.

Epikuros, öğrenilmesi gereken öncelikli bilginin doğa bilgisi olmasını bu yüzden önemser. Ona göre insan doğanın dışında bulunan bir varlık olarak kendini göremez. Öyleyse doğada gerçekleşen her olayın bilgisinden sorumlu olduğunu söyler. Bilhassa mutlu olmak için çabalayan bireyin, ruh sakinliğine ulaşabilmesi ve yaşama sanatını öğrenebilmesi için cahilce tavrını bir kenara bırakıp doğanın bilgisini edinmesi gerekir. Çünkü bilmemek korkuya, korku ise huzursuzluğa, huzursuzlukta cahilce teslimiyete yol açar.

1.2. Dünya'nın Genel Yapısı ve Oluşumu

Epikuros maddeci filozof olup, evrenin meydana gelmesini açıklarken Demokritos'un atomcu öğretisinden yola çıkar. Her ne kadar Demokritos' un görüşlerinden etkilenmiş olsa da kendi atomcu öğretisini oluşturur. Demokritos duyulur dünyayı öznel görünüş olarak görürken, Epikuros dünyanın ortaya çıkışında nesnel görünüşün etkili olduğunu düşünür. Bu karşıtlık Epikuros'un doğa felsefesinde ölçüt olarak duyusal algıyı belirlediğini gösterir. Duyusal algıya ise nesnel görünüş uyar.⁹⁴ Dünyayı birey algıladığı kadar bilir. Bunların dışında kalan ise insanların yarattığı zihinlerindeki tüm korkular soyut ve anlamsız bir yargıyı oluşturur.

Epikuros'un yaşadığı dönemde insanların genel olarak evren de dâhil her şeyin oluşumunda tanrıların etkisi olduğu ve evrenin işleyişinde söz sahibinin onlar oldukları düşüncesini taşırlar. Ona göre bizi dünyayı incelemeye iten nedenin göksel olaylara anlam verilememesinden dolayı tanrıların yüceltilmesi, ölüme yüklenen anlamın yarattığı korku ve

⁹⁴ Marx,2013: 28.

iyiye ulaşmadaki bilgisizliğimiz olduğunu açıklar. Doğa hakkındaki endişelerimiz evrenle ilgili araştırma yapma ihtiyacı doğurur.⁹⁵

Epikuros Herodotos'a yazdığı mektubunda evrenin cisim ve yerden (topos) meydana geldiğini bahseder. Cismin varlığı duyumlara bağlıdır ve insan düşünme gücünü kullanarak soyut olanlar üzerinde tasarımlarda bulunabilir. Çünkü evrenin herhangi bir değişikliğe uğramadan olduğu gibi sonsuza kadar aynı kalacağı düşüncesini öne sürer. Evrenin değişim geçirerek alabileceği başka bir evren formu mevcut değildir. Öte yandan, cisimlerin askıda kalmaları veya hareket edebilmeleri için boşluk veya uzay (Khoran) veyahut Doğa'ya (anaphe physis) ihtiyaç olduğunu açıklar. Epikuros'a göre hiçbir şeyin hiçten çıkması "ex nihilo nihil fit" mümkün değildir. Eğer bunun tam tersi düşünülseydi bir arkheye ihtiyaç olmadan her şeyden her şey doğabilirdi.⁹⁶

Epikuros evrenin ne başlangıcının ne de sonunun olduğunu açıklar. Çünkü niceliksel olarak evrenin dışında bir şey bulunmamaktadır; bir belirleyici noktası olmadığına göre sınırı da yoktur, evrenin limiti olmadığından dolayı sonunun olduğunu da söyleyemeyiz.⁹⁷ Evrenin ebedi ve ezeli oluşu, mutlak anlamda yaratmanın söz konusu olmadığını gösterir. Sözde evrenin tanrılar tarafından yaratılmış olduğu ön yargısı da böylece ortadan kalkar.⁹⁸

Öyle ki, Zenon'un uzamsal Ok paradoksunu Epikuros'un evren görüşüne uyarlayacak olursak; evrenin bir sonu olduğunu düşünelim ve kendimize bir başlangıç noktası belirleyerek oku fırlatalım. Bu fırlatma sonucunda iki ihtimalle karşılaşmış oluruz. Ya atılan ok hedefi vurup hareketi sonlanacak ya da sonun ötesine geçerek hareketine devam edecek. İlk olarak fırlatılan ok evrenin sınırının ötesine geçerse bu demek oluyor ki evren sonsuzdur ve onu sınırlandıran bir şeyin bulunmadığı sonucuna varırız. İkinci olarak ok eğer sonu aşamazsa onu durduran mutlaka bir şey ile karşılaşmış olduğu yargısına varırız. Engelin oku durdurmadığını düşünürsek eğer, zamanın extatik hali içinde ok evrende kesintiye uğramadan hareketine devam eder. O halde evrenin sonlu olduğu çıkarımını yapmak anlamsız olur.⁹⁹ Çünkü evren sonsuz miktarda atomlardan ve boşluktan oluşur. Atomlar belli ağırlıklara sahip olup aşağıya doğru hareket ederler. Kendinde şey olarak adlandırdığı atomların evrenin merkezinde olduğu görüşünü ortaya koyar. Böylece Aristoteles'in hareket etmeyen hareket ettiricisi yerine, Epikuros'un evrende tanrıların bir etkisinin bulunmadığı görüşü almaya başlar. O, biricik ereğini doğa ve doğal olaylarına açıklık getirerek insanların Tanrı gibi gereksiz korkularının tesirinden kurtarmak olarak belirler.

⁹⁵ Zeller,2008: 323.

⁹⁶ Epikuros, 2014: 62.

⁹⁷ Epikuros, 2014: 63.

⁹⁸ Weber,1998: 89.

⁹⁹ Arslan,2008: 76.

Epikurosçuluk'un izleyicisi olan Lucretius şiirsel bir anlatımla yazdığı "*Varlığın Doğası*" kitabında Epikuros'un görüşlerini besleyecek şekilde açıklamalarda bulunur. Aynı yolu izleyen Lucretius evrenin oluşumunda tanrıların rolü olmadığı yargısını tıpkı Epikuros gibi felsefesinde savunur. Lucretius evrenin ortaya çıkışı ile ilgili eserinde şu sözleri kaleme alır:

"Açıklayalım bir diziye göre, sıkışan, birleşen özdeğin yeryüzünü kuruşunu,
Göğü, ayı, güneşi, denizin dibini ortaya koyuşunu.
Tüm nesnelere kuran öğelerin kuşkusuz kesindir, sezgisi olmadığı,
devindiren, düzenleyen, biçimleyen.
Tüm öğeler, eskiden beri, değişik dış çarpmalarla,
Özgül ağırlıklarıyla kımıldar, birleşir, yayılır,
Sürekli bir bağlantı kurar, kendi aralarında.
Dağılır sonsuzlukta öğeler,
Çözülür bileşen bölümler, ayrışır, sonra birleşir
Yeniden, oluşur yer, gök, deniz, canlılar
Böyledir evrensel kuruluşları sağlayan kurucu öğelerin işlevi."¹⁰⁰

Lucretius'un görüşüne göre evren tek bir maddeden ve kendiliğinden meydana gelir. Atomların ağırlıklarını koruyarak, çözülüp dağılması sonucunda evreni oluşturduğunu ifade eder. Lucretius'da Epikuros'un hiçten hiçbir şey çıkmayacağını ve ona dönüşemeyeceğini şiirsel ifadeler kullanarak destekler. Evren üzerinde yapılan materyalist açıklamalar, atomların varlığın özü olduğunu gösterir. Evrenin kaos halinden kosmos durumuna geçiş aşaması bile atomlar arasında kendiliğinden ve kendi aralarındaki değişkenli bağlantıdan dolayı kaynaklandığını gösterir. Epikuros evrenin oluşumunda atomların belli aşamalardan geçmesi gerektiğini ve bu adımların birleşme, ayrılma, çarpışma gibi kendiliğinden gerekli bağlantılar sonucunda oluştuğunu ortaya koyar. Atomlar boş uzay içinde dikey şekilde hareket ederler ve zorunluluk yerine rastlantı kavramıyla atomların alanını genişletir. Onun evren tasavvuru metafizik açıklamalar içermekten ziyade dünyanın sınırlarını insanın duyularının algıladığı kadar olduğunu belirterek maddeci bir açıklama getirir. O, özdekçi evren tasarımı ile göklerden yeryüzü zeminine indirerek tanrıların dünya üzerindeki etkisini azaltır.¹⁰¹ Fizik, tanrıları paranteze alarak bütün evrenle ilgili olguları onlar olmadan açıklar.

Diogenes Laertios (M.S 180/240) "*Ünlü filozofların Yaşamları ve Öğretileri*" adlı eserinde Epikuros'un dünyanın oluşmasına ve doğa olaylarına ilişkin görüşlerini şu şekilde aktarır:

¹⁰⁰ Lucretius,2007: 267.

¹⁰¹ Lucretius,2007: 49.

“Birtakım uygun tohumlar bir dünyadan ya da dünyalar arası alanlar ya da birden fazla dünyadan çıkıp bir araya gelirler. Azar azar çoğalıp birbirleriyle birleşirler ve bir yerden başka bir yere geçiş yaparlar. Gelişimlerini tamamlayıp süreklilik kazanıncaya kadar uygun kaynaklardan sulanırlar. Bunun üzerine alttaki temellerin onları kabul ettiği ölçüde dünya oluşur. Dünya gök kubbenin sınırlı bir parçasıdır. İçinde yıldızları, yer ve bütün öteki gözle görülen cisimleri barındırır. Güneş, ay ve öteki yıldızlar dünyanın içine sonradan dahil olurlar. Onların büyüklükleri ise bize göründükleri kadardır. Gecelerin ve gündüzlerin, güneşin, geçtiği alanların değişen uzunluğuna ve bazı alanları daha hızlı ya da daha ağır geçmesine bağlı olarak, gökte hızlı ve sonra yavaş deviniminden gelir. Bulutlar ise rüzgarların itmesi neticesinde havanın yoğunlaşmasıyla ya da birbirine tutunmuş ve bu sonucu yaratmaya uygun atomların birbirine dolaşmasıyla, gerekse yerden ve sulardan gelen akıntıların toplanmasıyla oluşur. Yağmur da kimi zaman bunların sıkışmasından kimi zaman da değişime uğramasından ileri gelebilir. Gök gürültüsü ise rüzgarın bulutların çukurluklarında dönmesinden kaynaklanıyor olabilir. Yıldırımlar ise rüzgarın durmadan bir araya toplanması, sıkışması ve şiddetle tutuşması sonucunda oluşur ya da bulutun içinde dönen ateşin genişleyip büyük bir güçle şişerek ve bulutlar yoğunlaştıklarından yakın yerlere gerileyemediği için, bulutu parçalayarak dışarı fırlaması sonucunda oluşur. Hortum ise rüzgar yığını tarafından ve şiddetli rüzgarla sürüklenen bulutun bir sütun gibi aşağıya inmesiyle, bir yandan itirmesiyle oluşur. Hortum yere inince, kasırgaya neden olur ve kasırga rüzgarın devinimine uygun olarak oluşur; hortum denize inince de, burgaçlar (girdaplar) oluşur. Depremler, yerin içinde kapalı kalmış rüzgarların küçük toprak parçalarının yanına yerleşip sürekli devinir ve toprakta sarsıntının olmasına sebep olur. Dolu, rüzgar benzeri birtakım parçacıkların şiddetle donması ve her yandan bir araya toplanması ve bölünmesi neticesinde meydana gelir. Bulutlardan ince bir yağmurun boşalmasıyla da kar oluşur. Gökkuşağı, güneş ıslak havada parladığı zaman ya da ışıkla havanın özel bir biçimde birleşmesi sonucunda oluşur.”¹⁰²

Doğa olaylarına ilişkin açıklamalar gösteriyor ki, evrenin boş inançlara göre değil de olayların sanılardan uzak, araştırmaya açık olması gerekir. İnsanların doğayı anlamak için tanrılarla doğrudan ilişkilendirmeleri yaşamımızda akıldışı gereksinimler oluşturabilir. Epikuros, dünyanın oluşumuna ve doğa olaylarının nasıl oluştuğuna açıklık getirmeye çalışarak asıl gereksinimimizin sakin ve huzurlu bir yaşam olduğuna dikkat çekmeye çalışır. Dünya dağıldığı zaman onu oluşturan içindeki her şey yıkılacaktır; bu sebeple hiçten hiçbir şey çıkmayacağı için evren nasıl varsa hep olmaya devam eder. Burada dünyanın sonsuz olduğu düşüncesi, atomların sonsuz bakımdan yani boşluğun sonsuz genişliği açısından ‘bitişsiz olmayan’ anlamına gelir. Marx’a göre bahsedilen sonsuzluk, atomların niceliksel olarak çokluğunu ifade eder.¹⁰³

¹⁰² Laertios,2012: 505- 512.

¹⁰³ Marx,2013: 99.

Öyle ki, Marx'a göre Epikuros, nitelikli atomların itmesi ve buna bağlı olarak bir araya gelmeleri neticesinde şimdiki görünen dünyanın oluştuğunu ifade eder. Bu sebeple atomlar doğanın tözleridir; her şeyin ondan oluştuğu ve yine ona döneceği tözdür. Ancak dünyanın sürekli yok oluşu bir sona varmayacağı gibi yeni görünüşler oluşur; ancak atomun kendisi temel olarak hep aşağıda durur.¹⁰⁴ Böylece Epikuros varlığı maddeye indirger ve doğal olayların tanrısal bir inanç yüzünden değil maddesel nedenin etkisinin sonuçları olduğunu gösterir. Doğa üzerine bilgilerimizi duyular aracılığı ile ediniriz. Doğa kendisi olmanın dışında herhangi bir şey değildir. İnsanların korktuğu tanrılar dahi bu fizik dünyada atomlardan oluşur. Onlar kendi dünyalarında mutlu şekilde yaşarlar ve fizik dünyasını yaratmak için de bir sebepleri ile bulunmaz. Böylece Epikuros insanların dünyaya ilişkin düşüncelerini doğaüstü bağ kurmalarına set koyar. Ancak evrenin doğasını bilmeyen ve boş sanılarla yetinen kişi korkularından kurtulamaz. Ruhun huzura ulaşması için doğaya ilişkin mitolojik düşüncelerin ortadan kalkması gerekir. Çünkü doğa incelemesini yapmadan hazlara ulaşmak mümkün görünmez.¹⁰⁵

Epikuros'a göre her şeyin oluşmasının sebebi, sonu olmadan devam eden, düşünce hızı veyahut sonsuz ivme, kendisi de dâhil olmak üzere parçacıkların hareketsiz kalmamaları ve devinebilmeleri için gerekli olan boşluğun içinde hareket eden atomlardır. Tüm cisimler, gerçekleşen doğal olaylar, atomların devinmeleri ve çeşitli bileşimleri ile açıklanabilir. Çünkü Epikuros doğa olaylarını açıklarken duyuların bilgisinden yola çıkarak maddeci açıklamalar getirir.¹⁰⁶ Lucretius da bu tezi daha geniş perspektifte savunur: Diyelim ki şeyler yoktan varlığa gelseydi, her tür cisim her şeyden çıkabilirdi. Hiçbir şey kendisini meydana getiren hususi tohumlara ihtiyaç duymayacak böylece hiçlikten varlık tezahür edebilecektir. Böyle bir durumda doğanın dengesinden söz etmek pek mümkün olmayacaktır. Çünkü insanlar denizde meydana gelirken balıklar karada yer alır ve aynı ağaç üzerinde aynı meyveyi bulmamızda olanaksız olur. Tüm bu düşüncelerin tersine, böyle gerçekleşmediği için her farklı şeyin değişik tohumlardan, farklı güçten ve yapıdan oluştuğunu görmekteyiz.¹⁰⁷

Epikurosçuların savundukları görüşe göre insan doğa ile uyumluluğunu sürdüren bir hayat yaşamaya davet eder. Bu sebeple Epikuros'un doğa anlayışı, insanın doğa ile ilgili kaygılı yanlarına açıklık getirir. Ayrıca insanın hazza ulaşarak huzurlu bir yaşam sürmesi amacını gütmesi, içerisinde hem doğa ahlakını barındırır hem de maddeci bir yaklaşım

¹⁰⁴ Marx,2013: 100- 101.

¹⁰⁵ Afşar, T., "Epikuros'un maddeci atomculuğu".

<https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2015/03/01/epikurosun-maddeci-atomculugu/>, (erişim tarihi:07.11.2018)

¹⁰⁶ Cogniot,1992: 77.

¹⁰⁷ Arslan,2008: 74.

sergilemesi ile dünya ya da bilim ahlakını da içeren bir anlayışa sahip olur. İnsanların doğa ile uyumunu devam ettirebilmesi için doğayı bilmesi suretiyle, hangi eylemlerin ve şeylerin bizlerin doğasına uygun olup olmadığını da biliriz.¹⁰⁸

Epikuros'a göre fiziksel olguların araştırılmasında birbirinden farklı iki kısım bulunur. Öncelikli olarak Epikuros, her şeyin atomlardan oluştuğu sonsuz evren tasarımıyla tanrıların yarattığı düşüncesinin bir kenara bırakıldığı, boşluğun yer aldığı, varoluşsal gerçeği kabul gören bir sistematik anlayışın yanı sıra birden fazla açıklamayı kendi içinde barındıran sertlik dereceleri gibi özellikleri farklı olan göksel ve meteorolojik olgular üzerine önceliği olan araştırmalara yer verir. İki alanda da araştırmaların gayesi ruhun huzura kavuşmasını sağlamak ve aynı zamanda insanlar arasında temel dogma haline gelmiş Tanrı ve ölüm korkusunu ortadan kaldırmak ya da gök cisimleri ve meteorlar hakkında birkaç açıklama ile olguların fizikle ilişkili olduğunu göstereceğinden ruhun kaygısını dindirebilir.¹⁰⁹

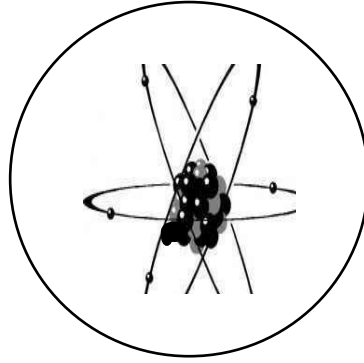
Epikuros maddeyi oluşturan doğanın temel gerçeği olarak kabul ettiği atomlar ve boşluktan farklı görüşler ortaya atan bazı fizikçilere karşı çıkar. Ona göre maddenin ve boşluğun dışında üçüncü bir durum kabul edilemez. İşte bu sebeple maddenin ana kaynağının ve evrenin temel yapısının ateş olduğunu düşünenler ya da suyun tüm cisimleri oluşturabilecek güçte olduğunu, toprağın ise her şeyi yarattığını aynı zamanda bütün varlıklara dönüşebileceği vehmine kapılanlar doğrudan uzaklaşırlar. Havanın da dâhil olduğu dört ögenin tüm şeyleri oluşturmaya gücünün yettiğini kabul edenler de yanlış düşünceye kapılırlar. Maddeci evren görüşünden taviz vermeyen Epikuros, bu görüşleri boş düşünce olarak yorumlar. Bu sistematik maddeci görüşüyle bir anlamda (M.Ö 495/ 435) Agrigente'li Empedokles'e de karşı çıkar.¹¹⁰ Epikuros'a göre tüm bu çabanın tek bir sebebi gösterilebilir; bu da, korkuların ortadan kalkmasıyla saf hazza ulaşmayı arzulayan bireyin içsel huzura erişebilmesi için doğa bilgisine öncülük etmesidir.

Hayat kavramını fizik kuramları ile temellendiren Epikuros, hayatın kendisini atom teorisi ile ilişkilendirir. Epikuros'un hayat kavramı içinde yer alan evren, cisimler ve tüm canlılar atomun kendisinden meydana gelir. Epikuros, felsefesinde hayat kavramını açık seçik şekilde kullanmak yerine doğa felsefesi içinde yaşamın analizini yapar. Epikuros yaşam görüşünü mekanik dünya ile bağdaştırarak açıklar. Epikuros'un atom modeli ile evreni şöyle açıklayabiliriz:

¹⁰⁸ Öçal,2011: 124.

¹⁰⁹ Hadot,2011: 122.

¹¹⁰ Nizan,1998: 57.

1. Her şey bir şeyden çıkar; dolayısıyla hiçbir şey hiçten çıkmaz. Evreni ve içindeki dünyaları, içindekileri meydana getiren atomlardır.
2. Epikuros atom teorisinde; her şeyin merkezine atomu yerleştirir.
3. Demokritos'a göre atomların şekil, büyüklük, sertlik nitelikleri vardır. Epikuros atomların bu niteliklerine ağırlık özelliğini de ekler.
4. Atomlar boşlukta ağırlıkları ile düz çizgi boyunca hareket ederler. Belirsiz bir zamanda atom sapma gösterir. Bu sapma sonucunda birleşme olur ve cisimler meydana gelir. Atomlar dağılır, parçalanır ve yok olur.

Bu atom modeli ile evrenin nasıl meydana geldiğini, ilkel bilimsel tekniklerle felsefi düşüncenin atom kuramı üzerinde etkili olmasını ve maddenin temellendirilmesini görüyoruz. Ancak bilimsel gelişmelerin zamanla hız kazanmasıyla atom modeli 1911 yılında Rutherford tarafından geliştirilmiştir.¹¹¹

Epikuros hayatın merkezine atom öğretisini yerleştirir. Mikro dünya oluşumunun merkezini oluşturan atomun, metafiziksel olarak kavramsallaştırılması evrenin doğaüstü bir gücün yönetiminde olduğu inancını kaldırır. Çıplak gözle görülmesi mümkün olmayan atom, dünyayı birçok zerreciklerin birleşmesi ile meydana getirir. Atom belli hızda boşlukta hareketini sürdürürken gerçekleşen sapma ile zorunluluk yerini rastlantı kavramına bırakır. Epikuros, mekanik bir dünya modeli ile hiçten hiçbir şey çıkmayacağını açıklar. Demokritos'tan etkilenen Epikuros, doğa felsefesinde atom önemli bir yere sahiptir. Epikuros ontolojik gerçekliği mekanistik doğa anlayışına indirger. Epikuros hayat kavramını, doğa felsefesinin temelini oluşturan atomlar teorisine dayandırır. Hayattaki tüm oluşum ve değişim atomların hareketinden kaynaklanır. Epikurosçu Lucretius da evrenin merkezine atomun kendisini yerleştirir.¹¹²

¹¹¹ Demir, F., "Kuantum felsefesi" . http://depo.btu.edu.tr/dosyalar/sanayi/Dosyalar/Faruk_HOCA.pdf, (erişim tarihi:11.05.2019).

¹¹² Demir, F., "Kuantum felsefesi" . http://depo.btu.edu.tr/dosyalar/sanayi/Dosyalar/Faruk_HOCA.pdf, (erişim tarihi: 11.05.2019).

Epikurosçu anlayışa göre insanın yapısı da atomlardan meydana gelir. İnsan hem biyolojik hem de metafizik olarak atomların birleşmesi ile oluşur. Atomların birleşmesiyle biyolojik canlılık kazanan insan, ölmesiyle de yaşamsal faaliyeti son bulur. İnsanın metafiziksel yanı olan ruh, ölüm esnasında bileşen atomların dağılmasıyla bedenle birlikte son bulur. Epikurosçu anlayışta doğa felsefesi hayatın kendisini açıklarken insanı da merkezi alan anlayışı barındırır. Epikuros canlılığın ve yaşamsal faaliyetleri rasyonel bakış açısı ile ele alır. Epikurosçu düşüncede hayatı ve ölümü birbirinden ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü hem hayat hem de ölüm evreni, içindekileri ve doğrudan insanı ilgilendiren temel olgulardır.

Epikuros doğa felsefesinde maddeci anlayış geliştirmesi ile mitolojik inanç yargısını kırar. Epikuros sadece evreni değil, insanın var oluş gerçekliğini de atom teorisi ile ilişkilendirir. Epikuros'un doğa felsefesi hayat ve ölüm olgularının anlaşılmasına ve Tanrı, kader, ölüm gibi batıl inançlar yargısının kırılmasına zemin hazırlar. Epikurosçu doğa felsefesinde insan atomik yapısıyla, hayat ve ölüm düalizminde yerini belirler. Doğanın bilgisi ile ölümün kaygılı düşüncesi de ortadan kalkar. Doğanın içindeki oluşum ve değişim, hayat ve ölüm döngüsüne karşılık gelir.

İKİNCİ BÖLÜM

EPIKUROSLUN HAYAT VE ÖLÜM ANLAYIŞI

2.1. Epikuros'un İnsanı: Ruh ve Beden Düalizmi

İnsan vücudu meydana gelen her şey gibi atomlardan oluşur. Bedenimizdeki atomlar sürekli olarak hareket etmeye devam ederler. Kimi zaman bazı atomlar işlevini tamamladıktan sonra bizden ayrılırken, yenilerinin gelmesiyle bedenimizdeki yaşam döngüsü devam eder. Ancak yaşamımıza olanak sağlayan atomları orantısız şekilde kaybedersek bozulmalar başlar ve bu zamanla gittikçe artar. Hayatı sürdürecekt atomların bileşimleri diğer atomların etkisiyle birbirinden ayrılacak olursa bu cisim atomlarına ayrılır. Dolayısıyla atomların dağılmasıyla canlı varlıklar için hayat son bulur.¹¹³

Epikuros ruh kuramını, fizik kuramına dayanarak açıklar. Ruh kuramına ilişkin incelemeler doğa felsefesinin ilkelerinden çıkar. Ona göre cevaplanması gereken temel soru, ruhun ne olduğu, tinin yapısı ve beden ile bağlantısının nasıl olduğu problemidir.¹¹⁴

Epikuros ruhun dört ögenin bir araya gelmesiyle meydana geldiğini açıklar. Ateş, soluk, hava gibi cisimlerden ve bir de tam olarak isimlendirilemeyen cisimden oluştuğunu belirtir. İlk üç unsur, akıldan yoksun (alagon) olup bütün bedene yayılan kısmı oluşturur. Bu kısım canlının fizyolojik yönüne karşılık gelir ve psişik özellikleri içermez. Tam anlamıyla can diyebiliriz. Ruhun son ögesi (logikon) ise sevinçlerimizin, korkularımızın başlangıç yeri olan göğsümüzde bulunur ve psişik özelliklerin ağır bastığı tinsel hayatın taşıyıcılığını üstlendiği ögedir. Ölünce de ruhu meydana getiren dört öge ayrılır ve ruhun çözülmesiyle dağılma gerçekleşir. Öyleyse ruhun maddi ve cisimsel özellikler taşıdığını söylemek yanlış olmaz. Çünkü yalnızca maddi olan varlık, etkin ve edilgen olabilir.¹¹⁵

Ruh kendi başına varlığını sürdüremez ve canlı bir biçime ihtiyaç duyar. Tin, daha hızlı ve kolayca hareket halinde olan kavranamayan atomlardan meydana geldiği için duyuyla algılanamaz. Mutlak surette varlığını devam ettirebilmesi için bedene ihtiyaç duyar.¹¹⁶ Öyleyse tin maddesel yapıda olup soluk ve sıcaklık gibi parçacıkların bir araya gelmesiyle oluşur. Tin atomları bedene boydan boya yayılır. Bedene yayılmış olan tin atomları ölümle birlikte dağılır. Böylece tinin akıbeti bedenle birlikte son bulur.¹¹⁷

¹¹³Epikuros,2014: 13- 14.

¹¹⁴ Arslan,2008: 97.

¹¹⁵ Gökberk,1993: 99.

¹¹⁶ Dumont,2007: 100.

¹¹⁷ Russell,2000: 370.

Epikuros ruhun bir soluğa yani animaya benzediği gibi kendi içinde sıcaklığı da barındırdığını ifade eder. Soluduğumuz havaya benzer oluşundan dolayı göğüste yerleşmiş olan ince bir kısmını animus olarak belirtir. Ölüm esnasında bedenın ağırlığı değişmediği için ruhun hafif, ufacak ve ince atomlardan oluştuğu sonucuna varılır. Epikurosçuluk, ruhun incelikli ve düzenli atomlardan oluşmuş hazların varlığını kabul eder. Bu nedenle bize zevk veren her şeyi bu atomlar sayesinde elde ettiğimizi söyler.¹¹⁸

Epikuros'a göre tin tümüyle bedence korunur ve o aynı zamanda bedenın bekçisi ve bedenın esenliğinin nedenini oluşturur. Bakıldığı zaman ruh ve beden ortak köklere sahiptir ve onlara zarar vermeden birbirlerinden ayırmak mümkün gözükmez. Birinin öbüründen yardım almadan kendine yettiğini söylemek uygun olmaz. Çünkü bedenın ve ruhun ayrı ayrı sezme gücüne sahip olduğu görülemez. Epikuros'a göre tüm organlarımızda duyarlılığı uyandıran bu bağı ve ortak devinimlerdir.¹¹⁹

Zihin ve ruh sıkı sıkıya birleşirler ve birlikte tek bir doğayı meydana getirirler. Ancak bütün bedene hakim olan bu danışmanı zihin ya da düşünce diye adlandırıyoruz. Onun bulunduğu yer göğsün ortasındadır. Ürküntü ve korku orada kendilerini gösterirken sevincin ortaya çıktığı yer olarak da bilinir. Aynı zamanda düşünce ve zihnin bulunduğu yerdir. Öte yandan parça, ruh, tüm bedene bölüştürülmüş, isteme uyar ve ona göre devinir ve zihin itkisi altında olduğu görülür. Bu itkiyi sağlayacak olan ise ince ve son derece küçük olan atomlardır. Epikuros zihni ve ruhu maddeci görüşünün izinde onların doğasını cisimsel olarak açıklar. Bedene ve ruha yayılan sıcaklık, hava ve esintinin güçleri bir araya gelerek tek bir töz meydana gelir. Böylece hareket sonucunda töz içerisinde diğer kısımlara da hareket yayılmaya başlar. Bu devinim başlangıç hareketi olup ruhun içerisinde bulur. Dolayısıyla ruhun kendisi içinde gizli kalmış bu hareket sayesinde bir ruhtan daha söz edebiliriz. Bu görüşle Epikuros maddeci yaklaşımını bir kez daha yinelerken ruhun cisimsiz olduğu görüşünü savunanları eleştirir. Çünkü ona göre her ne kadar tinin yapısı atomlardan olmuş olsa dahi ruh duyguları da yaşar.¹²⁰

Söz konusu Aristoteles'in ruhu, 'bilkuvve hayata sahip olan organlaşmış cismin fiili' olarak tanımlaması, Epikuros'un ruh kuramıyla yakından ilişkilidir. Aristoteles'in ruh görüşü daha açık bir dille anlatılırsa ruhun bedenle ilişkisi, varlığını bedenden ayrı düşünmemesi, bedenın ortadan kalmasıyla ruhun da ortadan kalkacağı düşüncesi üzerinde durur. Bu düşünce Epikuros'un üzerinde durduğu problemlerden çok farklı değildir. Ancak Aristoteles'in beden ve ruh ilişkisini açıklarken doğaları açısından ayırım yapar. Ona göre madde ve form aynı

¹¹⁸ Dagognet,2007: 60- 62.

¹¹⁹ Nizan,1998: 77.

¹²⁰ Nizan,1998: 75- 77.

olamazlar ve aralarında mutlaka bir fark bulunduğunu belirtir. Aynı zamanda Aristoteles ruhu tinsel bir varlık olarak kabul eder. Epikuros ise form ve madde arasında ayırım yapmadığı gibi fizik ilkelerine dayanan görüşünü de yadsımaz. Bu iki ayrı düşünce sonucunda ruh kuramı her ikisinde de farklılık gösterir.¹²¹

Öte yandan Lucretius ise, ruh kuramıyla ilgili görüşlerini onun düşüncelerine ek olarak açıklar. Lucretius'a göre ruhun kendisinin veyahut akıllı olan kısmı olan animusun bazı imgelere sahip olması gerektiğini vurgular. Eylemin gerçekleşmesi için tinin bunu istemesi gerekir. Böylece bedene yayılmaya başlayan bu istek ile ruh eyleme geçerken, animanın gücü harekete geçmeye başlar. Animanın kendisi bedenine eyleme geçecek organlarını harekete geçirir. Lucretius bedeni ruh için bir duyum merkezi olarak görür.¹²²

Lucretius tin ile beden arasındaki ilişki açısından da Epikuros'un çizgisinden ilerler. Fakat ruh kuramını biraz daha geliştirme çabası içerisine girer.

Neticede Epikuros ruhun maddesel olması düşüncesinden yola çıkarak, insanların ölümden korkmasına bir kez daha karşı çıkar. Çünkü ölüm geldiğinde beden atomları parçalanır, dağılır ve yok olur ve böylece beden biyolojik olarak yaşam fonksiyonları sona erer. Bununla birlikte bedenle varlığını sürdüren tin atomları da dağılır ve yok olması neticesinde ruh içinde yaşam son bulur. Bu bakımdan ruhun hem beden üzerinde etkide bulunduğunu hem de onun etkisine maruz kaldığını söyleyebiliriz. Epikuros ruhun maddesel olmaması halinde ise, ne bir şey üzerine etkisi olabileceğini ne de kendisi dışında başka bir şeyin etkisine uğrayabileceğini belirtir.¹²³

2.2. Ölüm Korkusu: Sonluluk Kaygısı

Ölüm, hayatın bir diğer yüzüdür. Her şeyin yok olduğu, ama yine de yok olmanın verdiği korkunun varlığında yaşamamız gerektiği olgusu hayatın en apaçık gerçeklerindedir. Öyle ki insan dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren ölüme yazgılı varlıktır. Ölüm tıpkı gölge görme eğilimdedir. Ölümün yarattığı tehdit o denli dayanılmazdır ki, kişi şuan ile gelecek arasında nefes almaya çalışır. Doğduğumuzda ölüme adım atmış oluruz. Çünkü yaşamak demek, ölüme açık olmak demektir. İnsan ölümünü kontrol edemediği gibi erteleyemez de; ancak ölüm fikriyle zihni daima meşguldür. Ölüm olgusu var oluşumuzun bir parçası olsa dahi yarattığı dehşet içsel yaşantımızda önemli rol oynar.¹²⁴

Epikuros ölüm korkusunun hayatımızı iki yönden derinden sarstığını ifade eder. Ölümden sonra cezalandırılma endişesi bir diğeri ölümlerle birlikte hazlarımızın son bulması

¹²¹ Arslan,2008: 98.

¹²² Arslan,2008: 105.

¹²³ Arslan,2008: 98.

¹²⁴ Köseoğlu,2019: 754.

olduğunu belirtir. Ancak Epikuros ne bizi bekleyen cezaların bulunduğu fikrinin ne de yaşanan korkunun temelini bulunmadığı üzerinde durur.¹²⁵

Epikuros ölüm korkusunun veyahut sonluluk kaygısının yanlış değer yargılarının sonucundan kaynaklandığına inanır. Ancak bu korkunun ortadan kalkması için rasyonel bir bakış açısı geliştirerek olayları değerlendirmemiz gerektiğini ifade eder. Oysaki Epikuros her ne kadar korkunun ortadan kalkması için rasyonel çıkarımları öne sürse de bunun hayli kuşkulu bir yaklaşım olduğu da göz ardı edilemez. Halbuki insanların yaşadığı bu sancılı durum kişinin psikolojisinin ölüm karşısında doğal bir refleksinden kaynaklandığı görülür. İnsan ölümü deneyimleyemediği için kötülerin en kötüsü olarak algılar. Hayatın son bulacağı gerçeğinin pençesinde yaşamlarını devam ettirmeye çalışır. Dolayısıyla insan ölümün direkt olmayan etkilerinden dolayı kötü olduğunu düşünür. Oysaki ölümün kötülüğü Epikuros için dolaylı olarak sonuçlarının etkilemesi ile ilgili değil, onun özüyle ilişkili olduğundandır. Hayal kırıklığı, zevklerimiz sınıra getirmek ya da saf hazza ulaşamadığı için mutsuz olmak, yılgınlık gibi ruh halleri ile ölümün dolaylı etkilerini yaşarız.¹²⁶

Epikuros ölüm korkusunun zaman kaybı olduğu düşüncesini taşır. İnsanlar bu sağlıksız ruh halinden kendini kurtarmak için çaba sarf etmelidir. Öyle ki Epikuros insanların sağlıklı düşünmeye başladıklarından itibaren ölümden korkmayı bırakacakları fikrini öne sürer.¹²⁷ Ölümden korkmamızın temelinde var olmayacağımız düşüncesinden ziyade hiçlik fikrini hayat fikriyle karıştırmamız gerçeği yatar. Ancak ölüm ile hayat arasındaki ince çizginin ayırımını yapmak için çabalarsak ve ölüm düşüncesini bir kenara bırakabilirsek korku olmaktan çıkar. O halde manasız korkuların mutluluğun önünde engel olmasına izin vermemeliyiz. Sonuçta insan Hades'in kapısından geçerken yaşamla bütün bağlantısını keser. Dolayısıyla ne hayatta olan olaylar onu ilgilendirir ne de ölümünü geciktirebilir. Metaforik olarak düşünüldüğünde mitolojik sembol olan Androjene benzetilirse bir yüzü fiziksel evreni temsil ederken diğer yüzü ölümü ifade eder. Karşıtların birliğini simgelerken birbirini tamamlayan iki kavramın böylece kosmosta birliği oluşturduğunu görürüz.¹²⁸ Ancak hayat ve ölüm düalizmi hiçbir zaman birbirleriyle karşılaşmaz. Bundan ötürü ergin bir insanın ölüm korkusuna kapılmaması gerekir. Çünkü ölüm zihin bulanıklığı halini gösterir.

Epikuros ölümün kötü olduğu düşüncesini kabul etmez ve bu nedenle ölümden korkmanın mantıksızlığını vurgular. Onun bu savını önermeler üzerinden şöyle anlatabiliriz:

¹²⁵ Arslan,2008: 136.

¹²⁶ Çakmak,2018: 362.

¹²⁷ Warburton,1962: 41.

¹²⁸ Sarigül, Ç., "Androjen" . <http://kosmosmacerasi.com/v1/2015/06/androjen/> , (erişim tarihi:23.01.2019).

İlk olarak birey için ölüm belli bir zamanda algılandığı takdirde kötü olabilir,
 Dolayısıyla bireyin ölmesi ancak o kişi bu durumu belli bir zamanda algıladığında kötü olur,
 Birey ise bir durumu ancak ölümü gerçekleşmeye başlamasından önce algılayabilir,
 Bireyin ölüm hali onun ölümünden önce başlayan bir durum değildir,
 Öyleyse birey ölüm halini herhangi bir zaman diliminde algılayabileceği bir şey değildir,
 Sonuç olarak bireyin ölümü kendisi için kötü bir şey değildir.¹²⁹

Rasyonel ölüm kaygısını taşıyan birey realitede başkasının ölümüne tanık olması onun bu durumu içsel anlamda kötü oluşuyla sınırlandırır da bireyin kendi ölümünden sonra kaygılanacağı bir durum olmaktan çıkar. Epikuros'un düşüncelerinin aksine ölüm korkusunu tetikleyen insanın, birçok güzellikten, hoş anlardan mahrum kalacağı öngörüsünü taşımasıdır. Bu sebeple ölümün kötü olması ya da kaygılandırması onun özünden kaynaklanmaz, mahrum kaldığımız güzelliklerden dolayı ölüme karşı nahoş bir tavır takınırız. Epikuros insanların zihinlerindeki sonluluk tabusunu yıkmaya çalışır. Çünkü insan ölüm gelecek diye kendini güzelliklerden yoksun bırakmamalı aksine tüm gayretini bu amaca ulaşma uğruna sürdürmelidir. Bu açıdan Epikuros, ölümün içsel niteliği ya da özü üzerinde durur.¹³⁰

Epikuros tüm düşüncelerin temelinde insanlara şu soruyu yöneltir: “Ölümden neden korkmamalıyız?” Ölümün deneyimlenebilir bir olgu olmadığı soruya verilen ilk yanıt olabilir. Çünkü ölüm tecrübe etme olanağını ortadan kaldırır. Aynı zamanda ölüm bizim kontrol yetimizin dışında gerçekleşir. Epikuros'un düşüncelerini benimseyenler ölüm korkusuna çare bulmaya çalışırlar. Geçmiş ile gelecek hakkında hissettiklerimiz arasındaki farka dikkat çekerler. Bunun sebebi gelecek ile geçmiş hislerimizin sadece birini önemseyeceğimiz iddiasında bulunurlar. Öyle ki insanın daha doğmadan önceki zamanı düşündüğünde var olmamakla ilgili endişesi bulunmuyordur. Öyleyse “insan neden var olmadığı zamanı düşünerek endişeyle hayatına devam etsin?”¹³¹ Epikuros'un felsefesini devam ettiren Lucretius da aynı düşünceyi savunur. Sonluluk kaygısı insanın ruh sükûnetine ulaşmasını engellediği gibi korkuyla yaşayan birey saf hazza ulaşmak için yeterince çaba sarf edemez. Ne yazık ki bu korku tıpkı karanlık bir mahzende özgürlüğe ve aydınlığa hasret kalmak gibidir. İnsanlar korku mahzenine bile bile kendilerini hapsedmekten vazgeçmeliler. Lucretius'un insanlara nasihat niteliğindeki düşünceleri şu şekildedir:

¹²⁹ Çakmak,2018: 361- 362.

¹³⁰ Çakmak,2018: 363.

¹³¹ Warburton,1962: 45- 46.

“Ölüm döşeğinde kıvranan kardeşten sevinç duyma,
 Kan kardeşin sofrasına korkuyla, kötü gözle bakma,
 Bir korku, özdeş durumda, sıkça ezilen, üzen,
 Acı veren kıskançlığın kaynağı gibidir:
 Yanar, yakınır bu göz kamaştırır gönül çeken
 Varlıkları görmek için insan, bakar gözlerinin
 Önünde geçen olaylara, yuvarlanırken karanlıklar,
 Çamurlar içinde kendisi, bir iğrenme duyar çevreye.
 Düşer ölüm tuzağına kimileri de, ün ardında koşarken.
 Tiksinir yaşamaktan çokluk, sonra döner
 Ölümün eşliğinde aydınlığa, korkudan titreyenler,
 Acılar içinde çırpınırken kendi elleriyle canlarına
 Kıymak istemelerine karşın, düşünmezler acıların
 Korkudan doğduğunu. Kaldırır utancı korku, sevecenlik
 Bağlarını koparır, dağıtır kutsal görevi, güldürür,
 Kurtulmak istersen Acheron uçurumundan, yüz çevirmiş
 Kimseler yurdundan, anasından, atasından. Nasıl titrer,
 Sarsılır, ürperir, sararırsa çocuklar karanlıkta,
 Öyle sarsılırsız biz de gün ışığında, gerçekte korkunç
 Olmayan, yalnız karanlıkta çocukları korkutan,
 Günün doğmasını bekleten nesnelere.
 Yoksa ne duyusal korku, ne karamsarlık, ışıktaki,
 Gün aydınlığında ürkütebilir kişiyi.”

Lucretius’un eserinde bahsettiği Acheron, yer altı dünyasına aktığına inanılan çamurlu suların kaynadığı dipsiz bataklık olarak bilinir. Kharon’un kayığıyla bu bataklıktan geçtikten sonra Hades’in karanlıklar diyarına varılır. Yunanca kökeni Akhos olan bu mitolojik kavram “Acılar Irmağı” olarak bilinir.¹³² Ölümü bekleme endişesi yüzünden insan acılar ırmağındaki bataklığın içine daha yaşarken gömülmeye başlar. Epikuros’un ölümün yok olduğu fikrinin benimsenmesiyle, ancak ölümün ürpertici yanı ortadan kalkabilir.

Epikuros ölümün duyuların salt yoksunluğuna neden olduğunu ve insanın fizik evreninde duyularıyla algıladığı müddetçe var olduğu fikrini savunur. Ölümün bileşik haldeki bedeninin dağılması ve biyolojik hayatın sona ermesi olarak tanımlayan materyalist bakış açısını da benimser. Ancak kendinden sonraki birçok filozof Epikuros’un ölüm korkusunun kaynağına yanlış teşhis koyduğunu iddia eder. Ölümün, duyuların ve bilincin geri

¹³² Erhat,1972: 22.

gelmemesinden dolayı sonluluk kaygısı ortadan kalkmıyor, tam tersine insanda bu durum derin bir korku yarattığı görüşünü öne sürerler.¹³³

Epikuros ölüm ile ilgili görüşünü Menoikeus'a yazdığı mektubunda şöyle dile getirir: “Ölüm ne yaşayanları ilgilendirir, ne de ölüleri. Çünkü yaşayanlar için ölüm yoktur, ölülerin ise zaten kendileri yoktur.”¹³⁴

Ölüm, hayata karşı ontolojik kayıtsızlığı ifade eder. Metafizik olgu karşısında insan ontolojik gerçekliğini kaybeder. Dolayısıyla var olmamayı ya da ötesini düşünmek insanın endişesini artmasına sebep olur. Epikuros'un yukarıdaki sözde bahsettiği gibi, yaşayan kişi ölümü deneyimleyemediği için doğrudan onu ilgilendirmez. Ölüm gerçekleşti anda da yaşayan kişi için hayat sona erer. Dolayısıyla da ölen için ölüm bir şey ifade etmez. Yirminci yüzyıl filozofu Ludwig Wittgenstein (1889- 1951) “*Tractatus Logico-Philosophicus*” eserinde bu düşünceyi, “ölüm, hayattaki bir olay değildir.” şeklinde hatırlatır. Bu görüşte anlatılan, olayların tecrübe edebildiğimiz şeyler olmasıdır. Ancak ölüm tecrübe etme olanağını ortadan kaldırır ve bilincinde olmadığımız bir şeydir. Dolayısıyla insan ölümünü tecrübe etmekten yoksun olduğu gibi ölümden sonrası da onun için muğlak bir bilgidir.¹³⁵

2.3. Öteki Dünya: Cennet ve Cehennem

Epikuros ruh hakkında ayrıntılı açıklamalar yapmayı gerek görmez. Onun için önemli olan ölümden sonra bir hayatın mümkün olmadığını kanıtlamaya çalışmak olduğu için ruhu bu etik amaca göre tasarlar.¹³⁶

Epikuros insanın ölüm kaygısını yaşamasının yanı sıra öldükten sonra da akıbetinin ne olacağını kaygısını taşıdığını ifade eder. Çünkü ölümün kendisinden korktuğumuz gibi ölümden sonraki dönem için de endişelenmeye yatkınız. Hatta bazı insanlar ölümden sonra cezalandırılacakları düşüncesine kendilerini o kadar çok kaptırır ki kaygısı her geçen gün artar ve bu yüzden yaşama zevkini kaybeder.

Epikuros ölüme karşı maddesel bir tavır takınır. Ontolojik olarak insan bedeni ve ruhu atomlardan meydana gelir; dolayısıyla ölüm geldiğinde ise atomlar ayrışır, dağılır ve yok olurlar. Böylece var oluşumuz sona erer. Bu sebepten ötürü Epikuros ölümden sonra bir yaşamın olduğuna olanak vermez. İnsan ölümden sonraki yaşam için kaygılanmayı bir kenara bırakmalıdır.¹³⁷ Çünkü ruh atomları da beden atomları gibi dağılır ve yok olur.

¹³³ Bolay,2013: 287.

¹³⁴ Arslan,2008: 123.

¹³⁵ Warburton,1962: 45.

¹³⁶ Arslan,2008: 98.

¹³⁷ Timuçin,1992: 224.

Epikuros'a göre insan ölümle yüzleştiği andan itibaren zihin melekelerini yavaş yavaş yitirir. Eğer ölüm esnasında ruh bilinci tam olarak korunabilseydi, ölüm ile birlikte ruhun daha yüksek bir hayata geçişinin mümkün olduğu görüşünü kabul etmemiz gerekirdi. Bazı Platoncuların iddia ettikleri bu görüş karşısında Epikür, durumun pek de böyle olmadığını dile getirir. Eğer bu görüş herkes tarafından kabul görseydi, insan ölmekten korkmak yerine ölmeyi dilerdi.¹³⁸ Ne yazık ki insan ölüm korkusunu nefesi kadar yakından hisseder.

Öldükten sonra bizden sadece dağılmış, uçuşarak birbirinden uzaklaşan ve yeniden başka canlıların meydana gelmesini sağlayacak atomların dışında herhangi bir şey kalmaz. Dolayısıyla ölümden sonra bizden bir şey kalmayacağına göre ruhun başka bir yerde tanrılar tarafından cezalandırılması olanaklı gözükmez. Bununla birlikte ölümden sonra ruhumuzun yazgısı hakkındaki beslediğimiz korkularımız ortadan kalkar. Öyleyse ruh ölümden sonra ne ödüllendirilebilir ne de cezalandırılabilir. Çünkü ölümden sonra öte bir dünyanın olduğu kabul edilemez. Epikuros'a göre ancak bir defa dünyaya geliriz ve ölüncü de sonsuz olamayacağımıza göre bu bir defalık yaşayacağımız hayatın kendisi karşımıza mükemmel bir amaç olarak çıkar. En üstün mutluluğa ve zevke erişme gayretini kendimizde görmeliyiz. Dolayısıyla gerçek cesaret ve çaba ile zevk felsefesine ulaşabiliriz.¹³⁹

Epikuros Pagan dinlerin insanların öldükten sonra acı çekeceklerini söylemesinden rahatsızlık duyar. Çünkü insan daha ölümü kabullenememişken, öldükten sonra ıstıraplar içinde olacağını düşünmesi huzursuzluk yaşamasına neden olur. Pagan dinin bu söylemleri insanlar için ölümü korkulu hale getirir. Ancak ona göre ölümden sonra söylenenler birer sanrıdan ibarettir. İnsanların ölüm kabusu görmesi ya da sonluluk kaygısı yaşamalarının sebebi tüm bu anlatılanlardan kaynaklanır. Oysaki bu anlatılan masalları bir kenara bırakıp evreni bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirmemiz gerekir.¹⁴⁰ Bu sebepten ötürü Epikuros, evreni atomcu görüşlerle açıklama ihtiyacı duyar. İnsanlar korkularla dolu bir hayat sürmek yerine basit bir yaşam sürerek mutluluğa ulaşabilir. Çünkü bu hayatın bitip başka bir hayatın başlayacağı düşüncesi hayalden ibarettir. Öyleyse insanlar öldükten sonra ne cezalandırılıp acı çekecekler ne de ödüllendirileceklerdir. Bu düşünceye göre cennet ve cehennemin olduğundan söz edemeyiz. Böyle sanrılara kapılmak bizleri kaygı dolu bir yaşam sürmeye iter.

Epikuros insanların ölümden sonra bedeninin çürüyeceği, bozulacağı ya da ateşle ya da vahşi hayvanların parçalamış olacağını düşünerek karamsarlığa kapılmasına anlam veremez. Epikuros bu düşüncelerin boş sözlerden öteye geçmediğini söyler. İnsan kendisi

¹³⁸ Weber,1998: 90.

¹³⁹ Epikür,2014: 14- 15.

¹⁴⁰ Kenny,2017: 119.

dışındaki bir canlının, kuşların ve hayvanların bedenlerini görünce kendi ölümünün de aynı şekilde olacağını düşünür. İnsan ruh halinin etkisiyle ölümlü doğmuş olmaktan lanet eder.¹⁴¹

Epikürosçu için ölüm düşüncesi, varoluşun sonluluğunun bilinci olarak kabul edilir. Hayatın her saniyesi kıyaslanamaz bir değerle yüklü biçimde ortaya çıkar. Dolayısıyla güne başlayan herkesin o gün son günü olabilir.¹⁴² Ölümün saati olmadığı gibi beklenmedik bir anda kapımızı çalabilir ve hayatla bağımızı kopartabiliriz. İnsanlar varoluşun sancıları içindeyken tanrılar huzurunda yargılanacağı kaygısına kapılmamalıdır. Bireyler kendilerini bu korku girdabına teslim etmeye devam ettikçe, insanın sakin bir hayat sürmesi mümkün görünmez.

2.4. Ölüm Fenomeni: Varlık ve Yokluk Düalizmi

İnsan yeryüzünde öleceğini bilen ve ölüm bilincine sahip olan tek varlıktır. Bütün canlı varlıkların yaşamı gibi insan hayatı da sonlu olup bir gün ölümle sonuçlanır. Yalnızca insan, diğer varlıklardan farklı olarak hayatının sonluluğunun idraki içerisinde yaşar. Çünkü ölüm olgusunun bilgisini sürekli bilinçaltında taşır ve hayata karşı olduğu gibi ölüme karşı da bir tavır takınır. Bu sebepten ötürü insan hayatını tayin, tespit ve tanzim etmek ister. Hayatı bir sonla belirlenen birey, zaman ve mekân boyutu olan bir dünyada bulunur; zamanın akışında sürüklenip gider ve aynı zamanda mekânın ürperti veren genişliği onun birliğine ve bütünlüğüne zarar verir. Çünkü insan zaman ve mekan boyutu içerisinde ölüm perspektifi ile sınırlandırıldığının bilincinde olan ve bunu kendine problem haline getiren varlık olduğunu bilir.¹⁴³

İnsanın zihnini devamlı meşgul eden ölüm fenomeni acaba neyi ifade ediyor; asıl mesele bu sorunun cevaplandırılması olabilir. Çakmak'a göre Epiküros ölümü, içinde bulunduğu durumu algılayamamak ve tecrübe edememek olarak tanımlar.¹⁴⁴ Çünkü evreni duyularıyla algılayan insan ölüm geldiği an duyularından mahrum kalır ve idrak yetisini kaybederek yaşam döngüsünden soyutlanır. Onun teorisine göre ölüm fenomeninden kastedilen, ölüm süreci ya da ölümün gerçekleşme anı değil, bireyin hayatının sona erdikten sonraki ölü olma halini vurgular. Epiküros varoluş açısından iki zaman periyodu üzerinde durur. Çünkü ona göre ölüm ile zaman arasında sıkı bir ilişki bulunur. İnsan ya hayatta kalarak var olmayı sürdürür ya da ölümün kayığına inerek hayatımızın son bulmasıyla yok oluruz. Varlık ve yokluk düalizmi dışında kişi bir başka zaman diliminde yer bulamaz. Dolayısıyla başka bir zaman dilimden söz edemiyorsak ölümün bizi mutsuz edebileceğini

¹⁴¹ Nizan,1998: 106-107.

¹⁴² Hadot,2012: 44.

¹⁴³ Özkan,2017: 15.

¹⁴⁴ Çakmak,2018: 361.

düşünmesi yersiz olur. Ancak özde negatif özellik taşıyan sebepler bizi etkiler ve mutsuzluk verir. Ölümün gerçekleşme anından haberdar olmayacak kişi ölümün yersiz endişelerine kapılmamalıdır. Ölen kişi için ölümün kendisi özde herhangi negatif bir değer taşımayacağı için bunu endişe kaynağı olarak görmemesi gerekir.¹⁴⁵

Epikuros ölümü doğal bir zorunluluk olarak kabul eder. Çünkü insanlar kendi ölümlerini tayin edemedikleri gibi ondan kaçmaları veyahut sonlarını ertelemeleri mümkün değildir. Bizler evreni duyularımızın bilgisiyle tecrübe ederiz; ancak bu vaziyet yaşamın son bulmasıyla ortadan kalkar. Çünkü sonluluk, tüm duyusal yetilerin bitmesi anlamına geldiği için, evreni ve ona ait olan beni aşan bir şey olarak belirtilir. Epikuros her şeyin başka bir şeyin oluşumuna katıldığı düşüncesinden yola çıkarak bir kimsenin ölmesinin, başka bir şeyin oluşumuna katkı sağladığını açıklar.¹⁴⁶

Ölümün tecrübe edilemez yanı, insanda korkunun kaynağını oluşturan sebeplerden biri olması, Epikuros'un ontolojik anlayışıyla ilişkisini ortaya koyar. Ölüm, Epikuros felsefesinde, atomik bir bütünlük içinde beden ve ruh atomlarının dağılmasını ifade eder. Dolayısıyla dağılan ve yok olan bir şey acı ve hazzı algılayamadığı için insana zarar vermesi mümkün değildir.¹⁴⁷

Materyalist tavrını sürdüren Epikuros, evren gibi insanın da atomlardan meydana geldiğini vurgular. Dolayısıyla atomların dağılması ya da çözülmesi ölümü kaçınılmaz kılar. Öyleyse yaşam bir birleşim, ölüm bir ayrışımı temsil eder. Metaforik olarak insanlar hayatta kaldığı sürece ayın aydınlık tarafında ölümün karanlık yanıyla meşguliyetini sürdürür. Bu sebeple ölüm yaşarken olmayan bir şeydir, yani yaşanılan bir şey olarak kabul edilemez.¹⁴⁸

İnsan için ölüm her ne kadar doğal bir olay olsa da hayatta olmama düşüncesi kişiyi derinden etkiler. Bu noktada insan varoluşsal olarak sınır çizgisinde bulunmanın yarattığı psikolojik çelişkilerle yaşar. Çünkü insan bir yandan ölüm olgusuna kendini alıştırmaya çabalarken, diğer yandan onun çizdiği mutsuzluk tablosu içinde ruhunu daraltan bulanıklığın ortadan kalkmasını ister. Ancak bu iki çelişkiyi yaşayan da aynı şuur olduğunu bilmeyiz. Epikuros ölümü hayatın tadını kaçıran, insanın mutluluğunu ve gerçek hazzı ulaşmasını engelleyen sebeplerden biri olarak görür. Dönemindeki insanların ölümün hassasiyetine kendini fazla kaptırdığını ifade eder. Dolayısıyla ölümün doğurabileceği endişeyi aşmak için bir tür maskeleyen çabasını sürdürür. Böylece ontolojik olarak verilen anlam ölüme yaklaşımı belirlerken, ölüm de kişinin hayat ve varoluş karşısındaki tutumunu etkiler.¹⁴⁹ Öyle ki,

¹⁴⁵ Çakmak,2018: 360.

¹⁴⁶ Öçal,2011: 125.

¹⁴⁷ Çakmak,2018: 361.

¹⁴⁸ Timuçin,1992: 224.

¹⁴⁹ Hökelekli,1991: 152- 153.

Epikuros ölümün yaşattığı korku kervanına doğrudan katılmaz; çünkü her ne olursa olsun nihai hedefinin ataraxiaya ulaşmak olduğunu bilir.

Epikuros insanlara ölümün bizim için bir hiç olduğu düşüncesini aşlamaya çalışır. Bütün iyi ve kötü haller sadece duygularımızla ilişkili olduğu görüşünü kabul eder. Oysaki ölüm ile iyi ve kötü hallerin hissettirdiği duygular ortadan kalkar. Bu sebeple ölümün bir hiç olduğunu kabullenerek yaşamak, hayatımızı tatlılaştırmaya yeter. Bu bilgi zaman sınırlarını ortadan kaldırmaya da ölümsüzlük hasretini giderir. Çünkü yaşamamanın ürkütücü bir şey olmadığını gören kimse için hayatta artık hiç bir şeyin onu korkutması mümkün gözükmez. Şu halde Epikuros ölüm hakkında görüşlerini meşhur sözleriyle dile getirir: “Ölüm bizim için bir hiçtir: Biz var oldukça o yoktur, o varken de artık biz yokuz, bunun sonucu olarak da o ne dirileri, ne de ölüleri ilgilendirir, çünkü birincilerin olduğu yerde o yoktur, ikincilerin de artık kendileri yoktur.” Dolayısıyla hayat ve ölüm, oluş ve yok oluş, önsüz ve sonsuz düalizmi böylece karşılıklı etkileşerek sürüp gittiği belirtilir.¹⁵⁰

Danimarkalı düşünür ve teolog olan Soren Kierkegaard gibi bazı filozoflar, Epikuros’un bu söylemiyle meseleyi gereğinden fazla basite indirgediğini düşünürler. Kierkegaard’un düşüncesine göre Epikuros’un söylemindeki “Biz varken” sözü, “gelecekte olmayacağımızın bilincindeyizdir” ve bu da sarsıcı bir farkı ortaya koyar. Kierkegaard’a göre bu durum, hangi yaş grubundan olursa olsun “korkudan titremeye” yeterlidir.¹⁵¹

Epikuros tinin atomlardan meydana geldiğini ve tin atomlarının boydan boya bedene dağıldığını açıklar. Ancak ölümle tin atomları, dolayısıyla onun yaşayan atomları duyumlara yetenekli halde olmaktan çıkar, çünkü bedene bağılılığı ortadan kalkar. Bu sebepten dolayı Epikuros için ölümün karşılığı hiçlik olarak anlaşılır. Öyleyse çözüşen tin atomları duyumdan yoksun halde olurlar. Sensualist ve materyalist olan Epikuros için atomlardan meydana gelen tinin duygulardan soyutlanması, insanın ölüm anındaki duygudan da mahrum kalacağı üzerinde durur.¹⁵²

Epikuros çoğunlukla kişilerde ölümle ilgili iki türlü bakış açısının bulunduğunu açıklar. Kimi zaman insan ölümü, kötülüklerin en fenası olarak görüp, ondan kaçmanın yollarını ararken, kimi zaman da yaşamdaki kötülüklerin bitişi olduğunu düşünerek ölmeyi diler. Epikuros’a göre sadece bilge kişi ne yaşamaktan vazgeçer ne de yaşamının son bulacağı endişesine kapılır. Çünkü ne yaşamak ona ağır bir yük gibi gelir ne de ölmeyi kötülüklerin en azılısı olarak niteler. Dolayısıyla bilge kişi yiyeceğin çeşidinin fazla olmasından ziyade en lezzet verenini seçtiği gibi yaşamında en uzun olanından değil zamanını en hoş olanından

¹⁵⁰ Epikuros, 2014: 105.

¹⁵¹ Klein, 2013: 40.

¹⁵² Russell, 2000: 370.

yararlanmaya çalışır. Bilge kişi en iyi hazza ulaşarak ölüm korkusunu bertaraf eder. Ona göre bizleri ölüm kaygısından ancak bilginin kurtaracağı kanaatindedir. Bunun için önce insanın felsefe ile eğitilmesi gerekir. Hangi yaşta olursa olsun felsefe ile uğraşmayı seçen kişi bilgelik yolunda ilerler. İnsan korkularını bir kenara bırakabilirse hazzın verdiği kalıcı zevkler peşinde koşabilir. Ancak sadece genç bir kimseye güzel yaşamayı öğütlemeyi, yaşlı olan kişiyi ise güzel ölmeyi salık vermeyi safsatadan ibaret görür. Hâlbuki ölüm her yaştan insanı ilgilendirir ve hazza ulaşmak mutluluğumuzun kaynağını oluşturur. Çünkü yaşamın güzel yanlarının bulunması bir yana, güzel yaşamak ve ölmek için gösterilen gayret farksız değildir. İnsan ölümün yaşamın ayrılmaz parçası olduğu gerçeğini kabullenmeye çalışmalıdır. Hayatımız, ölümün kırmızı çizgileriyle belirlenir ve adım attığımız anda varoluşumuz son bulur.¹⁵³

Epikuros ölümün insan hayatında kaçınılmaz gerçek olduğunu, ancak gerçek bir felsefi bakışla ele alınıp açıklandığında kötü bir şey olmadığı inancını taşır.¹⁵⁴ İnsan gençlikte ve yaşlılıkta felsefeyle uğraşmaktan vazgeçmemeli, çünkü korkularından sıyrılıp mutlu olabilmesi için meşguliyetin gerekli olduğunu belirtir. İnsanlar kendilerine mutluluk veren şeylerle ilgilenmeli, yaşadığı zamanlar içinde mutluluğa ulaşmak için çalışmalıdır. Ölüm ile birlikte hayatın üstündeki perde açılır ve varlığımız son bulacağını kabul ederek yaşamalıyız. Böylece ölümün bir hiç olduğu düşüncesi insanları sanrılara maruz kalmaktan kurtarır.¹⁵⁵ Epikuros insanın ölümü düşünmemesi gerektiği üzerinde durur. Zaten ölüm üzerine düşünmenin boş bir meziyet olduğunu açıklar. Hayatta olduğumuz süre içerisinde “ölüm vardır.” önermesini öne süremeyiz. Çünkü ölümün olduğu yerde yaşam yoktur. O halde Epikuros’a göre dingin bir yaşam sürdürmek istiyorsak, ölüme karşı ilgisiz bir tutum sergilemeliyiz.¹⁵⁶

Maddeci tutumunu sürdüren Epikuros, ölümle birlikte her şeyin yok olup biteceği inancını felsefesine yansıtırken, süresi meçhul zamanımızı mümkün olduğu kadar huzurlu geçirmemiz gerektiği üzerinde durur.¹⁵⁷ Bir anlamda insan onun görüşüne göre ‘mutlu ölümlü’ olmak için çaba göstermelidir. Çünkü ölüm geldiğinde ne beden ne de ruh ölümsüzlük mertebesine ulaşabilir. Bundan ötürü insan yaşayorken ne ölümle zihnini meşgul etmeli ne de kendini zevklerinden mahrum bırakmalı, bunun yerine yaşama sanatını öğrenmeye çalışmalıdır.

Epikuros asıl meseleye dikkat çekmek için şöyle bir soru sorar: “Eğer öldüğümde artık yoksam ve içinde bulunduğum durumu hissedemiyorsam ölü olmamın benim için nasıl bir

¹⁵³ Laertios,2012: 517.

¹⁵⁴ Kenny,2017: 120.

¹⁵⁵ Laertios,2012: 516.

¹⁵⁶ Aster,2005: 297.

¹⁵⁷ Birand,1958: 106.

anlamı olabilir?” O halde duyularıyla fiziksel evreni algılamaktan yoksun olan insanın ölüm gelene kadar ölümden korkması anlamsızdır. Birey ancak maddesel dünyayı duyularıyla kavrayabiliyorsa metafiziksel bir olgunun algılanıp kavranması mümkün gözükmez. Öyleyse Epikurosçuluk düşüncesine dayanarak ölümün, hayatı paranteze aldığını söyleyebiliriz.

2.5. Ruhun Ölümsüzlüğü Anlayışı

Epikuros ruh ve bedenın bağıntısını açıklarken ayrı şekilde düşünmez. Ona göre ruh bedenın ayrılmaz bir parçasıdır ve cisimsel yapısından dolayı ruh ölüm esnasında atomlarına ayrışır. Tinin maddeci yapısı ölümden sonra tekrar yaşamasına olanak vermez. Çünkü atom dağılıyorsa ruhun akıbeti son bulur. Ruhun varlığı ortadan kalkıyorsa eğer bir başka alem de yaşamaya devam ettiğini düşünmemiz bizi tutarsız bir görüşe iter. Ruh nasıl ki doğmadan önce bedene ihtiyaç duymadan başka bir hayatta yaşamadıysa, beden öldükten sonra da ruh için başka bir hayattan söz edilemez. Şöyle ki ona göre bizler hayatı duyularımızla algılarız ve duygularımızla hatıralar ediniriz ya da yaşama enerjimizi oluştururuz. Dolayısıyla doğmadan önce nasıl ki hiçbir duyuma, duyguya ve anılara sahip olmadan dünyaya geliyorsak aynı şekilde ölümden sonra da tinin ne duyguya ne duyuma ne de hatıralara sahip olması söz konusu değildir.¹⁵⁸

Lucretius’a göre ruh bedenle birlikte dünyaya gelir, birlikte büyür, birlikte zaman geçtikçe de yaşlanmaya başlar. Ruhun yetileri bedenle eş zamanlı olarak gelişir. Öyleyse beden ruh için bir kale gibidir diyebiliriz. Zamanın geçmesiyle beden zayıflar ve sahip olduğu yetiler gittikçe güçlerini kaybetmeye başlar. Dolayısıyla beden kalesi yıkıldığı takdirde ruhun da aynı kaderi paylaşması kaçınılmaz olur.¹⁵⁹

Öte yandan Marx doktora tezinde bu konuyu açıklarken ölüm korkusunu yaşayan insanı ele alır. İnsanın en yakınlarını ya da sevdiklerini kaybetmesi halinde benci yaşama umudunu yeşertmeye çalışır. Çünkü sevdiklerini yitiren kişilerin bütünüyle ortadan kalkmaları, hiçliğe geçiş yapmaları veyahut yok olup gitmelerinden ziyade bir yerler de yaşamalarını en fena durumda dahi olsalar yaşamlarını devam etmelerini isterler. Yok olmaları, ortadan tamamen kalkmaları veya bir kez insan olarak dünyaya geldik bir daha gelmemiz mümkün olmaz gibi düşüncelerin baskın olması ruhun ölümsüzlüğüne inanan kişiler için azap verici haller yaratır. Onlar için bencilik karşısında şimdiki zamanın ya da içinde bulunduğumuz anın nasıl geçtiğinin anlamı yoktur. Karamsar bir ruh haline bürünen insan, ne geçirdiği günün keyfini sürebilir ne erdemli şekilde hareket etmeyi değerli bulur ne de kendilerine saygı duyar. Ölümün neticesinde ruhun duyumdan kayıtsız olması ve

¹⁵⁸ Arslan,2008: 105.

¹⁵⁹ Arslan,2008: 103- 104.

duyumdan mahrum kaldığımız şeylerin ise bizi alakadar etmemesi Marx'a göre ölüm korkusunu daha da tetikler. Ancak Epikuros için tam tersi düşünce geçerli olup duyulardan yoksun olmamız halinde dünya ile bağımızın tamamen kesildiğini savunur. Marx'ın düşüncesine göre Epikuros'un atladığı ayrıntı da tam da burada yatar. Çünkü doğanın kaygı yaşamaması da bu düşüncenin etkin olduğunu dile getirir. Şöyle ki ruhun boşluk ve atomlardan oluşmasıyla yaşamın sona erdiği anda çözülmüş halinin ne düşünmesi ne de duyumsaması Epikuros'un ölümsüzlüğe ilişkin düşüncelerini yerle bir eder.¹⁶⁰

Epikuros ruhun çözülmesi sonucunda ortadan kaybolacağını felsefesinde sürekli yineler. İnsanların ölüm korkusu, öteki dünya veya ruhun ne olacağını düşünmesini bir kenara bırakmasını öneren hatta özdeyiş ve aforizmalarında şöyle bahseder:

“Bir kerecik doğarız ve ikinci bir defa doğmamız olacak şey değildir; bunun sonucu olarak da, sonsuz bir süre var olmak hiçbir şekilde mümkün değildir. Yarınına hakim olmayan sen de tutar, zevki hep ileriye atarsın! Ömür beklemekle geçip gider, çoğumuz da hayatında hiç vakit bulamadan ölüp gider.”¹⁶¹

Epikuros'a göre ruhumuzun bir kez daha dünyaya gelip başka bir beden de yaşaması söz konusu olamaz. Eğer böyle bir düşünceyi kabul edersek ruhun cisimsel olması mümkün gözükmez ve yaşaması için ya başka bir beden ya da başka bir yere ihtiyaç duyar. Ancak böyle seçeneklerin olmaması ve maddesel yapısının ölümsüz olmasının önüne geçmesi tüm bu düşünceleri savunanlara karşı görüş oluşturur.

Epikuros ruh atomlarının sadece canlı varlıklarda olacağını dile getirir. Dolayısıyla canlı varlıklar ile cansız varlıklar arasında ayrım yapar. Canlı bir varlık veya bir insan yaşamını yitirdiği zaman, ruh atomları ve onu meydana getiren atom düzeninden ayrılır ve geriye ise sadece cisimsel atomların kendisi kalır. Öyleyse ruhun ölümsüzlüğünden söz etmemiz mümkün gözükmez.¹⁶²

2.6. Ölümün Uğramadığı “Bahçe”

Epikuros, dönemindeki huzursuzluğun oluşturduğu kaos ortamından uzaklaşabilmek için kendisine ait özel bir alan oluşturmak ister. Döneminde sürgünün, ihbarların, ölümün, yoksunluğun tehdit ettiği korkunç bir belirsizlik hâkimdir. Kışkırtmalar, cinayetler umutsuz dünyanın korkunç siyasal yöntemleridir.¹⁶³ Onun tüm gayreti insanı rahatsız eden Tanrı, ölüm, kader gibi korkulardan ve savaşın yarattığı huzursuzluktan arınmış sakin bir hayatın

¹⁶⁰ Marx,2013: 140- 141.

¹⁶¹ Epikuros,2014: 77.

¹⁶² Epikuros,2014: 9.

¹⁶³ Nizan,1998: 11.

yaşanmasının mümkün olduğunu göstermektedir. M.Ö. 307- 306 yılları arasında Atina şehrinin dışında yer alan, Dipylon Kapısı'ndan Akademi'ye giden yolun üzerinde geniş bahçesi bulunan bir ev satın alır. Epikuros'un bahçesinde kadın, erkek hatta kölelerin bile dersleri rahatlıkla dinleyebildiği özgür bir ortam oluşur. Zamanla takipçilerinin artması ile bahçe artık Epikuros'un düşünce okulu haline gelir. Kendi dönemindeki Stoacıların ve gezgin düşünürlerin aksine temellerini hazcılık kuramıyla attığı mutlu yaşam felsefesini öne sürer.¹⁶⁴ Bundan ötürü onun okuluna kısaca Kepos (Bahçe) denir.¹⁶⁵ Bahçe filozofları olarak anılan bu topluluk hazza ulaşmak için ve korkulardan uzak dingin hayat yaşayabilmek adına çaba sarf eder. Böylece zamanla bahçe, hazcılığın sembolü haline gelir.

Epikuros'un Mytilene'de kurduğu ve daha sonra Atina'ya taşıdığı bu okul aslında bir kardeşler topluluğudur. Epikuros'un felsefesini benimseyenlerin toplandığı bir manastır görünümünü andırır.¹⁶⁶

Epikuros kendisini dinlemeye gelen dostlarına korkularının yersiz olduğunu, hayatın mutluluk duyulmadan yaşanmasının bir anlamı olmadığını öğütler. Hazcı görüşlerinin ağır bastığı felsefesinde temel olan öğreti ise insanların ölüm, tanrı ve kader gibi korkulara teslim olmadan sade alışkanlıklar edinerek hayatlarına devam etmeleri gerektiği düşüncesini savunur. Ne yazık ki insan tecrübe etmesi dahi mümkün olmayan ölümün kaygısına kapılmaktan geri kalmaz. Materyalist görüşünden ayrılmayan Epikuros, ölümün hiçliğe tekabül ettiğini defalarca yineler. Ölüm her an ensemblede soğuk nefesini hissettirirken hayatın bizlere sunduğu güzellikleri ise sis bulutunun arkasında görmeye çalışırız. Epikuros'a göre güneşi görmek için yönümüzü ona döndürmeliyiz; aksi takdirde ölümün gölgesi peşimizi bırakmadan takip eder. İnsanlar sırf bir gün ölüm gelecek diye tedirgin yaşamamalıdır. Düşüncede var olan ölüm korkusuyla baş etmeye çalışmak yerine ruh dinginliğine ulaşmak için çaba sarf etmek gerekir. Çünkü Epikuros'a göre insan ölüm olgusuyla hiçbir zaman karşılaşmayacaktır. Ölümün soğuk yüzünü ise ancak başkasının ölümüne tanıklık ettiğimiz anda görürüz. Oysa insan, ölümün var olduğu yerde ontolojik olarak sona çoktan gelir. Yaşamsal faaliyetleri durur ve hayattaki rolü son bulur. Epikuros bahçesine gelenlere ölümü umursamamalarını anlatır. Öyle ki Epikuros kendisinin takipçisi olan Menoikeos'a yazdığı mektupta insanın ölümün olduğu yerde varlığını sürdüremeyeceğini ve ölümün duyularla ilişkili olduğunu açıklar. İnsan yaşadığı evreni ve cisimleri duyularıyla kavrayabilir. Ölümün bulunduğu yerde duyuların algılaması mümkün değildir ve böylece insanın evrenle ilişkisi

¹⁶⁴ Kalkan, Ö., "Ölümün giremediği bahçe" . <http://www.kitaptansanattan.com/kose-yazilari/olumun-giremediği-bahçe-özlem-kalkan-erenus-yazdı/>,(erişim tarihi:04. 03. 2019).

¹⁶⁵ Gökberk,1993: 97.

¹⁶⁶ Epikuros,2014: 9.

kesilir. Dolayısıyla forma sahip olmayan bir olgunun sırf yaşamı sonlandıracak diye kaygısının peşinden gitmemeliyiz. Belli basit kıstaslarda hayatımızı sürdürmeliyiz. Hayatın anlamı ruhun dinginliğe kavuşacağı hazzın peşinden koşmaktan geçer. Bu sebeple onun bahçesinde ölüm korkusunun yeri yoktur.

İnsanlar sadece ölümü değil ölümden sonrasını da merak ederler. Ancak daha ölümün korkusunu atlatamayan insan öldükten sonra akıbetinin ne olacağı hakkında çeşitli sanrılara kapılır. Yaşam bir sonla sınırlanmış olmasına rağmen dönemde yaşanan savaşların yarattığı kaybetme travması, insanların bu korkularını tetikleyen en büyük sebeplerden biri görülebilir. Psikolojisini maddeci görüşlere dayandıran Epikuros, döneminde etkin olan Stoacıların ölümü kurtuluş olarak görmelerini ya da Platon'un ölümden sonraki yaşamı açıklayan görüşlerini savunmaz. Onun felsefesinin sınırları bellidir. Ölümden sonra bir yaşamın olduğundan söz etmek ve bunun hayaline kapılmak yanıltıcıdır. Çünkü onun görüşüne göre beden ve ruh, atomların bir araya gelmesiyle meydana gelir. Bir takım yaşamsal fonksiyonlarımızı yerine getiren atomlar birleşirler ve bir bütünü oluştururlar. Ölümle birlikte bir araya gelen atomlar dağılırlar ve bozulurlar. Dolayısıyla bedenin ölmesi, ruhun ölmesi demektir.

Epikuros aslında insanların hasret kaldıkları yaşama sanatını öğretmeye çalışmaktadır. Bahçesinin kapısını herkese açmaktan çekinmeyen Epikuros, bilginin ışığında gerçek dostluğun mutluluğunu insanlarda görür. Sokrates ve Voltaire'i kendinde birleştiren bu filozof, öğrencilerine yazdırdığı hikmetler (Kyriai doksai) ölümünden sonra Epikurosçu öğretimin değişmez temeli olarak kalır.¹⁶⁷ Epikuros derslerine katılan dostlarına ise ölümden korkmalarının sebebini sorar. Nihayetinde onun amacı insana huzursuzluk veren ve zihin yorgunluğuna yol açan korkuyu ortadan kaldırmaktır. Bundan ötürü Epikuros mutluluk felsefesinin izlerini akıllara kazımaya çalışırken ruhu hasta yapan kaygıların boşa olduğunu da öne sürer. Dolayısıyla onun bahçesi ruh için yeryüzü cenneti denilebilir.

Epikuros tüm korkuları bir kenara bırakarak insanlara haz felsefesini öğretmeye çalışır. Epikuros'un Kepos mektebinin kapısında şu sözün yazılı olduğu bilinir:

“Ey misafir! Sen burada mutlu yaşayabilirsin. Burada en üstün iyi şehvettir. Bu meskende misafirperver, gerçekten insan, zarif bir ev sahibi bulacaksın ki, seni özel bir şekilde karşılayacak ve istediğin kadar sana saf su verecektir. Ve sana iyi muamele gördün mü? diye soracaktır. Bu bahçeler açlığı şiddetlendirmek için değil; bilakis durgunlaştırmak için ve içki ile susuzluğu arttırmak için değil, hiçbir kıymeti olmayan

¹⁶⁷ Weber,1998: 88.

bir tabi vasıta ile yok etmek için açılmışlardır. İşte benim içinde yaşadığım ve ihtiyarladığım şehvet böyle bir şehvettir. Hiçbir zaman, ahlak, bunun kadar, az şevhani ve hüznü bir manzara kazanmamıştır.”¹⁶⁸

Epikürosçu felsefeyi benimseyen filozoflar okulun temel ilkesini “mutluluk” olarak benimser. Epiküros’un okulu, ölüm düşüncesine arka planda tutmaya çalışan ve mutluluğa ulaşmayı hedefleyen topluluktan oluşur. Ancak insan hayat ve ölüm olguları arasında kendine yer bulmaya çalışır. Ölümün, deneyimin ötesinde olması onu korkuların başköşesine oturtur. İnsan henüz yaşamadığı korkunun düşüncesi ile her an sınanır. Bu yaşanan ıstırap dolu hayat insanın yaşama enerjisini tüketir. Ölüm, sadece bir yok oluş telaşı değil, insanın yaşamın olanaklarından kendini geri çekme durumudur. Epikürosçu felsefi zihniyet, kötümser bir hayat tasavvuru yerine iyimser bir hayat tasarlamayı, yaşanılabilir bir çevreyi, yaşanılabilir bir ülke ve dünya hayal etmeyi, insanlığın şimdi ve gelecek tasarımlarının hedefi olması gerektiğini kabul eder. “Hayat yaşanmaya değer mi?” sorusuna Epikürosçular, kötümser cevap vermekten kaçınır. Çünkü hayatın değeri, ahlaki olanla olmayanı seçmek ve belirlemekle ve mutluluğa ulaşmak ile anlam kazanır. Dolayısıyla bu soruya verilen olası yanıt bir hayat düzeni, en yüce değer, en yüksek iyi ve en son amaç için, bir ahlak/ etik anlayışına zemin hazırlar.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Bertrand,1999: 76.

¹⁶⁹ Bilgin,2014: 56- 57.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EPIKURO'S UN MUTLULUK AHLAKI

3.1. Haz: Acıdan Kaçış

Haz kalkülü ilk kez, Aristippos'un niceliksel hazzına karşı niteliksel bir hazzı benimsenmiş olan Epikuros tarafından savunulmuştur. Epikuros insanın önüne ilk çıkan haza kendisini kaptırmaması gerektiğini ifade ederken en az acının yaşandığı hazla dolu mutlu ve huzurlu bir yaşam için insanın simetrisi olması gerekir, yani hesap ve ölçme sanatını öne sürer. Öyleyse insan şimdiki hazlar ile gelecekteki acılar arasında dengeyi kurabilmeli ki farklı türlerde olan haz ve acılarla ilgili bir hesap yaptığı takdirde gerçek mutluluğu elde edebilsin.¹⁷⁰

Epikuros kendisinden önceki hazzılardan ayrılmak için etkin ve edilgen veyahut statik ve devingen zevklerin birbirleri arasındaki farkını ortaya koyar. Devingen ya da etkin zevkleri, insanın arzulanan şeyi elde etmesindeki son olarak açıklar. Arzulanan sondan daha önceki arzulara acılar eşlik eder. Statik zevkler, yokluğunda arzulanan türden varlığa karşılık gelir. Denge durumdayken bedende edilgen zevkler gün yüzüne çıkar. Şöyle düşünülecek olursa karnını doyurmak etkin zevke karşılık gelirken, açlığı giderdikten sonraki rahatlık ise edilgen zevki anlatır. Epikuros'a göre insan aşırı isteklerin rehabetine kapılmamalı; çünkü arzuların fazla olması insana acı verir. Beden ise denge durumunda kalmaya devam ettikçe acı ortadan kalkar. Bu sebepten ötürü insan dengede kalabilmek için devingen zevklerin peşinden koşmak yerine daha sakin zevklere yönelmeyi hedeflemelidir. Dolayısıyla Epikuros'un amaçladığı haz, ele avuca sığmayan sevinçlerin ve zevklerin yerine acının yokluğundan doğan zevklerdir.¹⁷¹

Laertios kitabında Epikuros'un haz ile ilgili farklı görüşler öne sürmesinden dolayı Kyrenelilerden ayrıldığını belirtir. Kyreneliler durgun haz yerine, devinim halindeki hazzı kabul eder. Epikuros ise hem durgun hem de devinim durumunda olan hazzı, ruha ve bedene ilişkin olduğu için her ikisini de benimser. Çünkü Epikuros'a göre durgun hazlar özünde sarsılmazlığı ve acısız olma durumunu barındırırken sevinçlerimiz ve neşemiz eyleme dönüştüğü için devinim içinde değerlendirilmelidir. Kyrenelilerden sadece hazzın devinim veya statik durumlarından dolayı ayrılmaz; aynı zamanda hazzın beden ve ruh düalizminde etkisi konusunda da farklılık gösterir. Onların hazzı görüşün de, ruhsal acılara göre bedensel acılar daha ağırdır ve her halükarda suçlu olanlar bedensel acıyı çekmeye mahkum edilir.

¹⁷⁰ Cevizci,2002: 475.

¹⁷¹ Russell,2000: 367.

Epikuros ise bu görüşün aksine ruhsal acıların daha ağır olduğu düşüncesini savunur. Nitekim beden o anki acının etkisiyle sarsıntıya uğrayabilir; ancak ruh o anki acılarının yanı sıra geçmişteki ve gelecekteki acılara da katlandığı için bedenden daha fazla altüst olur. Bu sebepten ötürü ruhun, bedene göre hazzı yaşamaması ve iyi olana yönelmesi daha olasıdır. Öyleyse ruhun hazzının beden hazzından daha büyük olduğunu söyleyebiliriz. Epikuros tüm bunların ışığında hazzın erek kabul edilmesi gerektiği savını öne sürer. Çünkü insan yaratılışından dolayı içgüdüsel olarak kendisine acı veren durumlardan ya da şeylerden kaçarken hazzın verdiği keyfi yaşayabilmek için peşinden koşar. Aklını bir kenara bırakıp içgüdülerine göre hareket eden insan ruhunu huzursuzluklardan da arındırmış olur.¹⁷² Mutluluğun anahtarının haz olduğunu belirten Epikuros, hazzı üç türe ayırır:

- 1) İnsanların yaşamlarının devam etmesi için gerek duyduğu beslenme, susuzluk gibi bedensel faaliyetler için ihtiyaç duyulan hem doğal hem de zorunlu olan hazlar
- 2) Cinsel sevginin ağır bastığı arzulardaki gibi doğal olup zorunlu olmayan hazlar
- 3) Zenginlik, servet düşkünlüğü gibi isteklerin bulunduğu doğal ve zorunlu olmayan hazlar olduğunu açıklar. Tüm bunların bedensel hazlara sebep olduğunu belirtir. Epikuros bedensel zevkleri göz ardı etmemekle birlikte insanların sadece bedensel keyiflerine düşkünlük göstermelerini kabul etmediği gibi bireyi mutsuzluğa götüreceğini iddia eder. Çünkü ona göre, hiçbir zaman bedensel hazlar, doyuma ulaşmaz.

Epikuros'a göre bu tür zevklerin peşinden koşan insanlar, tatmin edilemez arzuların tesirinde devamlı olarak acı çekerler. Sürekli halde arzulanan şeyin sonunun gelmemesi ya da zevklerin üst sınırdan yaşanması ruhu bir süre sonra huzursuzluğa iter. Bu yüzden Epikuros'a göre hep daha fazla istemek yerine sade alışkanlıkları ve basit yaşam tarzını ilke edinerek isteklerimizi makul seviyede tutabiliriz.¹⁷³ Epikuros coşkulu bir şekilde şöyle söyler: "Doğanın bir lütfudur ki zorunlu olan şeylerin erişilmesi kolaydır ve erişilmesi güç olan şeyler de zorunlu değildir."¹⁷⁴

Epikuros "Hedone" kavramını mutlulukla eşitlerken aynı zamanda canlının her türlü gayreti ve isteminin doğal gayesi olarak görür. Ancak ona göre haz kavramından pozitif anlam çıkarmamalıyız; aksine daha çok acıdan kurtulma anlamına gelen negatif hazzı anlamamız gerekir. İnsan ruhunu huzursuzluktan ve bedenini ıstıraptan kurtarabilirse ancak o zaman acının şiddetini azaltabilir. Öyleyse Epikuros'a göre yaşamın yegâne amacının

¹⁷² Laertios,2012: 521-522.

¹⁷³ Cevizci,2002: 363- 364.

¹⁷⁴ Lenoir, 2016: 34.

vücudun bir andaki acısızlığı yaşaması olduğunu açıklar. Böylece insanın isteklerini kısması gerektiği formülü de kendiliğinden ortaya çıkar.¹⁷⁵ İnsanın mutlu olabilmesi için zevklerine yer vermesi değil, acının yokluğuyla hoşnutluğuna kendini alıştırmayı gerekir. Yaşamımızdan acıyı çıkarttığımız zaman mutlu olmamız kaçınılmazdır. Epikuros öğrencilerine zihinsel acıları nasıl dindirebileceklerini ve geçmişte yaşadıkları hazları düşünerek fiziksel acıya nasıl katlanmaları gerektiğini öğretmeyi hedefler. Bu hazlar her an insana zevk verebildiği gibi zihinde canlandıkları zaman da keyif verirler. Hatta Epikuros hasta yatağında yatarken geçmişteki zevklerini hatırlayarak fiziksel acıya dayanabildiğini mektubunda yazar.¹⁷⁶

Epikuros'a göre fiziksel acıdan ve korkudan sakınmak için eylemde bulunuruz. Çünkü bizler acı çekmeye başladığımız andan itibaren hazzın gereksinim duyarız; fakat acıyı ortadan kaldırdığımız an hazzın ulaşmak için yeteri kadar çaba sarf etmeyiz. Hazzın eylemlerimizin yegâne amacı olduğunu söyleyebildiğimiz gibi mutlu bir hayatın da başlangıcını ve sonunu haz belirler. Çünkü her seçimlerimiz doğal iyilik olarak tanımladığımız hazzın göre belirlenirken tüm iyilikleri de ölçerek ona yöneliriz. Bunun içindir ki Epikuros herhangi bir hazzın sırf olumlu diye yönelmeyi doğru bulmadığı gibi, acılarımız dindikten sonra onun şiddetini en aza indirecek hazzın bizim için anlamı hafifler. Böylece bizler acılarımızın, sonra gelen hazzın daha değerli, hazlarla ilkel bağlantılar kurabildiğimiz içinde daha iyi olduğunu düşünürüz. O, tüm bu durumları, yararlarını ve sakınılması gerekenleri zihin süzgecinden geçirerek yargılamayı doğru bulur. Epikuros sadece eylemlerimizin hazzın ulaşmasını iyilik olarak görmemekle birlikte kendine yetebilmeyi de doğal ve ilkel iyilik olarak görür. Şöyle ki bolluktan yoksun olduğumuzda da insanın azla yetinmeyi öğrenmesi gerekir. Beklentiler neticesinde ortaya çıkan acı ortadan kalktığında en basit tatlar şölenlerdeki tatların verdiği hazzın dönüşürler. Zamanla basit gereksinimler alışkanlık haline geldiğinde bizleri kendi zenginliğinin merkezine yerleştirir ve ruhumuzu titreten kötü kader korkusundan uzaklaştırır. Nitekim Epikuros tinsel hazzın ziyade, fiziksel acıyı hissetmediğimiz, ruhun huzura kavuştuğu tinsel olumlamayı ele alır.¹⁷⁷

Epikuros düşüncesinde, haz ve acının farklı türleri olduğu için ne hazzın ne de acıyı basit bir şey olarak görür. Kişi hali hazırdaki durumuna göre iyiyi kötü olarak veyahut kötüyü de iyi bir şey olarak inceleyebilir. Çünkü insan çektiği acıdan daha fazla bir acıya katlanmak zorunda kalacaksa o hazzın vazgeçmeli ki daha büyük hazzın yaşayabilmek için acıya dayanabilsin. Bundan ötürü her olumlu haz tinsel veya tinsel ihtiyaçlarımızdan doğarken hazzın bertaraf edeceği acıya dayanır. Öyleyse hazzın insana bu denli mutluluk vermesi için

¹⁷⁵ Gökberk,1993: 100.

¹⁷⁶ Warburton,1962; 43.

¹⁷⁷ Nizan,1998: 90- 91.

acısızlığın özüne varmamız gerekir. Tıpkı insanın yaşam felaketi haline gelen ölüm korkusunun zihinde ve ruhta bıraktığı acılar gibi olumsuz hazdan bahsedebiliriz. Ölüm zihin kurdu gibi bizi sürekli kaygısıyla derinlerde meşgul ederken, tinsel hazza ulaşmakta zorluk çekeriz. Dolayısıyla bedensel hazların gelip geçiciliğinin yanında ruhun bir takım ölüm, kader, Tanrı gibi korkuların yarattığı tinsel acıdan kurtulması gerekir. Çünkü yaşarken nefsinin basit alışkanlıklarla terbiye eden insan, ruh iyiliğine de ulaşabilmelidir. Epikuros'a göre haz, acının olmadığı yerde gün yüzüne çıkar. İyi ancak kötünün zincirlerinden kurtulmaktan başka bir şey olamaz. Bununla birlikte Epikurosçu görüşte, beden hazları tüm hazların ilk kaynağı olarak kabul edilir. Öyle ki duyusal izlenimlere dayanmayan hiçbir tinsel haz duygusunun da olamayacağı duyumculuğu kendiliğinden ortaya çıkar.¹⁷⁸

Epikuros ahlakı duygu temelli psikolojik bir haz ahlakıdır. Bununla birlikte ahlak alanında haz ve acı duyguları psikolojik güvenilirliği sağlar. Ona göre insanların duygularını içe bakış yöntemiyle tarafsız şekilde ele alıp değerlendirmesini yaptığımızda ise doğal olarak acıdan kaçtığımız ve hazzın peşinden her halükarda koştuğu sonucuna varılır. Dolayısıyla insan için haz en yüksek iyinin karşılığı olarak görülür. Epikuros hazzın peşinde insanların koşmalarını içgüdüsel hareket görüp değerlendirdiği için ahlaki hazzı diyebiliriz. Ancak ahlaki hazzılığın temelinde psikolojik hazzılık yer alır. Psikolojik hazzılık insanların davranışlarını inceleyerek onların eylemsel olarak haz peşinde koştuğu kuramını ortaya koyar. İki kuramı birleştirmeyi başaran Epikuros, insanların eylemsel olarak hazzın peşinde koştukları yönündeki psikolojik tespit neticesinde, haz peşinden gidilmesi gereken iyidir. Öyleyse haz doğası gereği arzu edilip peşinde koşulması gereken iyi olarak görülürken, acı ise doğası gereği arzu edilmez olduğu için zihin tarafından kavranabilir.¹⁷⁹

Epikuros gelip geçici hazların peşinde koşmayı doğru bulmaz; hayatın en yüksek amacı yaptığı hazla, bir yaşam boyu süren hazzı anlamak ister. Yunan düşüncesinin özünde bulunan erdemlere de yer veren Epikuros, ölçülü yaşamayı geçici hazların önünde bulunan set gibi görürken cesaretli olmayı ise, içi boş korkulardan kurtulmamız için gerekli görür. Epikuros acının yokluğundan meydana gelen hazzın, sakinliğe kavuşmuş ruhta, fiziksel olarak sağlıklı olmada ve tüm bunlar için olması gereken şartları sağlayan entelektüel erdemlerde bulunacağını belirtir. Şöyle ki bazı fiziki acıların süresi uzun olmayabilir ve kısa süreli olduğu için katlanılabilir; ancak acının süresinin uzun olduğu zamanlarda ise zihinsel hazlara ihtiyaç duyularak üstesinden gelebiliriz. Bir anlamda zihinsel hazlar dayanılması güç olan hazlar önünde kalkan görevi görür. Bu sebepten dolayı Epikuros, zihinsel hazlara ya da entelektüel hazların gerekliliği üzerinde özenle durur. Öyleyse insan yaşadığı hazzın ilerde ona acı verip

¹⁷⁸ Akarsu,1998: 97-99.

¹⁷⁹ Arslan,2008: 131- 132.

vermeyeceğinin hesabını yapmalıdır. Dolayısıyla teoride hazzın iyi veya acının kötü olması yaşanan ana göre değerlendirilmemeli, pratikte geleceğe göre hesaplar yaparak en değerli ve süresiz devam eden hazza ulaşmak için çaba sarf etmeliyiz. Neticede bu durum fiziksel sıhhatin ve ruh sükûnetinin de karşılığını gösterir. İnsan gereksinimlerini en az seviyede tutabilecek bir tavır geliştirirse eğer hazları ve acıları dengede koruyabilecek doğru ölçümü gerçekleştirebilir. Bundan dolayı gelecekteki mutluluğunun veya huzursuzluğunun hesabını yapmak için bilgeliğe gerek duyar. Böylece bilgelikle insan doğru hazlara doğru yönelebilir. Çünkü bilge insan, isteklerini terbiye edebilir ve azla yetinmeyi öğrenir. O halde, insan doğası gereği en yüksek ve kalıcı olan hazza yönelirse ruhsal dinginliğe ulaşabilir.¹⁸⁰ Ancak hazzın yararlı olduğu anlarda acının minimum seviyede tutulması insanın, hayatın sunduğu alternatiflere yönelme gücünü kendinde hissetmesine de yol açar. Bu yüzden Epikuros, niceliksel hazzın kısa süreli zevkleri yerine niteliksel veya statik hazlara yönelir.

Epikurosçuluk psikolojik haz öğretisinde zihinsel hazların, önemli derecede zihin geçmişinin hazlarını anımsayabildiği ve gelecektekileri sezebildiği için bedensel hazları aştığı düşüncesini benimsenir. Ancak Romalı hatip düşünür (M.Ö 106) Cicero'ya göre ise zihinsel hazların niteliklerinin bedensel hazların önüne geçmesini hazların devamlı ve ilintili dizeleri oluşturacağını ifade eder. Modern psikoloji; zihnin, Epikurosçu hazları anımsaması halinde zevk alabilme yetisini gereğinden fazla abartılı ve iyimser bulur. Yine de Epikuros'un düşünce hazzına dair görüşü, üzerinde konuşulmaya ve düşünölmeye değer.¹⁸¹ Çünkü Epikuros'a göre acı, her ne şekilde gelirse gelsin zihinsel hazlar sayesinde katlanabiliriz.

Öte yandan olgu ve değer arasında net bir çizgi çizen Anglo- sakson ahlak filozofları, Epikuros' un ahlaki ve psikolojik hazcılığı arasında bir tutarsızlığın olduğu düşüncesini ortaya atarlar. Anglo-sakson ahlak filozoflarına göre psikolojik hazcılığın ahlaki hazcılığı haklı çıkarmadığı kısmına dikkat çekmeye çalışırlar. Çünkü onların görüşüne göre insanların haz peşinde koşmaları, iyi olana ulaşmaları gerektiği, hazzın en yüksek iyi olduğu sonucuna varmak için yeterli olduğu söylenemez. Şöyle ki burada bir olgu yargısından değer yargısına haksız bir geçişin yapıldığı düşüncesi ile mantık çıkarımı bakımından geçerli kabul edilmeyecek bir sıçramanın yapıldığı üzerinde durulur.¹⁸² Bu Epikuros hazcılığının, mantıksal çerçeveden de incelenmesi gerektiğini gösterir.

¹⁸⁰ Cevizci,2002: 50- 51.

¹⁸¹ Klein,2013: 71.

¹⁸² Arslan,2002: 139.

3.2. Epikuroşçuluk'ta Eudaimonia: Hedonizm ve Ataraxia

Ahlak felsefesi tarihinde pek çok filozof tarafından mutluluk temel problem olarak incelenmiş, ayrıca mutluluğun ne olduğu ve iyi bir hayatın mümkün olup olmadığı sorunu üzerinde durulmuştur. Antik dönem ahlak filozoflarının temel kuramlarından biri olan mutluluk olgusu, tıpkı bir yaşam kılavuzu özelliğini taşır. Hedonist filozoflar mutluluk olgusunu etik yaklaşımlarla açıklarken bu olguyu insanların temel gayesi olarak görür. Mutluluğu arayanların içerisinde hedonist filozof Epikuros da bulunur ve kendi felsefesinin çıkış noktasını mutluluk sorunu olarak belirler. Epikuroşçuluk ekolünde ruhsal huzursuzluğumuzun kaynağının korku ve kaygılarımızın olduğu, özellikle Pagan dinlerinin insanlara aşladığı Tanrı ve ölüm korkusu gibi sebeplerden dolayı mutluluğun engellendiği görüşü hâkimdir. Yaşadığı dönemdeki insanların ruhsal çalkantılarını da göz önünde bulunduran Epikuros, insanları korkuların pençesinden kurtarmak niyetiyle sükûnete ve mutluluğa kavuşturmayı hedefler.¹⁸³

Epikuroşçuluk öğretisinde mutluluk, beden ve çevre ile ilgili değerlerden ziyade insanın ruh durumuna karşılık gelir.¹⁸⁴ Bireyin nihai amacı yaşamdan haz almak, aklın ve dünyanın ona sunduğu nimetleri tatmak, mutlu olmak için çaba sarf etmek olmalıdır. Dolayısıyla insanın mutlu olabilmesi için doyum, akıl, ahlak, ölçülülük ve kültürel dengeyi bulması gerekir.¹⁸⁵ Ne yazık ki bizler, doğada gerçekleşen birtakım felaketlerden, Tanrının gazabından, ölümün kaygısından, kader korkusundan dolayı hayatımızı sınırlarız. Korkularımızı besledikçe de zamanla mutluluğumuzu gölgeleriz. Hâlbuki kaygı ve korkudan uzaklaşmak için olayların nedenlerini bilmemiz ve edindiğimiz bilgiler doğrultusunda hangi duymalardan sakınıp hangisine ihtiyaç duyacağımıza karar vermemiz gerekir.¹⁸⁶ Epikuros mutluluğu sensüalist alışkanlığın dışında tutar. Çünkü onun mutluluk tanımı tıpkı sağaltım gibi olup insanın iç durumuyla ilgilidir. Mutluluk için önemli olan kısımda tam da budur, zihnin ve bedenin uyum içinde huzurlu olması Ataraxia'ya karşılık gelir. Ataraxia, isteklerin ve arzuların makul seviyede tutulduğu, hazların ve zevklerin peşinde olduğumuz ve acının olmadığı hali (aponia) anlamına gelir. Burada önemli olan husus ise acının yokluğunda yaşanan huzura sahip olmak ya da acıya direncin yüksek olduğu halinde hazzın verdiği rahatlığı yaşayabilmektir.¹⁸⁷

Epikuros Tanrı korkusuyla ölüm korkusunun büsbütün serseme çevirdiği insanların karamsar ruh halinden kurtulması gerektiği üzerinde durur. Mutluluğun önünde engel olan

¹⁸³ Şatır,2001: 86.

¹⁸⁴ Akarsu,1998: 100.

¹⁸⁵ Şatır,2001: 87.

¹⁸⁶ Thilly,2002: 189.

¹⁸⁷ Şatır,2001: 87.

Tanrı ve ölüm korkusunun gelenek haline gelmesine ve dünyanın nimetlerinden yararlanmak varken henüz gerçekleşmemiş olanın kaygısının yaşanmasını anlamsız bulur.¹⁸⁸

“Mutluluk duymadan yaşayanlar budaladır.” kendisinden yüzyıllar önce söylenen sözü mutluluğu arama yolunda meşale gibi taşır. Demokritos’un söylediği bu sözü referans alan Epikuros, mutluluğun insanlar için gereksinim olduğunun bir kez daha altını çizer.¹⁸⁹ Bu yüzden Epikuros’un felsefesini zevk felsefesi olarak tanımlamak yanlış olmaz. Tüm görüşleri bu amaca hizmet eder ve düşüncelerinin ayrı ayrı parçaları ise zevk felsefesinin bütün resmini meydana getirir. İnsanlara yaşama sanatını öğretirken de tek merkeze odaklanır. İnsanın Ben’i üzerine tam ve kusursuz mutluluk halinin kurulması gerektiği düşüncesi felsefi görüşünün özünü oluşturur. Bu açıdan bakıldığında insanın varoluş gerçeğini de gün yüzüne çıkarır. Epikuros sağlıklı bir beden ile ruhun sakinliğinin bütünü oluşturmasını, en üstün yaşam şekli olarak değerlendirir. Ontolojik açıdan başı ve sonu olan her birey için mutluluk her zaman çözülmesi gereken temel sorun olmaya devam eder.¹⁹⁰

Epikuros hazzı doğrudan mutluluğun kendisi olarak görmez; aksine hazzı mutluluğa ulaşmada en önemli araç olarak görür. Mutluluk ise acının yokluğundan doğan hazzın verdiği zevkin kendisini gösterir. Ona göre sakıncı bir yaşam sürmek veya acı verecek edimlerden kaçınmak, basit yaşamak, korkulara teslim olmamak gibi tavsiyeler ile insanlara mutluluğun tarifini verir. Epikuros’a göre iki türlü mutluluğu düşünebiliriz: İlk olarak en yüksek, tanrıların yaşadığı mutluluk, diğeri ise hazların çoğalıp ya da azalabildiği türden mutluluktur.¹⁹¹

Epikuros öğrencisi Menoikeos’a mutlu olmak için bazı ilkelerin gerekli olduğunu söyler. Aç kalmamak, susuz kalmamak, üşümemek, acıdan uzak durmak, ölçülü davranmak gibi ilkeleri benimseyen insanların mutlulukta Zeus’la yarışabileceklerini belirtir.¹⁹² Bu durumda insan tanrıların katındaki mutluluğa erişme şansını yakalar. Böylece birey ruhunu huzursuz eden Tanrı korkusunun önüne de geçmiş olur.

Epikuros’a göre bilgelik ve doğru görüş bizleri Tanrı ve ölüm korkusundan kurtararak mutluluğa ulaştırır. Erdem ve bilgelik ile en yüksek iyi olan hazzı ve en az acıyı nasıl elde edeceğimizi öğrenmemiz neticesinde kendimizin egemeni de oluruz. Bizlere korkularımız karşısında cesaret ve kendi farkındalığımızı varmamızı sağlayan erdem, kendi kendisinin ereği olamaz; ancak mutluluğun oluşmasına zemin hazırlayan bir vasıtaadır. Epikuros tıpkı Sokrates gibi erdemli bir hayatı en makul yaşam tarzı olarak kabul eder. O, hayatın telosunu

¹⁸⁸ Epikuros, 2015: 11.

¹⁸⁹ Epikuros, 2015: 11- 12.

¹⁹⁰ Epikuros, 2014: 11- 12.

¹⁹¹ Laertios, 2012: 516.

¹⁹² Epikuros, 2015: 15.

eudamoniaya ulaşmak olarak belirler. Bilge insanı, acılarına hükmetmesini bilen ve yaşamını elinden geldiğince doyum noktasına ulaştırmayı başaran en ideal insan tipi olarak görür.¹⁹³

Epikuros'a göre beklentilerini yüksek tutmayan, isteklerini köreltebilmeyi becerebilen ya da belli sınırlar koymaktan çekinmeyen, üç büyük korku olarak adlandırdığı ölüm, Tanrı ve kader korkularına kapılmadan yaşayabilen insanın, en yetkin hazlara ulaştıktan sonra mutlu olmaması söz konusu olamaz.¹⁹⁴

Epikuros mutluluğu engelleyen tabuların, ruh huzursuzluğuna yol açtığına da tanısını koyar. Haz acının yokluğundan doğuyorsa eğer mutlulukta engellerin ortadan kalktığı yerde başlar. Ona göre hem fiziksel acıya hem de zihin kaygılarına katlanabildiğimiz takdirde mutluluğu elde edebiliriz. "Nasıl mutlu olabilirim ya da mutlu olmak için neler yapmalıyım?" gibi soruların peşinden giderek hayatın korkulardan ibaret olmadığını da fark ederiz. Ayrıca birey, varoluşunun özünü de keşfeder.

Epikuros eudamoniasını iki temel özellik üzerine kurar. Bunlardan ilki "Autarkeia" dır. Kişinin kendi kendisine yetmesini ve kendisini belirleme anlamında özerk olmasını ve böylece kendi kaderine yön vermesini autarkeia olarak açıklar. İkinci olarak "Ataraxia" yı ele alır. Kişinin huzur hali içinde olması, zihinsel barış ve dinginlik ile bedensel sağlığının uyumu içinde bulunması anlamına gelen ataraxia kavramını kullanır. Hazzın peşinde koşma ve kendisi için iyi olanı isteme eğiliminde olmayı mutluluk ahlakı olarak tanımlar.¹⁹⁵

Epikurosçulukta Ataraxia, mutluluğun nihai hedefi ve biricik yolu olarak kabul edilir. Ataraxia halinde olan kişi, her türlü acıya karşı tepkisiz kalır, korkularından sıyrılır ve duygularını özgür olarak yaşar. Öyleyse Ataraxia, sonsuz bir sükûnete kavuşma hali olarak tanımlanabilir. Diğer yandan Ataraxia öbür dünya kaygısından, ölümün gelmesiyle yok olma düşüncesinin yarattığı korkudan korkmamayı sağlar. Hiçbir heyecan zihin etkisiyle uyarılmayan acıya olduğu kadar kıvanca ve ruh dinginliğine karşı da ilgisizlik hali oluşur. Bunların neticesinde en yetkin hazza ulaşmayı başarabilen kişi, korkuları karşısında soğukkanlı olması halinde manevi huzuru ve sakinliği yaşar. Böylece birey yaşamının doğal akışına müdahale etmemeyi ve beklentilerinden sıyrılmayı öğrenir. Ataraxia'ya ulaşan kişi zamanla benmerkezci düşünceden uzaklaşmasına ve korkularından arınma, beklentilerinden sıyrılmaya mertebesine ulaşır. Dolayısıyla dinginliğe erişmiş insan, kendi benliğinden kurtulur ve anonim bir benlik kazanır.¹⁹⁶ Ruh dinginliğinin vereceği haz ile mutluluğa erişir. Ancak

¹⁹³ Akarsu, 1998: 101.

¹⁹⁴ Afşar, T., "Epikuros'un maddeci atomculuğu".

<https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2015/03/01/epikurosun-maddeci-atomculugu/>, (erişim tarihi:28.03.2019)

¹⁹⁵ Cevizci, 2014: 478.

¹⁹⁶ "Ataraksiya". <https://www.psiko.gen.tr/ataraksiya.html>, (erişim tarihi:28.03.2019)

sağlıklı bir beden ve sakin bir tine sahip olmak için duygularımızdan tamamen yoksun olmaya çalışmak ulaşılmaması zor bir merteye olabilir. Beklentilerimizi aşırılığa kaçırmamak ya da sürekli beklenti içinde olmak, ölçülü isteklerle basit yaşam tarzı edinmek, dinin dayattığı korkulara göğüs germeye çalışmak kolay meziyetler gibi gözükmebilir. Ancak Epikurosçuluk öğretisine göre kişi bunları yapması halinde geçmişteki acılarının izini silerken gelecekteki ıstıraplarının da önüne set çekmiş olur.

Epikuros'un Ataraxia görüşüne yer veren Marx, onun itirafını şöyle aktarır: “Kendisi için kendi başına doğa bilgisini değil, sadece kendilik bilincinin ataraxiasını (sarsılmazlığını)” amaçlar.¹⁹⁷

Epikuros acının olmadığı yerde yaşanan zevkin eudamonia için geçerli olabileceğini kabul eder. Acıya karşı direnç göstermenin en etkili ilacın, “Tetrapharmakon” olarak görür. Bu ilacın içindeki etkili formülleri ise şöyle açıklar:

- 1) Tanrılardan korkmak gereksizdir; çünkü onlar insanlara karışmazlar ve yeterince mutludurlar.
- 2) Ölümden korkmak anlamsızdır; duygulardan ve duyumdan yoksun olacak insan için yaşarken ölümün varlığını zihinde kaygılı hale getirmek ruhu huzursuz etmekten başka bir işe yaramaz. Bizler ölümün efendisi değiliz; öyleyse korku duymanın bir anlamı yoktur.
- 3) Mutluluğa ulaşılabilir; elde edemediğimiz isteklerin kölesi olmadan, en üstün iyi olan hazza erişmek için gayret gösterirsek, korkuların esaretine kapılmadığımız sürece ruh dinginliğine ulaşmak zor olmaz.
- 4) Acıya katlanılabilir; zihinsel hazların etkisiyle birtakım acıları ortadan kaldırmak mümkün olabilir. Bize o an acı veren durumun daha iyi hazza ulaştıracağı düşüncesi de ıstıraplı hali katlanılabilir kılar. O halde her hazzın ya da her acının kötü olduğunu düşünmek yanılabilir. En üstün ve yetkin hazzın, acının panzehri olduğunu söyleyebiliriz.¹⁹⁸

Epikuros beden ve ruhun acılarını ve sevinçlerini aynı şekilde yaşamadığı gerekçesiyle birbirinden ayırır. Çünkü bedenin acı ve sevinç yaşaması, yaşadığı an içinde değerlendirilebilir. Ancak ruh, geçmiş ile gelecek arasında köprü kurar. Yaşadığı anlık hüznler, acılar karşısında geçmişteki sevinçlerini hatırlayabilir ve gelecekteki sevinçlerin gelmesini özlemle kucak açarak bekler. Tanrılara duyulan korkuyu, tayin edemediğimiz ve

¹⁹⁷ Marx, 2013: 35.

¹⁹⁸ Afşar, T., “Epikuros’un maddeci atomculuğu” .

<https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2015/03/01/epikurosun-maddeci-atomculugu/>, (erişim tarihi:28.03.2019)

yaşam sınırlarımızın ötesinde olan ölüm korkusunu atlatabilen kişiler huzura kolayca ulaşabilirler. Mutluluğun reçetesini veren Epikuros, insanların us ile neşeli bir yaşamı, ruhun huzur (ataraxia) dolu derinliklerinde bulabileceğini vurgular.¹⁹⁹

Epikuros'un ahlak anlayışı ikili bir görümüm halindedir: ilk olarak insan doğasının gelişmesini içeren çilecilik kurallarının tenkit edilmesi, ikinci olarak otantik bilgelik kaidelerinin yönteminin oluşturulması olarak belirir.²⁰⁰ İnsanın yaşamsal fonksiyonlarının devamı için gerekli olan beden hazlarına gereksinim duymanın yanı sıra zihinsel hazların önüne duvar ören boş inançların ve kaygı yaratacak kuruntulardan kurtulması halinde dingin ve keyifli bir yaşam sürmek mümkündür. Bunun gerçekleşmesi için çok istek az huzur yerine, az isteğin yol açtığı huzurlu bir yaşam önerisinde bulunulur. Onun bu çilecilik önermesi eleştirilirken bilgeliğin korkular karşısında kurtarıcı özelliği göze çarpar.

Epikuros yanlış anlayanlara karşı tavrını ortaya koyar ve o kendisini eleştirenlere “Gerçek zevkle sefahat düşkünlerinin zevklerini karıştırmak benim öğretimi iyi anlayamamaktır.” der. Çünkü ona göre sözü edilen zevk, fiziki acılardan ve ruhsal sıkıntılardan uzaklaşmayı sağlar.²⁰¹ Epikurosçuluk'a göre mutluluğa ulaşmak için birtakım zevklerin önüne geçilmesi gerekir. Bazı zevkler hayatın israfı ve bizlere acı veren duyguları da içerisinde barındırır.

Epikuros düşüncesi insanların, ölüm sanrısı yüzünden endişeyle yaşamasına, tanrıları hoşnut etmeye çalışmak için sunaklar sunmasına ve sırf cezalandırılmamak için birtakım zevklerinden kendilerini mahrum bırakmasına, doğadaki rastlantının bulunmadığı zannına kapılıp özgür olmadıklarını düşündükleri için ruh sarsıntıları yaşamalarına karşı çıkar. Onun mutluluk felsefesine göre insan tıpkı bir savaşçı gibi korkularıyla savaşacak cesareti kendinde bulmalıdır. Öyleyse korkularımızın kölesi değil efendisi olmalıyız. Çünkü yaşamın biricik amacı; ruh ve bedenin bir harmoni şeklinde dinginliğe erişmesini sağlamaktır.

Tüm bunların neticesinde Epikurosçuluk öğretisi yaşam kurallarını içeren kılavuz özelliğini taşır. Her şeyden önce insanları korkulardan; ölüm ve yaşamak korkusundan kurtarmayı hedefler. Kamu yaşamının çok büyük ve tehlikelerle dolu olduğu bir dönemde Epikuros'un felsefesi insanlara mutluluğu özel yaşamlarında aramaları gerektiğini gösterir. “Bilinmeden yaşamak” prensibinin temelinde, insana zamanla acı verecek olan ün, şan, onur gibi doğal olmayan zevklerin peşinden gitmenin diğer düşüncelerle uyum sağlamadığı yatar.²⁰² Konuyla ilgili olarak, Epikuros'un yaşadığı dönemi (1905-1940) Paul Nizan şöyle özetler:

¹⁹⁹ Störig, 2013:186- 187.

²⁰⁰ Dumont, 2007: 102.

²⁰¹ Dumont, 2007: 103.

²⁰² Magee, 2000: 44.

“Sürgünün, ihbarların, ölümün, yoksunluğun tehdit ettiği yaşamda korkunç bir belirsizlik egemendi. Kışkırtmalar, cinayetler, bu umutsuz dünyanın korkunç siyasal yöntemleriydiler. Ölüm rasgele vuruyordu: ne zenginlik ne güç insanı koruyabiliyordu. Her gün her şey yıkılabilirdi. Bu yüzden bir Yazgı kültü buldular, dualarını Yazgı Tanrıçası Tykhe’ye sundular. Dünyayla ilgili bir sertiven fikri oluştu. Epikürosçu özlemlerden biri güvenliğin kazanılması olacaktır.”²⁰³

Epiküros’un döneminde yaşayan insanların korkularının derinliklerinde güvenliğin kaybedilmesi yatıyor olabilir. Gerçekleşen göksel olaylara yeterince anlam veremeyen birey, tanrıların gazabına maruz kalmamak adına tanrıların doğasına hizmet ediyordu. Savaşların, sefaletin, zulmün getirdiği ölüme sıkça tanık olan insan, güvenliğini tehdit eden en büyük sorunlardan biri görür. Ölüm daha gelmeden korkusu büsbütün insanı sarar. Ancak ne ölüm ne tanrılar insanın iyi bir yaşam sürmesi için üstesinden gelinmeyecek engellerdir.

Epiküros doğa anlayışında materyalist evren görüşünü atomlara dayandırarak açıklarken tanrıların hiçbir etkisinin olmadığı önermesini ortaya koyar. O, tanrıların varlığını inkar etmese de insanların boş kuruntulara kapılmalarına itiraz eder. Hayatın katranı gibi görülen sonluluk olgusu, yokluk korkusunu beslese de aslında ölümlüler ve ölenler için bir şey ifade etmez. Bizler ölümlüyüz ve atomlardan oluşan bedenimiz ölümden başka bir hayata intikal etmeyecek. Bu gerçeğe bir an önce kendini alıştıran insan, dostlarıyla birlikte hayatın asıl nihai hedefi olan mutluluğa yönelmelidir. Dingin bir hayat sürmeyi ilke edinen birey, yaşamın içindeki cenneti bulabilir. Kimi zaman sakin bir ruh, durumlara karşı kayıtsız bir tavır takınmamıza sebep olsa da gerçek mutluluğun hazza ulaşmak olduğunu öğretir. Mutluluğu tıpkı bir gemi gibi düşünürsek haz geminin dümeni, dalgalar korkularımız, erdem pusulamız, bizler ise kaptanıyız. Dalgalar kimi zaman ne kadar şiddetli olursa olsun bizler gemiyi terk etmemeli ve dalgalarla mücadele etmeliyiz. Bizler mutluluğa ihtiyaçlarımızı azalttığımız anda ulaşabiliriz. Aristoteles’in ifade ettiği gibi “Mutluluk bizim besleyip, somutlaştırdığımız bir şeydir. Dolayısıyla mutluluk bize bağlıdır”.²⁰⁴

Söz konusu Lenoir Epiküros’un bir ılımlılık etiğini tavsiye ettiğinden bahseder. Ona göre aşırı yemek yemeyi bırakmak yerine doyacağımız kadar beslenme şekli daha iyi, tam bir beden sağlığına kavuşmuş olmak ruhsal huzura ermek için zevklerde ölçülü davranmak ılımlı etiğin tavsiyelerinden birkaçıdır. Epiküros bahçe mektebine katılan dostlarına bu ilkeleri sıkça tekrar ederek insanların bu ilkeleri alışkanlık haline getirmesini amaçlar. Bunların neticesinde Epikürosçu düşüncenin en yüksek mertebesi olan erdem, hazlar ve cefa arasındaki ayrıma olanak verenin basiret (Yunanca: phronesis) olduğunu belirtir. Öyleyse Epikürosçu mutluluk,

²⁰³ Nizan, 1998: 12.

²⁰⁴ Binici, Y., “Filozofların mutluluk anlayışı” . <http://yucelbinici.com/filozoflarin-mutluluk-anlayisi/>, (erişim tarihi: 02.04.2019)

ruhun mutlak sarsılmazlığa sahip olması anlamına gelen ataraxia diye adlandırılan şeyde somutlaşmasında karşılığını bulur. Bu ruh haline ise imgesel ve batıl endişelerin bastırılmasıyla, gereksinim duyduğumuz ihtiyaçlarımızı tatmin etme çabamızla ve ulaşmak istediğimiz zevklerimiz kalitesiyle varılabilir.²⁰⁵

Öyle ki, Botton Epikuros'un mutluluğa ulaşma sürecinde insanın felsefe ile iç içe olmaları gerektiği düşüncesini şöyle aktarır:

“Epikuros’a göre felsefenin en önemli işlevi, sıkıntılarımızın saklı nedenlerini, arzularımızın asıl kaynaklarını bulup onları yorumlamamıza yardım etmek ve mutlu olmak adına yanlış yollara sapmamızı engellemektir. Yapmamız gereken, ilk aklımıza geleni uygulamaya koymak yerine, öncelikle arzularımızın mantıklı olup olmadığını tartmaktır; bu bağlamda Epikuros’tan yüz yıl kadar önce yaşamış Sokrates’in, ahlaki tanımlamaları değerlendirmek için kullandığına benzer bir yöntem kullanmalıyız. Epikuros’un iddiasına göre, felsefe bize, içgüdülerimizle bulduğumuz iyileşme yöntemleriyle zaman zaman ters düşecek yöntemler sunacak, böylece bizi kendimiz için çok daha iyi tedaviler bulmaya yönlendirecek, gerçek mutluluğu bulmamıza yardım edecektir.”²⁰⁶

Epikurosçuluk öğretisine göre mutluluk bu dünya ile ilgili olup korkulardan arınma halidir. Mutluluk, acının yokluğundan doğar ve bu da salt sükûn haline erişmek anlamına gelir. İnsana huzursuzluk veren ve böylelikle de en büyük mutluluk olan ataraxia durumunu bozan; bu tasarımların içine hayal, masal, düş gibi doğal olmayan düşüncelerle karıştırılmaması gerektiğinin altına çizer. Dolayısıyla mutluluk, doğal bir dünya görüşüyle mümkündür. Öyleyse mutluluğun iplerinin elimizde olduğunu söyleyebiliriz. Epikuros, kötü anılar içermeyen bir geçmişle tinsel ve tensel sakinlik içinde şimdiki ve güvenilen bir geleceği kapsayan acısız bir ruh ve beden yapısıyla eudomaniyasını açıklar.²⁰⁷ Kısaca mutluluk, kişilerin, kendi var oluşuna değer verme, onur ve onurlandırmayı sevme özelliğine sahip olmasıdır. İnsanlar kendi hayatlarına değer verme yetkinliğine eriştiklerinde, kişi haline gelirler ve bu yetkinlikten eksikliğe düştükleri anda da kişi olmaktan çıkarlar. Bireyin kendi var oluşuna değer vermesi, varlığını sevmesi, sayması, sahip olduğu iyi nesnelere dolayı şükretmesini bilmesi mutluluk yolunda atılan önemli adımdır. Ancak mutluluğun bir takım korkular tarafından engellenmesi, var oluşun sarsıcı yanı ile insanın sınanmasına neden olur. Epikuros mutlu olmayı engelleyen korkuları belirler. Onun için en büyük üç engel vardır. Tanrı, kader ve ölüm korkusudur.²⁰⁸

²⁰⁵ Lenoir, 2013: 35.

²⁰⁶ Botton, 2000: 72.

²⁰⁷ Hançerlioğlu, 2000: 61.

²⁰⁸ Özgen, 2007: 64.

3.3. Mutsuzluğa Neden Olan Üç Büyük Korku

Epikuros insanların gerçek huzura erişmesi için korkularından kurtulması gerektiği inancını taşır. Onun felsefi düşüncesine göre insanların Tanrı, ölüm ve kader korkularından sıyrılması mutluluğa ulaşmanın ön koşuludur.

Epikuros insanların kaygılarının yersiz olduğunu göstermek için öncelikle doğaya ilişkin açıklamalarda bulunur. Epikuros, evrendeki her şeyin oluşmasının bir nedeni olduğunu açıklar. O, evrendeki tüm yapının oluş sırasının bulunduğunu ve ilahi bir güç tarafından oluşmadığını doğa felsefesinde duyumcu ve maddeci görüşüyle açıklar. Evrendeki cisimleri ise duyularımızın bilgisiyle kavrayıp algılarız. Göksel olaylar tanrıların etkisi dışında gerçekleşir. Epikuros fiziksel evreni de maddeci görüşlerle açıklar. Böylece insanların korkmasına sebep olan Tanrı'ya ilişkin yargı zincirini de kırmaya çalışır. Tanrılar bir yerlerde ve mutlu bir hayat sürdürdükleri düşüncesini aşılama çalışır. Neden tanrıların evreni yaratma gibi bir düşünceleri olsun? gibi sorulardan yola çıkarak batıl inancın tesirinin bulunmadığına ilişkin tavrını ortaya koyar. Epikuros fizik kuramıyla psikolojisini de temellendirmeyi hedefler. Böylece fizik anlayışla önyargıların zincirlerini kırarak insanların haz peşinde koşmalarını önceler.

Epikuros evrende rastlantının bulunduğunu bu sebeple atomlar hareket halindeyken küçükte olsa sapma gösterdiklerini açıklayarak Demokritos'un belirlenimci düşüncesinin aksine bir görüş ortaya koyar. Epikuros evrende rastlantı varsa eğer insanlar kendi seçimlerini yapmakta özgür olduğunu savunur. Atomların boşlukta belli hızda hareket ettikleri sırada sapma göstermeleri sonucunda kimi atomlar arasında birleşme gerçekleşirken kimileri arasında da ayrılma olur. Öyleyse kader denilen belirlenimci anlayış bu görüşle birlikte kendisini ortadan kaldırır. Bu bakımdan tanrıların gazabından korkup kaderimize boyun eğmek yerine, kendi irademizle bizim için iyi olan ve mutluluk vereni seçme cesaretini göstermeliyiz. Yazgı tanrıçası Tykhe'ye dualar ederek korkularımıza sığınmak yerine en üstün iyi olanın peşinden gitmeliyiz.

İnsanın bedeni de tıpkı evren ve cisimler gibi atomlardan meydana gelir. Ruh ise beden sayesinde varlığını somutlaştırır. Hem beden hem de ruh atomların bir araya gelmesiyle oluşurken ölümün gelmesiyle de atomlar bozular, parçalanır ve ayrılırlar. Beden ve ruh zincirin halkaları gibidir; beden atomlarının dağılmasıyla ruh atomları da dağılır ve havada toz bulutu halini alır. Dolayısıyla ölümsüz bir ruha sahip olma düşüncesi bizleri yanılgıya düşürür. Ontolojik olarak varlığımızı ancak bu dünyada sürdürebiliriz; öyleyse öte dünya diye bir şey olamaz. O halde ölümle karşılaşmayan insan ölümün soğuk nefesiyle yaşamının zevklerinden mahrum bırakmasına karşı çıkar. Ölüm bir yok olma durumdan öte hiçliği

içerinde barındırır. Ölen bir kimse için yaşamın devam etmesi, felaketlerin yaşanması ya da hayatın son bulması bir anlam ifade etmez; hâlbuki yaşayanlar içinde ölüm tecrübe edilebilir bir olgu değildir. Ölüm hayatın tam içinde, bizlerin ise kontrolünün dışındadır. Ölüm varoluş sınırlarımızı belirler. Bizler ise dünyaya ölmek için geldiğimizi bilmeli ve bu gerçeğe kendimizi alıştırmalıyız. Biyolojik yaşam nefesimizin son anına kadar devam eder. Son nefesimizde ise ölüm düşüncesi bizim için tesirini kaybeder. Hayat, ilk nefes ile son nefes arasında geçen sürece tekabül eder. Dolayısıyla korkularla dolu huzursuz bir yaşam tablosu çizmek yerine hayatın biricik amacı olan mutluluğa erişmeye çaba göstermeliyiz.

Kepos mektebinde Epikuros tüm bu korkulardan nasıl sıyrılacağını kendisini dinlemeye gelen dostlarına aktarır. Hayat beklentilerin makul, korkuların yer almadığı, ruhun dinginliğe kavuştuğu zaman yaşanılabilir bir hal alır. Bu sebepten ötürü hangi yaşta olursa olsun genç ya da yaşlı fark etmeden, felsefeye bir liman gibi sığınan insanların, korkularının önüne set kurabileceğini de gösterir. Hazcı görüşünü mutluluğa ulaşmada bir araç olarak gören Epikuros, insanların yaşamları için ıstırap haline dönüşen acıların kötü anılar oluşturduğunu ve bu yüzden kendilerini genellikle mutsuz hissettikleri belirtir. Öyleyse korkular yoksa acı veren duygularda yoktur; acının yokluğu ise hazzı ulaşmak demekse eğer ruh sarsılmazlığına (Ataraxia) erişebiliriz.

3.3.1 Ölüm Korkusu

İnsanları derinden etkileyen korkuların en başında ölüm korkusu gelir. Henüz gerçekleşmemiş olanın korkusunu her an zihnimizde yaşamak, hayatımızda bir takım engellerle karşılaşmamıza sebep olur. Ölüm ile birlikte yok olacağımız fikri bizleri tahrip eder. Epikuros ölümü ruhun hastalığı olarak görür ve insana en büyük kötülüğün bu kaynaktan beslendiği üzerinde durur.

Epikuros savaşın, açlığın, ölümün rastgele gelişiyiyle insanların sevdiklerini kaybetmelerine tanık olduğu acınası ve korku dolu bir dönemde yaşamıştı. Dönemindeki şartları düşününce, insanların ölüm ve yaşamak arasındaki gerilimi son derece derinden hissetmeleri doğal karşılanabilir. Ancak ona göre insanların korkuyla yüzleşmedikleri takdirde iyi bir yaşam sürmelerini mümkün görmez. Onun öğretisine göre ölüm henüz kendini göstermemişken tedirginliğini hissetmemizin ıstıraplarla dolu bir hayatı yaşamayı kabul etmek anlamına gelir. Bu yüzden insan kendisini inşa ederken korkularını bir kenara bırakmalıdır; çünkü ölüm hayatın bir parçası olduğu kadar doğal sürecin sonucudur. Ölüm korkusu sanrıdan ibaret olup, vazgeçilemez ya da ötelenemez yegane gerçektir. Sonluluk bilincine sahip olan insan, ölüme kendisini bir şekilde alıştırmalıdır.

Epikuros ve onun Romalı takipçisi Lucretius'un ölüm korkusu üzerine yapılan tartışmalarda ileri sürdükleri görüşe göre, ölümün gerçekleşmesiyle hayati fonksiyonlarımız durur ve varoluşumuz sona erer. Öyleyse yaşayanlar için olmayanın kaygısını taşımak yaşamaktan korkmayı da beraberinde getirir. Maddeci dünya görüşünü benimseyen Epikuros için bizler atomlardan meydana geldik ve evreni duyularla algılayıp, anlamlandırırız. Ölümü yaşayan insan o an duyularından mahrum kalır. Duyumların algılanması son buluyorsa eğer bizler için her şey anlamını yitirir. Anlamanın ortadan kalktığı yerde bizlerin varlığı da sona erer. Öyleyse ölümden neden korkmakta ısrar ediyoruz? Atomların bedenimizi ve ruhumuzun yapı taşı olduğunu kabul edersek ölüm ile ne bedenin yaşamsal fonksiyonları devam edecek ne de ruh varlığını sürdürebilecektir. Havada toz bulutu haline gelen ruh atomları, ölümden sonra başka bir alemde ne cezalandırılacak ne de ödüllendirilecektir. Ruhun varlığı bu dünyaya bağlı olup ölümsüzlük algısı da böylece kendiliğinden kalkacaktır. Ancak Epikuros, maddeci görüşünden etkilendiği Demokritos'un ölümden sonra beden acı duyacağını, çünkü ruh atomlarının kısa süreliğine de olsa bedende kalmaya devam edeceği düşüncesine itiraz eder. Her ne kadar Demokritosçular bu suçlamaları reddetseler de Epikuros, ölümlerle birlikte ruhta duyunun kalmadığı tezini savunur. O halde ruh ve beden dışında bir şey kalmadığına göre kötülükten de bahsedemeyiz.²⁰⁹ Epikuros ve onun öğretisini benimseyenler için atomlar neticesinde bir araya gelen evren atomların dağılmasıyla yok olur. Dolayısıyla bizlerin metafiziksel dünya algısını zihnimizde yaratmamız hayali dünya tasavvurundan öteye geçemez.

Ancak Epikuros ve Lucretius'un ölümden sonraki yaşamla ilgili düşünceleri bazı filozoflar tarafından eleştirilir. Eleştirenlerin düşüncelerine göre bu bir hedef saptırmak olabilir. Eleştirenlerden biri olan Cicero, doğa bilimlerini bilmeyen birinin korkusuna ortak olmayı bilen bir kişinin kabul etmesinin sebebini merak eder. Kişi korkuya kapılmışsa eğer yeterince doğanın bilgisine sahip değildir ve bilgisizliğin getirdiği kaygıyı kabullenmesi uzun sürmez. Ancak mantıksız olan ise doğaya ilişkin bilgiye sahip olan birinin aynı korkuya teslim olmasıdır. Lucretius'a göre kuruntularla dolu inanca sahip olmasına rağmen bunu inkar eden insanlara inanılmaması gerektiğini söyler. Onlar yaşadığı dönemdeki koşullarını göz önünde bulundurarak korkularını kamufle ederler. Bu yüzden onların görüşlerinden yola çıkarak böyle bir yargıya varmayı doğru bulmaz. Öte yandan göksel olaylarla tanrılar arasında bağlantının olduğu düşüncesi, Epikuros' un tartışmasının yönünü belirler.²¹⁰ Çünkü insanların öte dünya merakı bu dünyaya ilişkin bağlarını da koparmasına sebep olur. Bu yüzden öncelikli olarak insanlara göksel olayların bilginin verilmesi gerekir.

²⁰⁹ Cicero, 2016: 72.

²¹⁰ Sharples, 2002: 21.

Kaçınılması ve uzak durulması mümkün olmayan ölüm fenomeninin yaşattığının belki de ilk sebebi ölümün deneyimlenemez olmasından kaynaklanan bilgisizlik olabilir. Öldükten sonra ruhun bedenle birlikte yok olacağı inancı ve cezalandırılma kaygısı, hayatın lezzetlerinden uzak kalmak, ölümü beklenmedik anlarda yaşanması, mezarda çürüme, beden bütünlüğünün bozulması, dağılması ve tamamen yok olması gibi sebepler insanı korkuya iter.²¹¹

Epikuros ve Lucretius'un düşüncesine göre bu sebepleri zihinde tekrarlamak insanı huzursuz etmekten başka bir işe yaramaz. Çünkü başımıza geldiğinde tüm bu sorunlar ortadan kalkacağına göre kaygılanmamızın bir anlamı olmaz. Bu yüzden kaygılanmayı bir kenara bırakmak gerekir. Geçmiş ile gelecek arasında bağlantı kurulacak olursa geçmiş var olmadığı fikri bizde korkuya yol açmazken gelecekte bu fenomenin karşılığının bizi korkutmasına izin vermemeliyiz. Çünkü bu durum insanın hayatını bozguna uğratmaya yeterlidir. Epikuros karamsar düşüncelere kapılıp hayatı zindana çevirmektense bu gerçeğin varlığına ilişkin korkuları bilinçaltında bastırmak gerektiği düşüncesini savunur.

Epikuros ölümün, yok olma düşüncesi yerine, hiçlik olduğu görüşünü zihnimize kazınamız halinde huzurlu bir zihne sahip olabileceğimizi bir takım argümanlara dayandırarak açıklar. Ancak bizler ölümün belirsizliğini kestirebilecek akli melekeye sahip değiliz ve hazırlık yapmaya bile vakit bulamadan ölümle karşılaşma anımız, sonsuza kadar ölü olacağımızı düşünürsek Epikuros'un düşüncesini tamamen kabul etmek pek mümkün gözükmez. Epikuros ise korkuları saf hazza ve dinginliğe ulaşmak için bizlerin önüne konulan engeller olarak görür. Kenara çekilip hayatı izlemek yerine bu dünyanın nimetlerine ulaşmak adına harcanılan çabayı uygun bulur.

Yok olmak kaçınılmaz yazgımız olduğuna göre hayattan daha fazlasını almaya çalışmalıyız.²¹² Ölümü hayatın katranı görmeye devam ettikçe bizler kendimizi inşa edemeyiz. Korkuların etkisiyle uzun zamandan beri doyuma ulaşmayan ve mutsuz bir hayatı olan kişinin, kendisine gereken süre verildiği takdirde hayatını yenileyebilir ve bir süreliğine mutluluğu yaşayabilir.²¹³

Epikuros başka pek çok düşünür gibi ölüm temasını anlatırken "Kuru kafa (memen to mori)" simgesini kullanır. Epikurosçu öğretilerde kuru kafa sembolü ölümlülüğün bir simgesi olarak kullanılır. Epikurosçuluk düşüncesinde bu sembolün karşılığı ise insanın yaşadığı sürece hayatından çıkarması gerektiği anlamını taşır.²¹⁴ Öyleyse insan hayatın zevklerinden

²¹¹ Kalyoncu, 2011: 33- 34.

²¹² Magee, 2000: 5.

²¹³ Sharpley, 2002: 22.

²¹⁴ Magee, 2000: 5.

kendini mahrum bırakmak yerine basit alışkanlıklar edinerek zevke varmaya çalışmalıdır. Çünkü her ne koşulda olursa olsun ölüm bizi alakadar etmez. Yokluğu hissedilmeyen bir şeyi kaybetmiş olmanın da kötü bir yanı bulunmaz. Geçmişte var olmadığımız bizi ne kadar az huzursuz ediyorsa var olmayacağımız gerçeği de bu denli az rahatsız etmelidir. Bu sebeple ölümden korkmanın anlamı yoktur ve onun bilgisine sahip olmayan bilinç için de kötü bir şey değildir.²¹⁵ Atomcu görüşüne sıkı sıkıya bağlı olan Epikuros, bu önermesiyle metafiziksel yargılardan kendisini sıyrır. Zihinsel ve bedensel zevklerin bir uyumu yakaladığı müddetçe ölümün huzursuz yanı ortadan kalkar. İnsanların bu dünyada mutluluğu yaşamayı hak ettiklerini savunur. Bizler korkularımızı bir kenara bırakmazsak hazza varmanın yollarını bulamayız; çünkü ölümün gölgesinde mutluluk aranmaz.

Epikurosçu öğretisi her ne kadar ölüm korkusu ile ilgili sağlam temellendirmeler yapsa da, Cicero ruhun ölümlü olduğuna asla inanmaz. Zaten insanların ölümden korkmalarının nedeni yok olma duygusu ve ölümden sonra ne olacağını bilememek değil midir? Cicero ruhların ister havadan ibaret olsun isterse ateşten meydana gelsinler bedenden ayrıldıkları vakit göğe çıktığı düşüncesini savunur. Ayrıca Cicero Epikuros'un ölümden korkmama fikrini benimsemiş olsa da ruhun bedenle birlikte yok olmadığı fikriyle Epikuros'a karşı çıkar.²¹⁶

İnsan mizacı kimi zaman var olmayı ister, bazen de istemez; yaşam ona bazen en yüce değer gibi gelir, bazen yaşamı felaketlerin en büyüğü olarak tanımlar. Bu yüzden insan neye karar vereceğini bilemez, ölümün bilgisinden yoksun kalan kişilerin yaşam tarzını benimseyenleri mi yoksa yaşamın bir gün biteceği hakikati ile yüzleşme cesaretini göstermeyi mi? İnsan, yaşamın güzelliğine karşılık ölümü genel olarak katı, sevimsiz, kötülüklerin temeli gibi görür.²¹⁷ Ancak insanlar yaşamı kimi zaman paradoks haline getirir. Yaşarken ölmeyi, ölümü düşününce de yaşamayı isterler. Epikuros yaşamın olduğu yerde ölümün, ölümün olduğu yerde ise yaşamın olmayacağını belirtir. Ölüm esnasında ölmek düşüncesi anlamını tamamen yitirir ve hayat yerini ölüme bırakır.

Ölümü kandırmamız mümkün olmadığı gibi ölüm kendisini sürekli bizi hatırlatır. Bir gün öleceğiz gerçeğini kabullenmemiz gerekir. Çünkü ölüme tabii varlıklarız. Zihnin ve bedeninin zevklerini ölçülü şekilde hayattan talep etmeliyiz. Bizler için hayatın biricik amacı budur. Ruhun faziletini sağlamak için gereken önemi yaşamımıza vermeliyiz. Her ne kadar yaşamı kötülüklerle dolu olduğu düşüncesine kapılsak da ölüm esnasında bunu idrak edemeyiz. Öyleyse ölümlü yaşamımız son bulana kadar gayemiz mutluluğa ulaşmak olmalıdır.

²¹⁵ Schopenhauer, 2017: 11.

²¹⁶ Cicero, 2016: 49.

²¹⁷ Feuerbach, 2012: 182.

3.3.2 Tanrının Gazabı Korkusu

Epikuros fiziksel evrenin ve insanın yazgısı üzerinde tanrısal müdahalenin olduğu düşüncesini kabul etmez. Epikuros'a göre tanrılar dünyalar arası bir yerde ya da dünyalar arası bir alanda bulunurlar. Böylece ne doğa ile ne de insanlar ile etkileşime geçmezler. Tanrılar başka bir dünyada yaşıyorlarsa ve bizlerle irtibat halinde değillerse küçük bir hatamızda bizleri cezalandıracakları korkusuna kapılmamız gerekir. Çünkü evren insanüstü müdahaleler sonucunda meydana gelmez. Fiziksel evrende gerçekleşen yağmur, fırtına, kasırga, güneş tutulmaları ve tüm göksel olaylar doğrudan doğal nitelikte olup Tanrı'dan bağımsız şekilde gerçekleşir.²¹⁸

Epikuros'a göre insanlar içgüdüsel olarak tanrılara inanıyorsa, onların var olmadığını söylemek doğru olmaz. Atomcu anlayışına dayanan Epikuros, tanrıların yapısal olarak atomlardan meydana geldiğini açıklar. Tanrıları oluşturan atomların ince yapıda olmasının yanı sıra, diğer atomlar gibi zamanla birbirlerinden ayrılır, bozulurlar. Dolayısıyla tanrılar bizler gibi ölüme açık olmadığı için ölümsüzdür. Ancak onlar dünyanın işleriyle meşgul olmazlar ve kendi hallerinde mutlu şekilde dünyalar arası boşlukta yaşarlar. Öncesiz ve sonsuz bir haz içinde yaşayan tanrılara ise saygı duyulması gerektiğini kabul eder, ancak gazabına uğramamak için tanrılara inanılmasına da karşı çıkar. Bundan ötürü insanların bu ikilemli duygu karmaşıklığını yaşamalarını mutsuzluğunun temel nedenlerinden biri olarak görür. O, tanrıların varlığına ilişkin inkâra gitmez, onun karşı çıktığı düşünce tanrıların bizler üzerinde tesiri olduğu inancının insanların saygı duymakla karıştırmasıdır. Onların bizleri gözlemlemek gibi bir gayelerinin olmadığı fikrini taşır. Öyleyse böylesi korkuya neden teslim edelim ki kendimizi, bizlerden uzak varlıkların dünyamıza bir tesiri bulunmuyorken böyle hayali düşüncelere neden kapılıyoruz? Epikuros insanları her türlü korkudan kurtararak yaşama sanatını öğretmeyi nihai hedefi olarak belirler. Bu bakımdan dinin bize dayattığı Tanrı korkusundan arınmak gerekir.²¹⁹

Epikuros için tanrısallık bir yaratma, egemen olma, kendinden zayıflara iradesini dayatma kudreti anlamına gelmez. Onun Tanrı anlayışına göre tanrısallık, yüce varlığın kusursuz olmasıyla ilgilidir. Epikuros mutluluğu tarif ederken yıkılmazlık, güzellik, haz ve dinginlik kavramlarını kullanır. Çünkü Epikuros'un tanrılar tasarımı hem kusursuz güzelliği izlerken duyacağımız hazzı hem de bilgelik karşısında duyulan sükûneti yaşamayı içerir. Bu açıdan Epikuros'un tanrıları Epikurosçu ideal yaşam tarzının izdüşümüne karşılık gelir ve eteğe kemiğe bürünmüş hali olduğunu açıklar. Tanrıların yaşamları kendi kusursuzluklarının bulunduğu ve kaygılardan uzak arı hazzın keyfini çıkarırlar. Epikuros'a göre tanrıları,

²¹⁸ Cogniot, 1992: 94.

²¹⁹ Cicero, 2012: 18- 19.

kendilerine zarar verecek şeyleri ve kendileri dışında bulunan şeyleri uzak tutabilecekleri için, ebediyen var olan bağımsız gerçeklikler olarak görür. Epikürosçu yaşam tarzını gerçekleştiren tanrıların bu tasarımıyla birlikte, fizik, ifadesi olduğu ilksel seçeneği somut olarak uygulamaya yarayan bir çağrıya dönüşür ve aynı zamanda insanı ruh sakinliğine ve tanrıların sürdürdükleri seyre dalış yaşantısına eşlik etmekten dolayı mutluluğa ulaştırır. Bilge insan, tanrılar gibi, kendisini çokça dünyaların sınırsızlığında hayal eder ve bu düşünceyle kapalı evren ebedi sonsuzluğa kavuşur.²²⁰

Tanrılar kader veya acı çekme, hastalanma, yaşlanma ve ölme, yanılma veya yanlış yapma zorunluluğunu taşımazlar. Tanrılar, insanların belirlendikleri pek çok nedenden bağımsız olurlar.²²¹ Ancak insanlar tanrıların elemine teslim olma duygusunu içgüdüsel olarak besler. Pagan dinin inanç sistemi içinde insanlara tanrıların dünyaya ilişkin etkilerinin bulunduğu düşüncesi ve hatamızın karşılığında cezalandırılma fikri bizleri derinden sarsar. Halbuki fiziksel alemin kuruluşunda atomların etkin olduğu bilgisi yadsınmadığı takdirde batıl inançların bilgisini kabul etmeyiz. Her şeyin temelinde bulunan atom, tanrıların yapısında da bulunur. Bizleri onlardan ayıran ise tanrıların duyumlardan yoksun olmaları halinde de ölümsüzlüğe erişmeleridir. Epiküros zihinde karmaşık yargılar bütünü oluşturulan tanrı korkusunun ruhu tahrip ettiğini ifade eder. Bu sebepten ötürü üzerinde düşünülmesi gerekenin Tanrı'nın varlığının kanıtlanması ile ilgili olmayıp, onların korkusundan sıyrılmak için neler yapmamız gerektiği fikridir.

Epiküros hem saygı duyulan hem de korkular yüzünden tartışma konusu olan tanrılar hakkındaki bu düalist düşünce yapısı üzerinde hayli durur. Üç büyük korkulardan biri olan Tanrı korkusunu aşılması gereken temel problemlerden biri sayar. Onun felsefesinde izah etmek istediği önemli noktalardan biri Tanrı'nın her yerde etkisinin bulunduğu ve bizlerin davranışları üzerinde gözünün olduğu kanaatinin yaygın halde inanç sistemini oluşturmasına karşı çıkar. Meşguliyetten uzak ve atomlardan oluşan tanrıların sırf bir gün hatalarımızı fark edip öfkelenecekleri kaygısıyla yaşamamız, bugünü ve yarını yaşama konusunda endişeli bekleyişe sebep olur. Kendi isteklerimizi, zevklerimizi bir kenara bırakıp hoşnutluklarını kazanmak adına yaptığımız dualar, hazza ulaşma konusunda bizleri bir adım öteye taşımaz. Epiküros düşüncesinin özüne göre bu düşünce biçimi değişikliğe uğramadığı zaman insan, zihinsel ve bedensel hazların celladı haline gelerek hayata karşı katı bir tavır takınır. Bunun neticesinde mutluluğa ulaşmak için harcanan enerjisini tüketir.

Epiküros insanın tanrıların varlığını kabul etmesinde, doğanın tanrılara ilişkin ön bilgiyi zihne kazınmasından dolayı olduğunu belirtir. İnsan Tanrı'nın varlığını kabul ederken

²²⁰ Hadot, 2011: 125.

²²¹ Feuerbach, 2012: 178.

hafızasına yerleştirilmiş Tanrı bilgisini kullanır. Epikuros sahip olduğumuz bu önbilgiye “Prolepsis” adını verir. Prolepsis, nesnelere veya cisimlerin zihnimizdeki ilk tasarımına karşılık gelir. İnsanların bu önbilgiye dayanarak kabul ettikleri tanrıların varlığı, sarsılmaz bir inanç halini alır. Mutlak bir varlığa sahip olan tanrıların bilgisi sonradan kazanılan bir bilgi olmayıp doğuştan bu inancı beraberimizde getiririz. Öyleyse bizler tanrıların mutlu ve ölümden yoksun oldukları önbilgisine sahibiz. Böylece tanrıların sadece var oldukları fikrini doğa insanlara aşılammamış; onların ezeli ve ebedi olup mutlu halde yaşadıkları önbilgisini de zihnimize kazımıştır. Tanrılar mutlu ve öncesiz- sonrasız olmaları sebebiyle hata yapmaları mümkün olmadığı için ne kendilerinin ne de başkalarının başı sıkıntıya girer; dolayısıyla kırgınlık veya sevinç duygularına kapılmazlar. Çünkü insanlara ait olan bu duygular, tanrılar için acizlik göstergesi olarak kabul edilir. Dolayısıyla tanrıların doğası gereği başlangıçlarının ve sonlarının olmaması ve en yüksek mertebedeki mutluluğu yaşamaları, insanların saygı göstermek adına taparcasına dua etmesine neden olur. Diğer yandan insanlar tanrıların korkusuna ve öfkesine maruz kalmamak için dua ederler. Bu ikili ruh durumu insanları sersem etmeye yeter. Bir yandan mutlu ve ölümsüz tanrılara duyulan hayranlıktan ötürü dindarca dualar edilip saygı duyulmaya çalışılırken, öte yandan korkunun verdiği endişeyi bastırmak adına hoşnutluğunu kazanmak için dualar edilir. İşte bu ikili duygu neticesinde insanların, hazzın önüne korkulardan bir duvar örmesine neden olur. Zihnimiz duyulan bu inancı sağlamlaştırmak için tanrıların doğasını, yaşam şeklini, tanrılardaki zihnin işleyişini sorgulamaya başlar. Cicero, Prolepsis ile ilgili açıklamayı şöyle yapar: “Hangi ulus ya da insan soyu, Tanrı öğretisi olmasa da doğuştan tanrılarla ilgili bir önbilgiye sahip değildir ki?”²²²

İnsanların tanrılar hakkında sahip oldukları bir diğer yargı, tanrıların insan biçiminde oldukları fikrini taşımalarıdır. En mükemmel varlık olan tanrıların en güzel biçimde görülmeleri gerekir. Çıkarsamaya göre doğada en güzel varlık insan olduğuna göre tanrılar da insan formuna sahip olmalılar.²²³ Öyleyse tanrıları başka bir şekilde tasarlayamayız. Onlar en güzel ve en mutlu varlıklar olarak bilinir.

“İşin doğrusu tanrıların biçimi konusunda bazen doğa bize ipuçları verir, bazen de akıl bilgi sunar. Doğadan anladığımızı göre tanrılar insan biçimindedir, başka bir biçimde değil. Evet, ayık olduğumuzda ya da uyuduğumuzda Tanrı başka hangi biçimde gözümüzün önüne gelir? Ama her şeyi de ilk fikirlerimize bağlamayalım, akıl da tıpatıp aynı şeyi gösterir. Mutlu ya da sonsuz olduğu için, en üstün

²²² Cicero, 2012: 81- 83.

²²³ Arslan, 2008: 111.

doğanın en güzel doğa olması uygun görünüyorsa, kollarla bacakların hangi dağılımı, yüz hatlarının hangi çizgisi, hangi biçim, hangi görünüm insanınkinden daha güzel olabilir?²²⁴

Epikuros tanrıların fiziksel görünüm olarak insan biçiminde olduğunu ifade etse de yarı cisim ya da cisme benzeyen şeylerin formuna da sahiplerdir. Dolayısıyla tanrıların hem insan hem de yarı cisimsel biçime sahip varlıklar olduğunu söyleyebiliriz. Epikuros insanlara görünüm olarak benzeyen tanrıların, anatomik açıdan kanlarının insan kanından farklı olup kana benzeyen bir şeyin dolaştığını açıklar. Epikuros'un tanrıların kısmen cisme benzediği fikri muamma olmakla birlikte akılları karıştıran sorulara açık olduğunu söyleyebiliriz.²²⁵ Cicero oluşan bu belirsizlik karşısında Epikuros'un tanrıların gerçeklerinin yerine benzerlerinin yer aldığını iddia eder. Tanrıların belli bir görünümü olduğunu, ancak görünümlerinin katı, sert ya da belirgin değil de sade, ince, saydam olduğu görüşünü öne sürer. Cicero'ya göre Epikurosçuların bunu kanıtlama çabalarına karşı üç çıkarımın yapılabileceğini belirtir. İlk çıkarım, zihinde oluşan ön yargı olduğunu açıklar. Şöyle ki ne zaman Tanrı üzerine düşündüğümüz an onu insan biçiminde tasavvur ederiz. Diğer çıkarım, Tanrısal doğanın en üstün olduğu varsayımını kabul edersek görünümü de en güzel olmalıdır. Dolayısıyla insan varlıkların en güzeli olduğuna göre onun biçiminde olmasını normal kabul eder. Son çıkarım da ise başka hiçbir biçimde zihne ait bir bölümün olmadığı düşüncesini öne sürer.²²⁶

Epikuros tanrıların özünün ve doğasının duyularla kavranamayacağını aksine us yoluyla anlaşılması mümkün olduğunu belirtir. Yanı sıra tanrıların dayanıklılıklarından dolayı "steremnia" adını verdiği şeyler gibi maddi ya da ölçülebilir olmadığını açıklamak için kullanır. Epikuros'a göre birbirlerine benzeyen imgelerin sayısız atomlardan çıkarak tanrılara geçen imgeler benzerlik ve çağrışım yoluyla öğrenilince, en yüksek hazlarla birlikte bu imgelere yönelip odaklanmış zihin, mutlu ve öncesiz-sonrasız bir doğanın olduğunu anlayabilir. Böylece Epikuros, her şeyin birbirine çok benzediği bir doğanın olduğu mutlaka kavranacağı sonucuna varır. Bu güce ise "isonomia" adını verir. Bu kavram ile doğanın güçlerinin ölçülü halde dağılmasını açıklar. Öyleyse Epikuros'un dayanağına göre ölümlülerin sayısı ne kadar çok ise ölümsüzlerin de sayısının en az onlar kadar az olmaması gerekir ve tahrip eden şeyler sayıca çok olması halinde koruyucu şeylerin de sayısız olması gerektiğini ileri sürer.²²⁷

²²⁴ Cicero,2012: 84- 85.

²²⁵ Arslan,2008: 112.

²²⁶ Cicero,2012: 109- 111.

²²⁷ Cicero,2012: 85- 87.

Eski Yunandaki politeist inanç ortamında yetişen Epikuros, tanrıların akıl yoluyla kavranabildiğini göz önünde bulundurursak korkularının karşısında zihinsel zevklerimiz önüne set olarak koyabiliriz. Ancak bunu başarmak için tanrılar üzerine devamlı düşünmek yerine kendi hazzımıza varmanın gayreti içinde olmalıyız. Epikuros fiziksel evren Tanrısal bir eser olmadığını, kötülüklerin ve sefaletin varlığının da bunu açıkça ortaya koyduğunu belirtir. Ona göre tanrıların müdahalesi halinde kötülüklerin olmayacağı düşüncesi gerçekliğini kaybeder. Dolayısıyla insanların tanrılardan uzak durması ve onların varlığıyla ilgilenmeden yaşamlarını sürdürmesini önerir. Böyle olmaması halinde insanların mutsuzluğunun arka planında Tanrı korkusunun temelsiz düşünceleri yaşamın zevkine ulaşmayı sekteye uğratar. Oysa tanrıların ölümsüz olmaları haricinde hayatlarımız üzerinde pozitif ya da negatif etkileri bulunmaz. Epikuros'un bu düşünce yapısı Olimpos'da yaşayan ve toplum üzerinde tesiri bulunan mitolojik tanrıları hedef haline getirirken felsefi bir problem haline gelmesine de neden olur.²²⁸

Tanrılar hakkında toplumun inanışları, tasalı olan çoğu insanı iyileştirmek yerine tam tersi daha kötü bir hale sokar. Evrenin sonsuz olması, gök cisimlerinin etkilendiğimiz ihtişamlı halinden, gerçekleşen doğa olaylarından korktuğumuz için doğanın, bizi yaptığımız hatalarımızdan dolayı cezalandırmaya fazlasıyla istekli olan tanrıların intikam almak isteyen tanrılar tarafından yönetildiğini kabul ederiz. Hâlbuki tanrılar evrenin tasarımında etkin bir role sahip değildir. Onlar kendi köşelerine çekilip mutluluklarının tadını çıkarmakla meşgullerdir. Ancak bu düşünceler bizleri korkuyla dolu, sonluluk kaygısını yaşayan, kurbanlar adayarak, sunaklar sunarak, kendimizi küçük düşürmemize neden olur. Bu görüşün etrafında toplanan insanlar, tanrıların varlığını kabul ederler.

Cicero Epikuros'un evrenin tasarımında hiçbir etkisi bulunmadığı görüşünü bizlere şöyle aktarır:

“Evren doğa tarafından yaratılmıştır, hiçbir biçimde bir sanatçının eseri değildir; oysa sizin Tanrısal bir hüner olmaksızın gerçekleştirilemeyeceğini söylediğiniz bu iş o kadar kolaydır ki, doğa sayısız dünyalar yaratacaktır, yaratmaktadır ve yaratmıştır da. Ama siz zihni işe karıştırmadan doğanın bunu nasıl gerçekleştirdiğini anlamadığınız ve konuya çözüm getiremediğiniz için tragedya şairleri gibi Tanrı'ya başvuruyorsunuz. Her tarafa yayılan boşluğun ölçülemez ve sonsuz büyüklüğünü fark etseydiniz, elbette Tanrısal yardıma gerek görmezsiniz.”²²⁹

İnsanlar tanrıların kızgınlıklarından azade olmak için inançlarına büsbütün sarılma ihtiyacı duyarlar. Ancak bu korku hali insanların, kendi kabuklarına çekilmelerine ve

²²⁸ Topaloğlu,2004: 106.

²²⁹ Cicero, 2012: 89.

zevklerine gem vurmalarına yol açarken huzursuz bir ruh durumuna bürünmelerine neden olur.²³⁰ Tanrılar kendi mutluluğuna gölge düşürecek insanla ilgili tüm durumlardan uzak dururken bizler yaşam iplerimizi onlara teslim ederiz. Tanrıların var olduğu önermesini kabul edebiliriz; ancak tanrıların korkularına kendimizi teslim etmemiz sanıdan öteye geçemez. Bu dünyanın sınırlarının bizleri belirlediğini bilmeliyiz. Çünkü bu gerçek ruhun sarsıntı geçirmeden basit yaşam biçimini benimsemeyerek en yüksek iyiye ulaşmasını sağlar. Bunun yanı sıra Tanrı korkusu insanda zihinsel acıya yol açacağı için hazza ulaşmayı engeller. Acının yaşandığı yerde hazza ulaşmak mümkün olmadığına göre mutluluğa varmak da imkânsız hale gelecektir. Öyleyse insan mutsuz olduğunu bildiği halde tanrılardan korkmaya neden devam eder? Epikuros insanlara “Tanrıların hiçbir yükümlülüğü yoktur”²³¹ düşüncesini aşılamaaya çalışır. Onların yükümlülüklerinin bulunmadığı kanaatine varan Epikuros, her şeyin sebebini tanrıların gücüne yüklemenin insanlar için acizlik olacağını belirtir. Doğa bilgisine yeteri kadar vakıf olan insan, bu korku silsilesinin önüne geçebilir.

“Onların yaşamlarından daha mutlu, iyiliklerle daha fazla dolup taşan başka bir şey düşünülemez. Çünkü Tanrı hiçbir şey yapmaz, hiçbir şeyle uğraşmaz, hiçbir işe gayret sarf etmez, bilgeliğinin ve erdeminin tadını çıkarır, en derin ve sonsuz hazları daima tadacağını kesinlikle bilir.”²³²

Epikuros’un düşüncesine göre maddi nesnelere için geçerli olan her şeyin tanrılar içinde geçerli olduğunu ifade eder. Ancak insanların tanrıların onları gördüklerini ve onlarla iletişime geçtiklerini iddia ettikleri için tanrıların var olma olgusunu kabul etmesinin sebeplerinden biri olarak görür. İnsanların sahip oldukları tecrübeler, bizde bulunan idelere karşılık gelen çevresel atomik toplanmalarla olan bazı temaslar sebep olur. Tanrıların yapısı en saf ve en yetkin olan atomların bir araya gelerek atomik toplamlar bütünü oluşturmasıyla meydana gelir. Epikuros’a göre tanrıların mutluluk evrenini bu dünyanın sınırlarının ötesinde kurması gerektiğini belirtir. Bu dünyada olup biten tüm olaylar, atomların çarpışmaları neticesinde gerçekleştiğinden, müdahale etmeleri söz konusu olamaz. Epikuros’un materyalist teolojisi, insanların tanrıların gazabına uğrayıp cezalandırılacakları korkusunu taşımaktan kurtarmayı amacı haline getirir. Materyalist teolojisini, insanların kaygıları üzerine temellendirir. Dolayısıyla insanlar tarafından materyalist metafizik kabul edildiği takdirde, tanrıların var olduğu bilinse dahi, evrene hiçbir şekilde karışmadıkları ve insanların hayatları üzerinde etkilerinin bulunmadığı kolaylıkla kabul edilebilir.²³³ Bu açıdan insanlar önce

²³⁰ Kenny,2005: 339.

²³¹ Cicero,2012: 139.

²³² Cicero,2012: 87.

²³³ Cevizci,2001: 157.

doğanın bilgisini kabul etmelidir. Böylece korkularımızın arkasına saklanmaktan ziyade atomların gerçekliği ışığında zihnimiz aydınlanabilir ve asıl olanın atomlar bilgisi olduğu da görülebilir.

Epikuros doğaya ilişkin açıklamalarda bulunurken, doğaüstü bir kuvvete veyahut Tanrısal bir ilk devindiriciye ihtiyaç duymaksızın inceler. Doğanın Tanrısal kuvvetin hükmünden ayrı olduğu düşüncesini savunur. Tanrı'nın doğanın işleyişine yön vermesi söz konusu olmaz. Epikuros aşkın Tanrı anlayışını benimseyen insanların dogmatik düşüncelerine karşı çıkar. Çünkü onları doğanın yaratımında edilgen varlıklar olarak görür. O halde Doğa soyut bir varlık tarafından yaratılmadığına göre, her şeyin hiçbir şeyden temaşa ettiği fikri mümkün gözükmez. Onun doğa incelemesinde her şey bir şeyden yaratılır; bu da töz olarak kabul ettiği atomlardan başka bir şey değildir. Gücü sınırlı olan ölümsüz varlıklar için doğa bir şey ifade etmez. Onların bizler tarafından doğada gelişen tüm olaylara ithafen saygı duymamıza ihtiyaçları bulunmaz. Çünkü onlar bu dünyanın dışında bulunan mutlak mutluluğun gölgesinde keyif sürmekle meşgullerdir. Ancak insan doğada oluşan bir takım olayları anlamlandırmakta zorlanır ve böylelikle bilgisizlikten doğan korkuya teslim olur. Doğanın merkezine Tanrı'yı yerleştiren insan, evreni anlamak yerine mitolojinin dayattığı Tanrı düşüncesine sıkıca bağlanır. Epikuros'a göre evren ve içinde bulunan her şey yoktan var olmamıştır. Tanrıların yapısı dahi atomların kendisinden meydana geliyorsa onların evreni yarattığı düşüncesi safsatadan ibarettir. Oysa insan doğanın bilgisine sahip olduğu takdirde tanrının gücünün sınırının farkına varabilir. Ancak insan öldükten sonra bir hiç olacağı düşüncesinden dolayı tanrıları hoşnut etmeye çalışır. Hâlbuki tanrılar mutluluğun en yüksek mertebesi olan saf mutluluğa karşılık gelir ki insanların eylemlerinin sonucunda oluşmaz. Öyleyse insanın önce kendi mutluluğu için çaba harcaması gerekir. Hazzın verdiği zevklerin erdemli bir hayat sürerek ruhu sakinleştirmenin mümkün olduğunu söyler. Tanrıların korkusu baki kaldığı sürece insan kendi dünyasının cehennemini yaşamaya mahkum olur. Ne evren ne de insan Tanrı'nın isteği üzerine yaratılmadığı gibi korkuyu beslemenin de bir anlamı bulunmaz. Epikuros'a göre korkuya kolayca teslim olan insanlardaki bu durumu, bilincin yaratım tasarımıından dolayı olduğunu iddia eder. Onun savunduğu argüman belliydi; tanrı ne evrenin büsbütün içinde ne de evrenin tamamen yaratımında etkin bir rol oynar. Onun ilk nedeni atomlar kuramına dayanır.²³⁴

Öte yandan Lucretius "*Varlığın Yapısı*" adlı kitabında evrenin tanrılar tarafından yaratıldığı ve bu inanca sıkıca sarılan insanların tanrıların hoşnutluğunu kazanmaya çalıştıklarını şöyle aktarır:

²³⁴ Cicero,2015: 96- 97.

“Kaynağıdır kişisel sevginin yaşanan evren,
 Bu yüzden tanrılar düzenlemiş onu sanırlar,
 Öyle savunurlar, övülür tanrıların yaratması
 Diye tadına doyumaz evren, bundanmış sonsuz
 Yaşamı bozulmadan, dağılmadan, kalışı sonsuzca.
 Bu yüzden suçmuş, tanrıların, insanlar otursunlar
 Diye kurdukları evreni, günün birinde,
 Temelinden yıkmaya kalkışmak, onu yermek, sövmek,
 En yüce varlığa karşı direnmek, yalan söylemek,
 Delilik bütün bunlar Memmiusum, düzmece.
 Ne kazandırır bu mutlu ölümsüzlere bizim
 Sungularımız? İlgilenirler mi yaptıklarımızla?
 Hangi olay bozmuş sessiz yaşayan tanrıların
 Esenliğini, özletmiş onlara ilk yaşama dönmeyi.
 Bir değişiklik var sanırım, eskileri yanıltan
 Bu durumda, geçmiş günleri mutlu yaşayan;
 Acı, üzüntü bilmeyen çıkarır mı eski tadı
 Yeniden? Yaratılmadan ne getirdi bize, kötü
 Konusunda, karanlıklar, acılar içinde geçmişse
 Günleri evrende, yaratılış gününden, aydınlığa
 Çıkmadan önce? Sürdürmek ister dirimi, yaşamayı,
 Bir de doğunca kişi, çıkardıkça tadını doyunca.
 Kötüyü gören, doğmadan, derin düşünmeden?”²³⁵

Lucretius insanların evreni tanrılar tarafından yarattığı düşüncesini sanrıdan ibaret görür. Çünkü evrenin üzerinde etkilerinin bulunduğunu ve tanrıların gücünün eseri olduğu görüşü yanlışlığa düşürür. Onun nazım şeklindeki yazısında açıkça belirttiği gibi tanrıların bizlerle bir bağlantısı olmadığı gibi ne kötülüklerimizin ne de iyiliklerimizin farkındadırlar. Tanrılar için insanlar her ne koşulda yaşarlarsa yaşasınlar onları ilgilendirmez. Hatta kendi mutluluk dünyasında yaşamaya devam ederler. Onlar acıdan, üzüntüden yoksun mutlu ölümsüzlerdir. O halde onlar bizler için bu kayıtsız kalan tanrıların korkusuna kapılmamız bizlere mutsuzluktan başka bir şey getirmez. Dolayısıyla mutluluğumuzun önünde engel olan bu korkunun pençesinden kendimizi kurtarmalıyız. Tanrıların kudretine teslim olmak yerine basit alışkanlıklar edindiğimiz, beklentimizin düşük tutulduğu, dengeli bir yaşam tarzına sahip olmaya çalışmalıyız. Mutluluk sanatında sanatçı olmak kişinin kendi paletindeki renkleri nasıl kullandığına bağlıdır. Çünkü ruhun ilacı huzura kavuşmaktan başka bir şey değildir. O halde

²³⁵ Lucretius,2017: 257- 258.

insan tanrılara muhtaç olmadığını bilincine varması için doğanın bilgisine zihnini açması gerekir. Oysa korkularından arınmayı başaran insan mutluluğun lezzetlerini tatma şansını yakalar. Korkularını bir kenara bırakamayan insan ise karanlıkta kendi gölgesi arar gibi mutluluğu bulmak için nafile bir arayış içinde olur. İnsanların bu tavrı Epikuros'u doğayı anlama, göksel cisimleri izleme çabası, inak ve batıl inançlar, insanları korkuya ve kuşkuya düşürmesi üzerine yönelmesine sebep olur.²³⁶

Epikuros Tanrı inancına sahip olmasına rağmen (M.Ö 475) Xenophenes ile benzer Tanrı anlayışını paylaşır. Epikuros antropo- morfik Tanrı anlayışına karşı eleştirel bir tavır takınır. Onun Tanrısı insan biçimciliğinden ziyade kamusal alandan bağımsız halde yaşan varlıklar olarak tanımlar. Onun için Tanrı, mutlu varlıklar anlamına gelir. İnsan bilimsel gözleme dayalı doğanın çizgisel zamanına tabi ise eğer, bu oluşun üzerinde tanrının müdahalesinin olmadığını kolayca kabul edilebilir. İnsan kendi hayatının efendisi ve onlar dünyalar arası yerde mutluluk içindedirler. Epikuros Tanrı düşüncesi ile platonik ideaya, tanrısal aşkınlığa ve Aristoteles'in hareket etmeyen hareket ettiricisine karşı çıkar. Çünkü Epikurosçu felsefe zihinsel ve bedensel mutluluğu hedeflediğinden dolayı, teselliye öznenin tasarımına dayandırır. Özne tasarladığı mekânda yaşarken istenç ile belirlediği mutluluğunu maksimize eder. Özneyle ilişki içinde olan istenç kendini aşamaz; dolayısıyla özne doğa ile diyalektik içindedir. Diyalektik içinde olan özne sınırlanarak, doğayı kendi belirlenimin içinde tüketmeye başlar. Tam da bundan dolayı Epikuros felsefesinde pagan dinini teselli olarak görmez. Çünkü ona göre Tanrı korkusu, ölüm korkusu ve kader korkusu dinden beslenir. İnsan ergisinin bu korkulara sebebiyet vermemesi gerektiğini düşünür ve zihnin buna alışması ile rahat bir hayatın yaşanmasına vesile olacağını da üzerinde durur. Öyle ki, (1872-1970) Russell'a göre onun felsefesi salt korkudan kaçım olarak tanımlanabilir.²³⁷ Acıdan kaçıp haza erişen ve korkularından tümüyle sıyrılan bilge insan, salt mutluluğa ulaşıp tanrılar mertebesine ulaşılabilir. Mutlu ölümsüzlerin homojen haldeki mutluluk seviyesine ulaşması mümkünse eğer, insanların korkuya pay vermesini Epikuros aptalca görür. Onun felsefesinin izlediği yol bellidir. Epikuros insanın iç huzuruna yine kendisinin yön verdiğini düşünür. Çünkü ona göre pagan dini teselli değildir aksine teslimiyet sağlar; bu da öznenin farkındalığını zedeler ve teselliye boş inançlarda bulmasına yol açar.

Epikuros insanların tanrıların varlığını yanlış yorumladığını düşünür. O, Tanrı'nın insanlara faydasının bulunacağı inancını doğru bulmaz. Onun düşüncesine göre tanrılar

²³⁶ Yıldırım, B., "Epikuros üzerine" . https://www.academia.edu/31025608/Epikuros_%C3%9Czerine.docx, (erişim tarihi: 11.04.2019).

²³⁷ Yıldırım, B., "Epikuros üzerine" . https://www.academia.edu/31025608/Epikuros_%C3%9Czerine.docx, (erişim tarihi: 11.04.2019).

insanların kötü durumda olmasından etkilenmez ve onları kurtarmaya çalışmaz; bu yüzden tanrılardan yardım dilenmenin yararı olmaz. Oysaki insanın kendine sağlayabileceği fayda için tanrılardan medet ummasının bir anlamı yoktur. Epikuros tanrılarının yarar sağlayacağı düşüncesinden sıyrılan ideal insan tipinin, kendine yetebildiği fikrini ahlak kuramına dayandırarak açıklar. Epikuroşçu görüşte ideal insan tipi, mutluluk mertebesinde tanrılarla aynı yeri paylaşır.²³⁸

Epikuroşçular tanrılara, cahil insanların korktukları ve bilgisizce kurguladıkları düşünceler gibi inanmaz. O, tanrılarının mutluluğun önünde engel olduğunu düşünür. Ona göre tanrılar insan formunda olup estetik açıdan daha güzel varlıklar olarak tasvir eder. Tanrılar kaygıdan uzak huzurla kutsanmış bir yaşam sürerler. Lucretius, tanrılar konusunda Epikuros'un görüşlerini benimser. Lucretius'a göre cahil insanlar, Tanrı'nın insanın yaşantısına göre mevsimleri değiştirdiğini ve mahsullerin oluşturduğunu ve Tanrıça Venüs'ün kişiler üzerinde etkili olduğu düşüncesini kabul ederler. Hatta Epikuros tanrılarının insan neslinin devamını sağladığını ve sevgi bağını güçlendirdiğine inananlara karşı çıkar. Ona göre bu düşüncelere saplantı haline getiren cahil insanların hakikatten uzaklaştığını açıklar.²³⁹ Epikuroşçu düşüncüyü benimseyen Lucretius, "*Varlığın Yapısı*" eserinden şöyle aktarır:

“Tanrısal bir yönetimin sonucudur nesnel,
Özdeksel varlığı benimseyen, öne sürenler,
Kişilere uygun mevsimlerin, değişmesini, yemişlerin
Oluşumunu, öteki nesnelere düzenlemesini,
Yaşamı yöneten Venüs' ün tanrısal sevgiyi göstermek
İçin kişileri uyardığını, kişi soyunun esenliği
Uğruna yeni kuşakların doğmasını sağladığını
Sevgiye yol açtığını, yaltaklanmayı, sevişmeyi
Önerdiğini söylüyorlar, hepsinin tanrısal
Olduğunu savunuyorlar, insanlar ayrılmış doğrudan,
Yanılmış, sapmış görünüyorlar. Bilmesem ben de
Kurucu öğelerin yapısını böyle düşünmeyi yeğlerdim.
Gökleri gözleyip, başka nedenlere dayanarak
Tanrılar yarattı diyemem evren bütünü.”²⁴⁰

Lucretius'un nesir yazısında belirttiği gibi ölümsüz tanrılar, insanların kederleriyle ya da sevinçleriyle ilgilenmezler; onlar kendi mutlu dünyalarında tüm duygulardan yoksun halde yaşarlar. İnsanların kederlerinden kurtulmak için yardım dilenmelerini önemsemezler.

²³⁸ Cicero,2015: 99.

²³⁹ Cicero,2015: 100.

²⁴⁰ Lucretius,2017: 121- 122.

Tanrılar için insanların sebep olduğu hiçbir olay onların rahatını bozamaz.²⁴¹ Epikuros mektubunda tanrılardan şöyle bahseder:

“Bizi sağken de, öldükten sonra da tehdit edebilen tanrılardan, onların hiddetlerinden ve cezalarından korkma! İnsanların bütün işlerinde mutluluklarına zehir katan, onların ruh dinginliğini bozan ve yok eden bu korku da tamamıyla sebepsizdir.”²⁴²

Epikuros ölüm ve Tanrı korkularını birbirini besleyen iki hatalı tasarım olarak görür. Ölüm korkusunun tetiklediği yok olma kaygısı, Tanrı'nın gücüne taparcasına dua etmeyi ve sevgisini kazanmak için insanın kendi mutluluğundan ödün vermesine zemin hazırlar. Ölümden sonra akıbetini tam olarak kestiremeyen insan, öldükten sonra ruhunun acı çekmemesi için Tanrı'dan merhamet dilenir. Ancak ne ölüm kaygısı ne de tanrıların korkusu insanı doğrudan ilgilendirir. Çünkü ölümün olduğu yerde insanın varlığı son bulacağı için doğadan elini ayağını çeken bir Tanrı'dan korkmak, insanı sadece huzursuz eder. Ayrıca insanın ölümden sonrası için endişelenmesi tanrı tarafından umursanmaz. Epikuros insanların korkularını besleyen kaynağın, cahillikleri olduğunu düşünür. Ona göre insanlar cahilliklerinden kurtulmadıkları müddetçe mutlu ve özgür olmaları mümkün değildir. Epikuros korkularından sıyrılan, basit yaşam tarzını benimseyen, haz peşinde koşan, erdemli hayat süren ve ruhunu dinginliğe kavuşturan bilge kişinin, ölümsüzler gibi mutlu olabileceğini söyler. O, insanların korkulara kapılmasını yersiz bulur. Epikuros tanrıların varlığı ile onlara yüklenen özellikler arasında bir dengenin olmadığını savunur. O, bu iki düşünce arasında ayırımı yapılması gerektiğini düşünür. Tanrıların gücünün insanlar üzerinde etkili olduğu yanılığısına düşmemek gerekir. Epikuros bu düşüncesini mektubunda şu şekilde yer verir:

“Bir Tanrı'nın özelliği olarak ölümsüzlükten başka, asla bulunmayan bir mutluluğu gördüğü için, heyecan tanımayan, şu halde sevgi ve kinden de uzak olan tanrıların biz insanların hayatı üzerinde asla tesirleri olamayacağı inancı da varmıştır. Onlar ne kimseyi mükafatlandırır ne de cezalandırırlar; bize aldırış bile etmezler; kozmik oluş ve yok oluşlarla da hiçbir alakaları yoktur. Onlar ihtirassızlık ve değişmezlik içinde, kozmoslar arasındaki uzayda Metakosmoslarda yaşarlar. Şu halde Epikuros onları nezaketle insan hayatından uzaklaştırılmış ve böylelikle de bütün korkunçluklarından sıyırmıştır.”²⁴³

Cahil insanlar Tanrı algısını, oluşan yanlış varsayımlara dayandırır ve ayrıca hem kederin hem de mutluluğun tanrılardan geldiği inancını taşır. Epikuros günlük meselelerin zehrinden uzak, sakin bir hayat yaşama fikrini felsefesinin bütününe yayar. Öyleyse dingin

²⁴¹ Cicero,2015.100.

²⁴² Epikuros,2014: 15.

²⁴³ Epikuros,2014: 16.

insan ne kendisine ne de başkasına bir sorun çıkarmaz. O halde ruhumuzun mutlu ve sakin olması için ölümsüzlük düşüncesini ve kaygıya neden olan ölümsüz varlıkların iradesini yok saymak gerekir. Çünkü Epikuros insanın kendi otokontrolünü sağlayabilen bilinçli bir varlık olduğunu; ancak korkulara kapılıp tanrısal otoriteye sığınmasını doğru bulmaz.²⁴⁴ Sükûnetin korkunun olmadığı yerde aranması gerektiğini düşünür.

Nizan Epikurosçulara “Tüm yeryüzünde tanrılar adına yeni tapınakların kurulmasını ve onların bayram günlerinde tıklım tıklım dolmasını sağlayan ölümlülerdeki bu korku nereden geliyor?”²⁴⁵ sorusunu yöneltir. O dönemlerde insanlar ölümsüz tanrıların doğüstü güzelliklerini görüyorlardı ve tanrıların formlarının zihinlerinde tasavvur ettiklerinden daha büyük olduğuna tanık oluyorlardı. Tanrılar, insanüstü güzelliklerinin ve sonsuz güçlerinin verdiği ihtişamla onurlu sözlerini insanlara söylemekten çekinmiyorlardı. İnsanın tanrıların sözlerini işitmesi ve hareketlerine şahit olması onların duygulu varlıklar olduğunu düşündürdü. İnsanların tanrıların ölüm korkusundan yoksun olduklarını bilmeleri ve rüyalarında başarılarına kolayca ulaştıklarını görmeleri, onların mutluluklarının her şeyin üstünde bir mutluluk olduğunu düşündürür.²⁴⁶

Cicero kitabında Bacon’un, diğer düşünürler tarafından Epikuros’un Tanrı konusundaki açıklamalarına yönelik yapılan itirazları aktarmasına yer verir. Francis Bacon’un aktardığına göre, Tanrısal varlığı kabul etmesine rağmen Epikuros’un, tanrıların bencil davranıp sadece kendilerini düşünmelerini ve doğanın üzerinde bir etkilerinin bulunmadığı düşüncesini topluma yaymaya çalışmasının nedenini kendi şöhretini daha fazla arttırmak için söylediğini düşünen kimi taraflar tarafından suçlanır. Kimi taraftarlar onun tanrıların varlığına da inanmadığını sadece dönemindeki insanlara ayak uydurmak adına inandığını iddia ederler. Bacon yapılan itirazları aktarmış olsa da bu söylenenlerin haklılık payının da olabileceğini düşünür.²⁴⁷

Kendi dünyalarında mutlu halde bir arada yaşayan ölümsüz varlıkların, insanların hayatlarında ve evrenin işleyişinde etkin olmadığı düşüncesi, dönemindeki geleneksel Yunan çok tanrıcılığı ile uyumsuz. Geleneksek ve halk arasında yaygın olan tanrı anlayışına göre, mutlu ve ölümsüz tanrılar insanlardan uzak halde bulunmazlar; aksine insanların içine karışırlar ve doğada olup biten her şeyle ilgilenirler. Hatta tanrılar, doğa da gerçekleşen tüm olayların nedeni olarak gösterilir. İnsanlar tanrıların, doğanın dengesini oluşturan sınırsız ve belirsiz bir güce sahip olduğunu düşünür. İnsan Tanrı’nın öfkesini üzerine çekmemek için ona

²⁴⁴ Cicero,2015: 102- 103.

²⁴⁵ Nizan,1998: 113.

²⁴⁶ Nizan,1998: 114.

²⁴⁷ Cicero,2015: 101.

sunaklar sunar, hediyeler verir ve dualar eder. Grek düşüncesinde mutlu ve huzurlu bir insan, (eudaimon) kendi tarafını tutan ve hoşnutluğunu kazanmış bir Tanrı'nın yanında olduğunu bilen insan; mutsuz ve huzursuz bir insan (kakodaimon) öfkeli ve zararlı bir Tanrı'yı karşısında bulan insan anlamına gelir. Platon ve Aristoteles gibi filozoflar tanrıların dünya üzerinde etkisinin bulunduğu düşüncesini savunurken, Epikuros ise dünya üzerinde ilahi bir otoritenin bulunmadığı düşüncesini kabul eder.²⁴⁸

Geleneksel Tanrı inancının popüler olduğu dönemde insanlar, tanrıları her şeyin ölçüsü olarak görür. Bu yüzden Tanrısal gücün etkisinin her mecrada kendini göstermesi insanların, tanrılara itaat edercesine bağlanmasına sebep olur. İnsan hata yaptığı için tanrıların öfkelerinin ve kırgınlıklarının kendilerine zarar vereceklerini sanmaları korkularını daha da gün yüzüne çıkarır. Bu yüzden insan kırgın bir Tanrı'nın gazabına uğramamak için onları mutlu etmek için uğraşır. Zihinsel acılardan ve cezalandırılmaktan korkan insan kendi mutluluğu için yatırım yapmayı bırakır. Korku insanın kendini sınırlamasına ve farkındalığına varamamasına neden olur. Epikuros insanların tanrıları onlarla ve dünyayla ilgilendiği yanılığına kapıldığını düşünür. Çünkü tanrılar zaten yeterince mutludur ve ölümle belirlenmiş varlıklar değildir. Onların insanların davranışlarını değerlendirdiği düşüncesi ancak çaresizce söylenmiş sözler olabilir. Tanrılar insanların mutluluklarıyla beslenmezler; tersine onlar insani duyguların empatisini yapamazlar. Öyleyse Epikuros'a göre insan tanrıların mutluluğunu bir kenara bırakıp, kendi mutluluğunu inşa etme çabasını nihai hedefi olarak belirlemesi gerekir.

Öte yandan, Marx Epikuros'un tanrılarla ilgili görüşünü şu şekilde aktarır:

“Eylemin amacı acıdan, şaşkınlıktan çıkma, soyutlanma, ataraxiadır (sarsılmazlıktır). İyi, kötüden kaçma, haz, acıdan kurtulmadır. Sonunda en yüksek özgürlüğü ve bağımsızlığı içinde, tamlığı içinde soyut tekillik kendini gösterirse, kendisinden kopulan var olma tutarlı olarak hepten var olma olur. Bu nedenledir ki tanrılar dünyadan koparlar; dünyayla ilgilenmezler, dünyanın dışında yaşarlar.”²⁴⁹

Epikuros ruhun iyileşmesi ve temel seçeneğe uygun bir hayatı yaşaması için insanın felsefi öğretileri bilmesini yeterli bulmaz. İnsan ruh huzuruna erişebilmesi için sürekli alıştırma yapması gerekir. Öncelikle insanın Epikurosçu mutluluk anlayışını içselleştirmesi ve temelde bulunan dogmaların bilincine yoğun şekilde varması gerekir. Epikuros sistemli hale

²⁴⁸ Arslan,2008: 114- 115.

²⁴⁹ Marx.2013: 69.

gelen dogmatik düşünceleri mektuplar ve özdeyişlerde açıklamasının amacı, insanları korkular karşısında cesaretlendirmek, ikna etmek ve akla kazıyabilmektir.²⁵⁰

Epikuros, geleneksel Yunan Tanrıçılığına karşı çıkar. Onun felsefesinde tanrıların yeri bellidir. Epikuros Tanrısal otoritenin, ne insanların üzerinde ne de doğanın kendi düzenin de etkisinin olduğunu düşünür. Maddeci görüşe sahip olan Epikuros'a göre, cisimler ve evren atomların boşluktaki hareketleri esnasında birbirleriyle birleşmesi neticesinde oluşur. İnsan bedeni ve ruhu da atomların birleşmesiyle meydana gelir ve ruh bedenle birlikte somutlaşır. Ölümle birlikte de beden ve ruh atomları parçalanır ve dağılır, geriye sadece soğuk bir beden kalır. Epikuros tanrıların da insanlar gibi atomlardan meydana geldiğini ve biçimsel açıdan insanlara benzeyen göz kamaştırıcı güzelliklere sahip olduğunu belirtir. İnsanların dünyasına son derece yabancı olan tanrılar, dünyalar arası yerde birbirleriyle son derece mutlu halde insanlardan ve onların neden olduğu her şeyden yoksun halde yaşarlar. Ancak insanlar kendilerine benzeyen tanrıların gücünün sınırını kestiremediği için korkuya kapılır. Onların ölümsüz varlık olması ölümlü varlık olan insanın, cezalandırılmamak adına kendinden ödün vermesine neden olur. Geleneksel tanrı inancının yaygın olduğu toplumda, Epikuros'un bu düşünceleri söylemesi kendisini ve okulunu ön plana çıkarmak adına yapıldığını düşündürür. Hâlbuki ona göre tanrılar ne cezalandırmak için insanlar adına öfkelenecek ne de insanların mutluluklarına eşlik edecek, onlar insani duygulardan mahrumdurlar. O halde "Kendi dünyasında mutlu olan tanrı neden bizimle ilgilenmek istesin ki?" Bu soruyla Epikuros kendi kabağuna çekilmiş insana, mutluluğu elde edebilecek kişinin yine kendisi olduğunu gösterir. Epikuros insanların mutluluğunun önündeki üç büyük korkudan bir olan Tanrı korkusundan kurtarmayı amaçlar. Tanrıların gazabına uğrayacağını sanan insan, sürekli olarak onların avı olacağı korkusuyla yaşamaya mahkûm olur. Halbuki insanın huzurlu bir yaşam sürmesi için korkuyla baş etmesi gerekir. Tanrılar var olabilir; ancak onların var olmaları onlardan korkmamız için bir sebep olamaz. Epikuros'un hem tanrıların varlığını kabul edip hem de tanrısal otoriteyi reddetmesi onun yanlış anlaşılmasına sebep olur. Bu ikinci düşüncenin perde arkasında tanrı korkusunun tesirinde kalan insanların huzursuzluk yaşamalarının bir anlamı olmadığı yatar.

İnsan mutlu ve özgür olması için kendi kaderine yön verebilir. Çünkü evren tanrıların belirlenimi dışında doğa tarafından kurulur ve içindeki her şey atomların sayesinde meydana gelir. İnsan tanrı korkusundan kurtulmak için felsefe ile her yaşta ilgilenmeli ve doğanın bilgisiyle donanmalıdır. İnsan acıdan kurtulmak istiyorsa eğer, Tanrının korkusunu beslemeyi bir kenara bırakması gerekir. Çünkü tanrı korkusu, tıpkı insanın suya girmeden boğulmayı

²⁵⁰ Hadot,2011: 126.

düşünmesi gibi mantıksal açıdan kabul edilemez. Korkunun her türlü mutluluğu yutar, içinde eritir ve yok eder. Yaratılış tohumu tanrılar tarafından serpiştirilmediğine göre insan, nihai hedefi olan mutlu olma çabasını sürdürmelidir.

Ölümün tecrübe edilemeyen ve kontrol edilemeyen tarafı güvensiz hissetmemize neden olur. Epikuros doğanın işleyişine doğaüstünün karıştığı düşüncesini korkunun kaynağı olarak belirler. O, ruhun ölümsüzlüğü fikrini insanın acıdan kurtulma umudunun katili olduğunu düşünür. Bu yüzden Epikuros, insanı korkulardan ve boş inançlardan kurtarmak için özenle hazırlanmış Epikurosçu felsefenin temellerini atar.²⁵¹ İnsanlar şunu bilmelidir ki hayatımızı tanrılara borçlu olduğumuzu düşünmemeliyiz. Hayatın provası olmadığı için korkuların üstesinden gelerek mutluluğun seyrine varmayı amaçlamalıyız. Dünyanın deviniminde tanrısal bir erek bulunmaz. Sağlıklı insan dinsel, ahlaksal veya spekülatif çileci gibi acı çekmek yerine ruhsal hazzın peşinde koşarak hayatının telosunu ataraxiaya ulaşmak olarak belirlemelidir.

Pagan dininin insanların zihnine kazımaya çalıştığı doğaüstü masallar, insanın hakikatten sapmasına neden olur. İnsanlar anlayamadığı ya da açıklık getiremediği zaman mitolojik inancın tanrılar hakkındaki düsturlarına sarılırlar. Hâlbuki insan ölümün kendisinden ziyade, ölüm düşüncesiyle kendini sınırlandırdığı için tanrılarını bir kurtarıcı olarak görür. Ancak Hades'in kapısından geçtikten sonraki felaketleri düşlememiz baştan aşağı korkuyla dolmamıza sebep olur. Nizan şöyle bahseder:

“Akheron'a uladığı tüm cezalar gerçekte kendi yaşamımızdadır. Masalın bize anlattığı o başının üstünde kocaman bir kaya asılı duran, anlamsız bir korkuyla felç olmuş, korkan zavallı Tantalos gerçekte yoktur: tanrılarla ilgili boş korku bu dünyada insanları izler ve insanlar yazgının tehdit eden darbelerinden korkarlar.”²⁵²

Epikurosçuluk öğretisini benimseyen dostlarına Epikuros, korkulardan uzaklaşmayı, hakikatin yolunda ilerlemeyi, tanrılarının otoritesi yerine kendini keşfetmeyi, basit alışkanlıklar edinmeyi, mutlu olmayı hayatın biricik nedeni olarak belirlemeyi, acıdan kaçınmayı, hazza yönelmeyi, ölüm düşüncesinden sıyrılabilmeyi öğütler. Öyleyse insan tanrılarının ya da ölümün korkusuna kapılmak yerine, geleneksel hale gelen bu kaygının zincirlerinden kurtulmak için çaba sarf etmelidir. İnsan tanrılar için değil kendisi için yaşamayı öğrenmelidir.

Epikurosçuların yaşamın kılavuzu olarak kabul ettiği ünlü dörtlük şöyledir:

“Tanrılar korkulacak varlıklar değildir,

²⁵¹ Russell,2000: 369- 370.

²⁵² Nizan,1998: 108.

Ölüm korkulacak bir şey değildir,
İyiye ulaşmak kolaydır,
Kötüye katlanmak kolaydır.²⁵³

Epikuros insanlara mutluluklarını ön planda tutmaları için bilinç yönetiminde öğretisiyle kontrolü ele alırken kimi kesimler tarafından tanrılar hakkında söyledikleri hoş karşılanmaz. Epikuros'dan yirmi yüzyıl sonra Hıristiyanlar ona olan öfkelerini İtalyan keşiş ve filozof olan (1585-1619) Lucilio Vanini'den çıkarırlar. Toulouse parlamentosu 1619 yılında Vanini'ya tanrıtanımaç olduğu iddiasıyla dilinin kesilmesi ve diri diri yakılması cezasını verdi.²⁵⁴

3.3.3 Kader korkusu

Epikurosçu atomcu öğretiyeye göre, atomlardaki sapma belirsiz bir anda ve yerde, muğlak bir sebepten ötürü meydana gelir. Bu durum atomlardaki tesadüfiliğinin tezahür etmesi olarak görülür. Epikuros atomların sapma gösterdiğine dair açıklamasında, atomların rasgeleliğine ilişkin olan itme kuvvetinin uygulanmasını doğrudan var olanın kendisine atfederek onu kendilik bilincinin ilk formu olarak belirler. O halde Epikuros herhangi bir kuvvete maruz kalmadan kendiliğinden oluşan sapmanın, her şeyin olabirliğinin nedeni olarak değerlendirir.²⁵⁵

Fakat Epikuros'un sapma hakkındaki açıklaması Cicero'yu yeteri kadar tatmin etmez. Cicero Epikuros'un atomların sapma göstermesini ve her şeyin tesadüfiliğe dayanan bir nedenle açıklanmasını neden sonuç ilişkisi içinde değerlendirdiğinde tutarsız bulur. Cicero'ya göre Epikuros, Chrysippus'un başlangıcı belli olmayan ve sonsuz olan nedenlerinin tam tersi olarak kaderden korkmasına rağmen kendisine atomlardan bir kalkan hazırladığını düşünür. Cicero Epikuros'un iki geçersiz önerme sunduğunu açıklar: ilk olarak her şeyin hiçten çıkmayıp bir şeyden çıktığı sonucuna varan cisimlerin nedensiz şekilde oluştuğu önermesini sebebi olmayan bir oluşumu savunduğunu düşündüğü için saçma bulur. Diğer bir önerme ise iki atomun boşlukta hareketi sırasında, biri hareketine belli ivmede devam ederken öteki atomun ise sapma gösterdiği önermesini de yeteri kadar açıklama getirmediği ve akıllardaki soru işaretleri giderilmediği için problemlidir. Cicero'ya göre Epikuros'un öne sürdüğü "sapma teorisinde, bölünmez cisimler ağırlığın kuvvetiyle düz çizgi de dikey olarak devinim gösterebiliyorsa eğer, nasıl oluyor da sapma göstermesi sonucunda iki atomdan biri ötekine çarpabiliyor?" Bu düşünce ona göre belirsiz nedenlerle açıklanan, fakat hangi atomun

²⁵³ Hadot,2011: 126.

²⁵⁴ Timuçin,2018: 50.

²⁵⁵ Cicero,2015: 109.

çarpmayı gerçekleştirdiği tam belli olmayan sonucuna götürür. Ayrıca Cicero'un düşüncesine göre Epikuros'un atomların sapma teorisini ortaya atmasının sebebi, atomun devamlı olarak doğal ve kaçınılmaz ağırlıktan dolayı düz çizgide aynı hızda dikey halde birbirine değmeden ilerlemesinin, zorunluluk oluşturması halinde özgürlük alanı bırakmamasının verdiği tedirginlikten dolayı olduğunu açıklar.²⁵⁶

Epikuros kader ile ilgili görüşünü doğa felsefesinde yer alan atomun sapma teorisine dayandırarak açıklamaktadır. Demokritos'un hiçten hiçbir şeyin çıkmayacağı düşüncesini benimseyen Epikuros, atomların belli ivme kazanması halinde dikey halde hareket ettiği görüşünü kabul eder.

Epikuros'a göre atomlar boşluktaki hareketleri sırasında amaçsız halde sapma gösterirler. Atomlar, devinim sırasında düz çizgiden sapması ile birbirleriyle karşılaşır ve çarpışma oluşur. Öyleyse gökteki ve yerdeki her şey atomların çarpışmaları sonucunda meydana gelir. Epikuros özgür biçimde eyleyen varlıklar olmamızı atomik sapmaların gerçekleşmesine borçlu olduğumuzun altını çizer. Bunun neticesinde insan kendi kaderini yönlendirme gücüne sahip olduğu için kaderin efendisi haline gelir. İnsanın kaderi kendi elinde olduğu için istenç özgürlüğünü yaşaması mümkündür.²⁵⁷ Epikuros "rastlantı" kavramı ile insanların her şeyi kabul etmek zorunda olmadıklarını ve seçim yapma özgürlüğüne sahip olduğunu savunur.

Evrende hem mekanik bir zorunluluğun olduğu hem de hesabı mümkün olmayan rastlantı bulunduğuna göre, insanın yazgısına da bu iki kuvvetin etkisi olduğu söylenebilir. Evrendeki mekanik zorunluluğu değiştiremeyen insan, rastlantının da kendi hayatını nasıl etkileyeceğini tam olarak bilemez. O halde insan kaderine karşı kayıtsız olması gerekir. İnsanın ilgisiz hali onu kader korkusundan korur. İnsan, mekanik zorunluluğu kendi iradesi ve isteği ile değiştiremeyeceği için şeyler karşısında ilgisiz ve umursamaz davranmalıdır.²⁵⁸

Demokritos'un mutlak determinist evren anlayışına göre, evren kendisinin bir önceki halinin zorunlu sonucu olarak ortaya çıkar. Ona göre atomların yerleri, hareket ivmeleri ve hangi yöne doğru hareket edecekleri tespit edilirse eğer, gelecekte neler olacağı tam bir kesinlik ve dakiklikle bilinebilir. Demokritos zorunluluk kavramı ile geleceğin belirsizliğini kaybedeceğini düşünür. Epikuros ise bu görüşün tersine, atomların yalnızca aşağıya doğru hareket etmediklerini normal yollardan atomların küçükte olsa sapma gösterdiği düşünür. Sapmanın gerçekleşmesiyle hareket halindeki tüm atomların yönleri değişir. Öyleyse her şeyin belirlenmesi ve tam bir kesinlikle bilinmesi mümkün olamaz. Epikuros sapma teorisini

²⁵⁶ Cicero,2015: 109- 110.

²⁵⁷ Kenny,2005: 119- 120.

²⁵⁸ Birand,1958: 107.

bir nedene dayandırmaz. Ona göre gelecekteki olayların nasıl gerçekleşeceğini daha önceden tahmin etmek mümkün değildir. Çünkü kader her an değişebilir. Öyleyse geçmişin geleceğin öncüsü olmadığını söyleyebiliriz.²⁵⁹

Epikuros felsefesinde istenç özgürlüğüne önemli bir yer verir. İndeterminist olan Epikuros tarafından ilk kez, istenç özgürlüğü tam bir açıklıkla ifade edilir. Epikuros insana özgürlük hakkı tanıyarak, mutluluğun önündeki engellerden biri olan kader korkusunu ortadan kaldırmaya çalışır. Epikuros insanın, kör bir zorunluluğun kuklası olmadığını ve kendi kaderini kendisinin belirleyebileceği düşüncesini savunur. Determinist yaklaşımın evrende tamamıyla hâkim olmasını, istenç özgürlüğünün önündeki engellerden biri görür. Bu açıdan insan, şuanı ve geleceği kötü kaderin oyunu olarak kabul ettiği için mutluluğa ulaşmada zorlanır. Epikuros insanın istenç eyleminin pek çok iç ve dış şartlarla ilişkili olduğunu kabul eder. O, insanın şartlardan bağımsız olduğunu ve bunlar içinde karar verebileceğini, hatta nedensiz seçim yapabileceğini açıklar.²⁶⁰ Epikuros şu sözünü söyler: “Kural insan için bir hapisanedir. Çünkü insanı hapseder ve onun özgürlüğünü elinden alır.”²⁶¹

Demokritos atomlar kuramı içinde zorunluluk kavramından ve evrende belirlenimci bir düzenin işleyişinden bahseder. Çünkü ona göre her şey önceden belirlenir ve atomlar düz çizgi boyunca belli bir hızla birbirine çarpmadan hareket eder. Bu görüşe göre insanın istenç özgürlüğüne sahip olması söz konusu olamaz. Ancak Epikuros, atomların sapma teorisini fizik kuramının temel prensiplerinden biri kabul eder. O, atomların düz çizgi boyunca ilerlerken sapma göstermesini “rastlantı” kavramıyla açıklamasıyla “zorunluluk” zincirini kırar. Epikuros hangi atomun hangi zamanda yön değiştireceği belli olmadığı için kaderin iplerini insanların eline verir. Marx, Epikuros’un düşüncesine şöyle yer verir:

“Kimilerinin her şeyin efendisi diye gösterdikleri zorunluluk yoktur, kimi şeyler talihe bağlıdır, kimi şeyler de bizim istencimize. Zorunluluk tartışma götürmez, oysa talih sürekli değişir. Tanrılar üzerine söylenceleri izlemek, doğa bilimcilerinin kaçınılmaz yazgı’ sına köle olmaktan daha iyi olsa gerek. Çünkü ilki tanrılarının soyluluğundan ötürü merhamet umudunu bırakır bize, beriki acımasız zorunluluktur. Talih de çoğunluğun inandığı gibi bir tanrı olarak kabul edilemez.”²⁶²

Epikuros atom kuramıyla talihin ve istencin üzerinde dururken insanı merkeze alan bir görüş ortaya atar. Böylece Epikuros insanların ve evrenin tanrısal irade tarafından yönetildiği düşüncesini de bertaraf eder. Kaderimizde sabit olaylar dizgesinin olduğunu söyleyemeyiz;

²⁵⁹ Epikuros,2014: 8.

²⁶⁰ Gökberk,1993: 100.

²⁶¹ Epikuros,2015: 8.

²⁶² Marx,2013: 32.

çünkü şans ya da talih sürekli olarak değişiklik gösterir. Bu da demek oluyor ki atomların sapmasında belli bir zaman diliminin olmadığı ve hangi atomun yön değiştireceğini tam kestirmenin mümkün olmaması olayların seyrini de değiştirir. Epikuros atomcu görüşü savunan doğa bilimcilerin zorunluluğu Tanrısal irade olarak görmesi ve buna yönelik açıklamalar yapması, insanı kaderinden korkmasına iter. Epikuros doğaya ilişkin açıklamalarını, insanların evreni anlayabilmesinde yardımcı olmak amacıyla yapar. Mutluluğun önündeki engellerden biri olarak gördüğü kader korkusunu, doğa felsefesinin bilgisinin ortadan kaldıracağını düşünür. Ancak talihin ya da zorunluluğun evrende işlendiğini düşünen doğa bilimciler, ilahlaştırma düşüncesinden uzak durmaya özen göstermelidir. Böylesine yapılan yanlış bir açıklama ile insanların zihinlerinin, Tanrı'nın dogmatik bilgisiyle işlenmesine neden olur.

Marx'a göre Epikuros, doğa bilimcilerin evrende talih yerine zorunluluğu kabul etmesine şu şekilde cevap verir:

“Talihin ancak olanak değeri olan bir gerçekliktir. Ama soyut olanak gerçeğin tam karşıtıdır. Beriki anlama yetisi gibi, keskin sınırlar içine kapatılmıştır, ilki hayal gibi sınırsızdır. Gerçek olanak, nesnesinin zorunluluğunu ve gerçekliğini temellendirmeye çalışır; soyut olanak açıklanan nesneyle değil, açıklayan özneyle ilgilidir. Nesne sadece olanaklı, düşünülebilir olmalıdır. Soyut olarak olanaklı şey, düşünülebilen şey, düşünen özneyi engellemez, onu sınırlamaz, tökezletecek bir taş değildir. Bu olanağın gerçekte olup olmaması önemli değildir, çünkü burada bağıntı nesne olarak nesneye ilişkin değildir.”²⁶³

Epikuros şans ya da talihi mutluluğun kaynağı veya mutsuzluğun nedeni gibi görüp, doğrudan etkilediğini düşünmez. İyinin ve kötülüklerin çıkış noktası talihle ilişkilendirilse de, Epikuros insanları mutlu edecek ya da huzursuz edecek olanın bu başlangıç şartları olmadığını söyler. İnsanın mutlu olması için bilgili olması (phronesis) ve sağduyulu davranması gerekir. Epikuros bilgeliği ise iyi ve kötünün merkezindeki ilke olarak görür. Bu yüzden mutluluğun ne olduğunu, ona ulaşmak için neler yapmamız gerektiğini ve nelerden sakınmamız gerektiğini ya da neyin peşinden koşmamız gerektiğini felsefenin bizleri öğreteceğini savunur.²⁶⁴ O halde insanlar mutluluğa erişmek için felsefe ile uğraşmaya devam etmelidir. İnsan kimi zaman huzurlu olmayı ya da acılarla dolu bir hayatı yaşamayı şanslı olmaya yorar. Öyleyse insan ne ölümü kaderin kötü yansıması olarak görmeli ne de hayatta Tanrısal zorunluluğun hakim olduğu düşüncesine kapılmalıdır. Doğanın bilgisine sahip olan kişiler, doğanın işleyişinde tanrısal bir yazgının bulunmadığını kabul eder. O, doğa

²⁶³ Marx,2013: 34.

²⁶⁴ Arslan,2008: 130.

felsefesinde yer verdiği atomların sapma teorisi ile insan özgürlüğüne ortam hazırlar. Böylece kaderin zorunlu halleri kendiliğinden ortadan kalkar.

Epikuros atomları doğanın tözleri olarak kabul eder ve belli niteliklere sahip olduklarını açıklar. O, kadere ilişkin açıklamalarını atomlar teorisine dayandırır ve ilk kaynak olarak fizik ilkelerini gösterir. Çünkü ona göre her şeyin özünde bulunan atom tözlerinin yön değiştirmeye açık olması, insana kaderin iplerini eline verir. Epikuros atomların sapma göstermesinin biçimsel tanımını verdiğini, düz çizgide hareket etmesi de maddeselliğinden kaynaklandığını öne sürer. Epikurosçu Lucretius bu açıklamalara dayanarak, fati foera'yu (yazgı zincirlerini) birbirinden ayırır.²⁶⁵ Epikurosçu Lucretius kader halkalarının birbirlerinden ayrılabilirliği düşüncesini savunur. Öyleyse insan, gelecek için kaygılanmayı bir kenara bırakır ve şuan ile ilgilenir. Kaderin gölgesinde yaşam sürmek yerine, hazzın verdiği mutluluğa erişmek için çabalar. Ancak kaderini yönlendiremeyeceğini düşünen insan, korkuyu yaşamında ön planda tutar. Oysa kaderden korkmak yerine ona karşı umursamaz tavır takınmak gerekir.

Maddeci doğa anlayışına sahip olan Epikuros, atomların yön değiştirme teorisini savunmasıyla da kaderci (fatalist) tarzda anlaşılmaya karşı çıkar. Epikuros doğadaki zorunluluğun, insanın, aşırı bir incelikte ve hareket halindeki atomlardan oluşmuş insan ruhunun, kaderin zavallı oyuncağı haline gelmesi sonucu çıkmayacağını belirtir. Dolayısıyla doğada hiçbir şeyin hiçten meydana gelmediği gibi şeylerin maddi temelinde kendiliğindenlik bulunmasaydı eğer, zihnimizde kader bilgisinin var olması mümkün olmazdı ve böylece özgür bir iradenin olduğundan da söz edemezdik. Epikuros dönemindeki kader ve şans hayranlığının yaygın olması ve Tanrısal bir kaderci anlayış karşısında insanın küçümsenmesinden doğan boş inançlara savaşı açan felsefe düşüncesini geliştirir.²⁶⁶

Cogniot Epikuros'un mektubunda yazdığı kaderle ilgili görüşlerini şu şekilde aktarır:

“Kader sorumsuzdur, talih ise kararsız; ama bizden gelen şey hiçbir zorbalığa tabii değildir ve bu yerinmenin ya da övülmenin konusudur. Gerçekten de, fizikçilerin kaderinin köleleri olsaydı tanrılar hakkındaki mitolojinin anlattıklarını izlemek daha iyi olurdu. Mitoloji tanrılara saygı gösterilecek tanrıların kazanılacağı umudunu verir, ama kader katı yüreklidir, yumuşamaz. Bilge insan, talihin, kalabalığın inandığı gibi bir tanrısallık, tapınılacak bir şey olduğuna inanmaz, çünkü Tanrı düzensiz bir şekilde davranamaz.²⁶⁷”

²⁶⁵ Marx,2013: 67.

²⁶⁶ Cogniot,1992: 86- 87.

²⁶⁷ Cogniot,1992: 87.

Epikuros ne Tanrı'nın insanları koruduğunu ne evrenin işleyişinde etkili olduğunu ne de insanın mutluluğu için bir iyilik gösterdiği düşüncesini kabul eder. Ona göre bu düşüncenin gerçek hakikat olarak benimsenmesi insanları yanılgıya sürükler. Tanrısal iradenin yerine insan iradesini felsefesinde yer veren Epikuros, Tanrısal yazgıyı kabul etmez. Tanrı'nın idare ettiği bir dünyanın hayalden ibaret olduğunu düşünür. İnsan özgür olmadığı yanılgısına kapıldığı zaman kader korkusuna kendini teslim eder. Ancak kaderin değişken yönünün olması insanın bocalamasına neden olur. Bu yüzden insan Tanrısal bir umuda sarılır ve kurtulmayı umut eder. Epikuros'a göre insanın sergilediği hiçbir davranış zorunluluğa tabii tutulamaz. Kaderin sert uygulamalarına maruz kalmaktan çekinen insan, Tanrısal iradeyi kabul eder. Ancak bilgelik yoluna kendini adayan insan, şans ya da kaderi tanrılaştırılmaz bilakis onun gelecek ile ilgili düzensizliği içinde barındırdığını düşünür.

Epikuros üç büyük korku içerisinde kader ya da alınyazısına yer verir. Onun döneminin sancılı yanı, kaderin kötü tarafının etkisi olarak yorumlanmıştır. Döneminde insanlar acıyı, hüznü, açlığı, savaşı ve ölümü tanrısal alın yazı olarak kabul etti. Bu yüzden "kader" kavramı insanların hayatlarını belirleyen ve karşı konulması güç olan bir şeydir. Kendini kader korkusuna teslim eden insan, zamanla yaşamaktan bile korkar hale gelir. Epikurosçu düşünceye göre, tüm olaylar kendilerinden meydana gelir. Geleceği önceden bilmek diye bir şeyin olduğunu düşünemeyiz. Epikuros gelecekle ilgili tüm bilgilere sahip olmayı ciddiye alınacak bir şey olarak görmez. Epikuros daha çok dönemindeki kaderciliği benimseyen Stoa ahlakının insanın aklını bulandıran gelecekle ilgili biliciliğe karşı çıkar. Gelecek değişkendir; çünkü hangi atomun hangi zamanda sapma gösterip çarpışma sonucunda birleşeceği belli olmadığı için gelecekte ne olacağını kestiremeyiz. Eylemlerimizi mantıksal çıkarımlara göre düzenlemek gerekir. Epikuros insanlara sıkıntı veren durumların sebebini dış olaylar olarak görmez. Ona göre aşağılık bir ruh kötü talihinin içinde umudunu kaybeder. Hâlbuki insan, koşullardan doğan iyiliklere yönelmek yerine kendi içindeki iyiliği fark etmelidir. Bu yüzden Epikuros'a göre insanlar korkularından kurtulması için doğanın bilgisine sahip olması gerekir.²⁶⁸

Metafiziksel olarak atomları ve boşluğu ön planda tutan Epikuros, insanları kader korkusundan sıyırmak için atomcu görüşe "klinamen" kavramını ekler. Klinamen kavramı Yunan dilinde "kleinen" kelimesinden gelir. "Klinamen" Yunancada "eğilmek" ya da "yönelmek" anlamına gelir. Boşlukta düşen atomların kendi doğru çizgilerinden ayrılıp birbirlerine çarpmalarını ve cisimleri meydana getirmelerini anlatır. Klinamen, rastlantısallık

²⁶⁸ Cogniot, 1992: 87

içinde ruha özgürlüğü veren kaynağı oluşturur. Böylece ruhun mutluluğa ulaşması klimanen ile gerçekleşir.²⁶⁹

Epikuros rastlantısallık ilkesi ile insanlara özgürlük alanının oluşmasına zemin hazırlar. O, rastlantısallık ilkesini insanın özgür seçimler yapmasının nedeni olarak belirler. Epikuros rastlantısallığın evrendeki belirlenimcilik ilkesine ya da evrensel zorunluluk ilkesine karşı olan bir tür olumsuzluk ilkesi olarak görür.²⁷⁰ Bu kuramıyla Epikuros doğaüstü gücün yerine insanın seçim özgürlüğünü yüceltir. Epikuros korkuların ancak akıl yoluyla aşılabileceğini düşünür. Onun düşüncesine göre kaderi akıl yoluyla kavramak mümkün değildir. Hedonist filozof olan Epikuros, rastlantısallık ilkesiyle iradeyi insanın tekelinde topluyor ve Pagan dinin yazgı hakkındaki dayatmalarını saf dışı bırakıyor. Epikuros'un fatalist düşüncelerin boş inanç yığını olduğu yönündeki açıklamaları, kimi kesimler tarafından eleştirilmesine yol açar.

M.S. III. Yüzyılda idealist filozof olan (M.S 203/270) Plotinos, Epikuros'un ruhu atomların kör sapmasına bağlamış olduğunu düşünerek onu eleştirir. Hâlbuki Epikuros'un doğa felsefesinde sapma ilkesi, özgür ve kendiliğinden devinmelerin temelini oluşturur.²⁷¹ Epikuros'a göre ruh sağaltımı için insan korkularının tümünden kurtulması gerekir. Ancak evrensel zorunluluk ilkesi, insanın istenç özgürlüğüne sınırlama getirir. Nihai hedefinden sapmayan Epikuros, insanı kaderin kör noktasından uzaklaştırmak için atomların hareketlerine rastlantısallık kavramını yerleştirir. Hazcılık ile usçuluğu bütünleştiren Epikuros, doğa bilgisini kavrayan insanın hazza yönelmesi gerektiği üzerinde durur.

Septik okulun orta dönem temsilcisi (M.Ö 214/ 129) Karneades ise, Epikurosçuların bu öğretilerine karşı çıkar. Karneades'e göre Epikurosçular, sapma teorisinin nedenini açıklayamadıkları için özgürlük öğretilerinde 'nedeni olmayan bir hareketi' kabul etmek anlamına düşerler. Epikuros gibi insan özgürlüğünü savunan Stoacı Krizippos, 'nedeni olmayan hiçbir eser yoktur' ilkesini, öznenin veya zihnin kendisinin dışına yerleştirmekle yetinir. O, nedene bağlı olmadan insanın isteğe bağlı hareketini açıklar. Krizippos nedeni olmayanı derken çevresel nedenin olmadığını kasteder. O halde Krizippos dışsal bir nedene bağlamamasını, atomun boşluktaki ağırlığı sonucunda hareket etmesi olarak açıklar. O, nedeni olmayan hareketi, atomun hareketi üzerinden anlatır. Dolayısıyla atomun doğasının dışında başka bir nedenin olmadığı ve hareketinin nedenin atomun kendisi olduğunu kasteder. Epikuros'un atomun doğasındaki harekete sapma teorisini yerleştirmesiyle zihnin iradi hareketlerinin de nedeni olmadığını açıklar. Ona göre atomun doğası gereği böyle bir hareketi yaptığını belirtir. Atom nedensiz hareketini, kendi doğasındaki yer değiştirme ya da sapma

²⁶⁹ Timuçin,2000: 370.

²⁷⁰ Timuçin,2018: 50.

²⁷¹ Cogniot,1992: 87.

kavramıyla dışsal nedeni saf dışı bırakır. Krizippos nedensiz hareketi açıklarken atomun kendisini işaret eder. Öyleyse zihnin iradi hareketlerini açıklamak için dış bir neden aramaya gerek kalmaz.²⁷²

Epikuros insanın çeşitli potansiyellere, değişik düşüncelere ve farklı karakterlere sahip olduğunuzu açıklar. Bunları şöyle veya böyle geliştirme sorumluluğu insana aittir. Dolayısıyla eylemlerimize, çevreden gelen etkilere farklı yönde tepki verme gücünün bize ait olduğunu söyleyebiliriz. Bu tepkiler insanın düşüncelerine bağlı olduğu için sorumluluğu kendisi üstlenmelidir. Epikuros, insanın farklı seçenekler içinde seçim yapabilmesinin, dış etkilere bağlı olduğunu düşünen kişilere karşı çıkar. Bu düşünceyi savunan insanlara, “Birbirlerinin davranışlarına neden karşı çıktıklarını ya da başkasının hareketlerini düzeltmek için neden çaba harcadıkları?” sorusunu yöneltir. Epikuros’a göre bu sorunun muhatabı olan kişi kendi davranışının gerekçesini de açıklayamaz. Ona göre insanların eylemlerini zorunlu eylem olarak kabul edersek, onun eylemini de zorunlu eylem olarak düşünmeliyiz. Ancak Epikuros’a zorunlu bir eylemden söz edemeyiz. Kaderci izlenim taşıyan bu düşünce, insanların eylemlerini determine eder. Tüm sorumluluk insanın zihni iradesi dışında bırakıldığı için, hareketlerine uygulanan dışsal tepkileri doğrudan kabul etmesi gerekir. Duyumlar aracılığıyla edinilen bilgilerin insanın düşünce atomlarını geliştirmesine izin vermemesi halinde kendisini kapalı bir dünya görüşüyle sınırlar. Epikuros bu kuramıyla insanın eylemlerindeki özgürlüğü kendisinin belirlediğini açıklar.²⁷³

Epikuros’a göre insan kendi eylemlerini kontrol edebiliyorsa eğer, kaderin her şeyin üstünde olduğu düşüncesine itibar etmemesi gerekir. Antikçağ Yunan düşüncesine göre “kadercilik” toplumda tanrının bile üstünde olan güç olarak görülür. Tanrılarda dâhil olmak üzere her şey, kaderin zorunluluğuna tabii tutulur. Epikuros yazgı zorunluluğunun insan eylemlerini belirlemesinden dolayı insanın seçenekler içinden seçim yapamayacağı düşüncesini savunanlara karşı çıkar. Kaderci yaklaşımın, insanın mutlu olma özgürlüğünün önünde durduğunu açıklar. Tanrı egemenliğinin üstünde kabul edilen genel yazgı anlayışı insanı belli perspektif içinde sınırlar. Hâlbuki kendi kendisinin özgürlük nedeni olan insan, geleneksel hale gelen kader anlayışı korkuyla bütünleştirdiği için tüm benliği ile kadere hizmet etmeye çalışır. Geleneksel Yunan kaderciliği, tüm zihni iradeyi dışarda bırakacak şekilde yaygınlaşır. İnsan eylemlerinin sorumluluğu tek bir güce bağlanır. Bu düşünce içerisinde kendi ideal yaşam tarzını ulaşmak için direnenler, kaderin kısıncından kurtulmak için büyük zahmetler içine girerler. Onun döneminde Stoa Okulu’nun yazgıcı görüşü de insanlar tarafından bilinir. Onlara göre tanrı ve doğa özdeş olduğu için kader, evrensel günü

²⁷² Arslan,2008: 127.

²⁷³ Arslan,2008: 128- 129.

temsil eder. Onlar da ise “kaderin direnen kimseleri sürüklediği, boyun eğen kimseye ise yol gösterdiği” düşüncesi hakimdir.²⁷⁴

Kadercî anlayışa göre insanın düşünce ve davranışlarının, olayları belirleme noktasında herhangi bir anlamı yoktur. İnsan eylemlerinin olacak olanın üzerinde etkisinin bulunmaması zorunluluğu ortaya çıkarır. Böylece kadercilikle her olayın her koşulda gerçekleşeceği düşüncesi, özgür iradenin var olmadığını gösterir. Dolayısıyla insanın geleceğini ve kendi eylemlerini etkileme gücü bulunmaz.²⁷⁵ Epikürosçu özgürlük anlayışına göre eylemlerde ve geleceği yönlendirmede iradenin, insanın kontrolünde olması gerekir. İnsan kendini geliştirdiği ve kendisine sunulan olanakları değerlendirebildiği takdirde kaderin hükmünden kurtulabilir. Tanrısal yazgının korkusu sarsıcı olsa dahi şimdinin ve geleceğin değişkenlik göstereceği fikrini kabullenmesi, insanı bunalımlı ruh halinden kurtarır. Bu yüzden Epiküros doğanın bilgisini insanlara izah eder. Çünkü doğayı anlamak, korkularla başa çıkmayı öğretir. Mutluluk ise bu korkuların ortadan kalkması ve bireyin kendi özüne bakması ile ulaşılır. Ruh, kaderin çizdiği kabul edilen yolda ıstıraplar içinde olacağından kendisini onaramaz. Zorunluluğun insanın eylemlerinde belirleyici olması kendisine yabancılaşmasına neden olur. İstenç özgürlüğünü kullanamayan insan, tüm koşullar altında olayların gerçekleşme seyrine müdahil olmadan hayatın bir köşesine sinerek yaşamı takip eder. Dolayısıyla özgürlüğün insanın kendini inşa etmesinde önemli olduğunu söyleyebiliriz. İnsan ancak kendisine iyi gelen ve onu en yüksek iyiye ulaştıracak olan felsefeyi hayatına uygulamalıdır. Bu yüzden Epiküros gerekirci ya da belirlenimci düşüncenin tam karşısında olur. Ona göre zorunluluğun kendisi kötü bir şey olduğu için insanların zorunlulukla yaşamasının şart olmadığı düşüncesini savunur.

Epiküros açıkça sözlerinde vurgulamasa da belirlenimcilik arasında bir ayrım yapar. Belirlenimciliği fiziksel belirlenimcilik ve psikolojik belirlenimcilik olarak ikiye ayırır. O, insan özgürlüğünü psikolojik belirlenimcilik üzerinden açıklar. Bizler doğduğumuz an sadece fiziksel atomlar olarak dünyaya gelmeyiz. Ruhumuzun olgunlaşması için geniş olanaklar ve potansiyeller topluluğunun bulunduğunu da göz ardı edemeyiz. Böylesi bir olgunlaşmanın nasıl bir yön alacağı da fiziksel olarak daha önceden belirlenmemiştir. Dolayısıyla Epiküros fiziksel birtakım etkilerin ve çevreden aldığımız tepkilerin varlığı da kabul eder. Ancak ona göre, bütünüyle bizleri kontrol eden merkezin bunlar olsaydı eğer, birbirimize karşı takındığımız eleştirel bakış açısının, ahlaki davranışlarımızın ya da bizim dışımızdaki kişilerin davranışlarını düzeltici tutumlarımızın anlamı tamamen ortadan kalkar. Bunun yanı sıra Epiküros, belirlenimci birinin bu tutumlarımızın zorunlu olduğu düşüncesini savunacağını

²⁷⁴ Haçerlioğlu,2000: 144.

²⁷⁵ Cevizci,2011: 247.

açıklar. Ancak mutlak belirlenimci bu düşüncesiyle kendi kendisini reddeder hale gelir. Epikurosçu yaklaşıma göre, insan eylemlerini temel fiziksel yasalarla ya da tamamıyla mekanist biçimde açıklanmasını yapamayız. İnsanlarda inancın ya da isteğin bulunması fizikselin dışında psikolojik gerçekliğin kendisine aittir. İnsandaki bu psikolojik gerçeklikler, onun ruhunu ya da aklını meydana getirir. Bu sebeple insanın eylemlerini fiziksel veya mekanik belirlenimciliğe dayandırarak açıklayamayız. Epikuros öncelikle psikolojik unsurlara ve onların belirlediği psikolojik nedenselliğe bakmamızın uygun olduğunu belirtir. Epikuros'a göre bu duruma şöyle bakmalıyız, mizacı bakımından korkak olan biri, irade gücüyle cesurca davranışlar sergileyebilir. Böylece insan kendisi için iyi olanı seçmesi ve mutluluğa ulaşmak için irade gücünü kullanarak cesurca davranışlarda bulunarak yazgı anlayışını ortadan kaldırabilir.²⁷⁶

Epikuros atomların boşluk içerisinde lineer şekilde hareketi esnasında yönünü başka bir atoma çevirmesi ile iki atom arasında gerçekleşen çarpışmanın, insanın özgür iradesine etkiler. Arslan'ın Epikuros'un bu görüşü üzerinde yaptığı değerlendirmesinde, insanın tümüyle materyalist yapıya sahip olan canlı olarak görülmesinin ona ait olan birtakım duygu veya ruh hallerinin soyutlanmasına yol açar. İnsanın etik değerlendirme içerisinde kendisinin kendi farkındalığına varabilmesi için duygularının da olduğu düşüncesi göz ardı edemeyiz. Epikurosçu düşünce okulunda, insan hem atomcu bilgiler ışığında fiziksel olarak maddeci değerlendirilirken hem de ruh halinin yaşadığı etik bunalımının yaşam kalitesine etkilediği için psikolojik tarafını da ele alınır. Epikuros belirlenimci görüşler arasında yaptığı ayrım, kendi dönemindeki doğa ve ahlak filozoflarına da gönderme yapar. Her ne kadar apaçık dile getirilmese de Epikurosçu literatüre göre, doğa filozoflarının fizik açıklamalarında insanı duygularına karşı ötekileştiren tarafının bulunması, atomu ilahlaştırma eşiğine geldiğini gösterir. Epikuros atomu tüm evren ve her şey için kaynak unsur kabul etse de ona ilahi vasıfların yüklenmesine ahlakçı yaklaşımıyla karşı çıkar. Bunun yanı sıra direkler arasındaki bahçenin düşünce sahibi olan Stoacı filozofların, insanın psikolojik nedenselliği üzerinden yazgısal bir karaktere sahip olduğu ve tanrısal inancın doğa üzerindeki egemenliğinin insanın yaşam suyu gibi benimsenmesine Epikuros karşı çıkar. Çünkü ona göre bu düşünce kalıbı, insanın kendi doğasına bir darbe vurması ve zihinsel bilinçlenme sürecinin aksamasına yol açar. Epikuros felsefi temellendirmesini yaptığı ahlak düşüncesinde, insan mutluluğa ulaşmak istiyorsa zihinsel hazzı kullanması gerektiğinin altını çizer.

Kader, Tanrı ve ölüm kavramlarının yaşamın içerisinde korkuyu tetikleyen unsurlar olarak görülmesi bilginin yetersizliğinin yol açtığı cahillikten doğar. Oysaki insanın kendini

²⁷⁶ Arslan,2008: 129- 130.

bu evrenin parçası sayması, Tanrı'nın ben merkezi etkisinin bulunduğu önyargısı kendiliğinden ortadan kalkar. Ölümün bir ontolojik sorun olduğu ve fiziksel kurgulamanın zamanla düşünsel korkuya dönüştüğünü belirtir. İnsanlarda ölüm olgusunun belirleyicisinin Tanrı'nın ilahi kaleminin yazdığı inancının bulunması hatta kimi zaman tanrılar Tanrısı kabul edilen Zeus'un da kaderin hükmüne boyun edildiği söylentisi yazgıyı yüceltir ve kontrol etmeye çekindiğimiz korkular içerisine yerleştirir. Ona göre ne ölüm ne kader ne de Tanrı insanın hayat planlamasının kontrolünü eline alabilir. Ölüm varoluş gerçekliği, Tanrı ise inancın simgesi, kaderin seçimlerimizde etkili olmadığı düşüncelerini insan kabul ederse, metafiziksel zeminin korku senaryolarından etiğin mutluluk zeminine geçiş yapabilir. Hayatı kazanmak mutluluğu talep etmek anlamına gelir. Öyleyse korkularımızdan sıyrılıp hazzla ulaşmalıyız.

Epikuros görüşlerinin arka planında, fizik teorileri ile ahlak anlayışını sentezler. Bir şey üzerine düşünmek, o şeye yönelmek ve meşguliyeti arttırmak olduğuna göre korkuların düşünsel öznesi haline gelmek, onu koşulsuz olarak kabullenmek anlamına gelir. Epikuros, kendi döneminden modern döneme kadar her yaşta bireyi etkisi altına alan bu fenomenlerin, psikolojik deformasyonların temel nedenlerinden biri olduğunu bizlere gösterir.

Epikurosçu yaklaşıma göre belli bir nesnesi olmayan, henüz gerçekleşmemiş tehlikelere karşı gösterilen içsel kaygının nedeni insanın iradesini kullanmayı bilmemesinden kaynaklanır. Karşı koyamadığımız belirsizliğin bizi yeneceğini kabul ettiğimiz takdirde, irademizi kontrol edenin kendimiz olmadığını ve bizi yok eden gücün kazanacağını düşünerek kaygının artmasında neden oluruz.²⁷⁷ Böylece iradeyi geri plana iten insan, başına gelen her olayı koşulsuz şartsız kabul eder. Yaşamın ve ölümün gerçekliğinden uzaklaşarak kendi rüya âlemine dalar. Ancak tüm gereklilik halinde bütün durum ya da olayları olduğu gibi kabul eden insan, acının kaderin kötü yanı olduğu yanılgısına kapılır.

Kader korkusunu temel korkulardan biri olarak kabul eden Epikuros, dünyanın içinde olma korkusunu ve seçim yapmamanın oluşturduğu kaygının insanı içsel huzursuzluğa sürüklediği üzerinde durur. Dünyada yaşayabilmek için insan bir düzene ihtiyaç duyar. Ancak bu düzeni kaygının etkisiyle tanrıların sağladığı düşüncesine kapılmak ya da kaderin belirlenimciliğinin bir düzen oluşturduğuna inanmak yanılgıdan ibaret olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü dünyadaki düzeni yaratacak kişi, insanın kendisinden başkası olamaz. Kaygılı insan, iradesinin dışında kontrol edemeyeceği güçlerin olduğunu düşüncesini fark ettiğimizde ve karar vermemiz gerektiğinde ise kaygı duygusu ağır basar. Tanrısal kayranın veya yazgının insanda hissettirdiği duygu hali ile seçim yapması gerektiğinde ister istemez

²⁷⁷ Çevik Gürel, N., "Seçme ve irade özgürlüğü" . <http://www.dusunuyorumdergisi.com/secme-ozgurlugu-ve-irade/>, (erişim tarihi: 30.04.2019).

kader korkusuyla yüzleşir. Bu bağlamda insan kendi seçimlerini yaparken kaygıyı da beraberinde yaşar. Olumsuz olanı ya da kötü olanı seçme ihtimalinin kaygıyı doğurması halinde insan, bu sorumluluğu üstünden alacak bir sisteme ihtiyaç duyar. Bu sistemin en başında mitolojik dinler gelir ve birey mitolojik dinler siteminin içine gizlenir. Oysaki seçme özgürlüğünü kullanan birey, tecrübe kazanır ve gelişme gösteren öz, ruhsal sarsılmazlığa ulaşabilir. İnsanın nihai hedefine ulaşabilmesi için ruhun bedene bağlı olduğu bilincini taşıması gerekir. Ruhun huzursuzluğu beden acı çekmesine de bağlı olduğu için ölçülü bir yaşam tarzı olması gerekir. Şöyle ki, başımıza kötü bir şeyler gelecek endişesini kapılmak hem ruhsal çöküntülerden kaynaklanan psikolojik bir takım hastalıklara yol açar hem de psikolojinin tetiklemeyle bedende belli belirsiz hastalıklar baş göstermeye başlar. Onun düşüncesine göre gelişen öz, beden ve ruh uyumunun olması halinde zihinsel hazlar insanı hastalıklardan kurtarabilir. Dolayısıyla özgür seçimler yapmak, kader tanrıçalarıyla aynı masada anlaşmaya varmanın verdiği rahatlıkla birey ruhsal motivasyona ulaşır. Epikuros'a göre özün gerçekliğini fark eden insan, temel sorun kabul edilen korkulardan da uzaklaşabilir. Özgür iradenin sorumluluğunu üstlenme cesaretini gösteren insan, hakikatin mutluluk ahlakını ve varoluş gerçekliğini kendi içine dönerek ruhsal huzuru aramayı önemser.²⁷⁸

Epikuros insanın en yüksek iyiye ulaşmasını ve korkulardan kurtarmasını öğretisinin temel prensiplerindendir. Epikurosçu indeterminist anlayışa göre, evrende insan iradesinin ve aklının üstünde bir şey olmadığı dolayısıyla kutsiyetin evrensel bir güç timsali haline gelmesini mümkün değildir. Doğanın üzerinde bir gücün kabulünü mümkün görmeyen Epikuros, determinizmin nedenselliğine karşı indeterminist bir tavır takınır. Bu bağlamda insan istemlerinde özerk olması halinde özgür olduğunu ifade eder. Epikuros insanın ruhu ve bedeni atomlardan meydana geldiğine göre onun başka bir şeyin ürünü olmadığını söyler. Dolayısıyla doğaüstü bir varlık tarafından yaratılmadığı düşüncesini dayanak alırsak, insanlar üzerinde bir Tanrısal hükmün olduğu düşüncesi kendiliğinden ortadan kalkar. Epikuros bu yaklaşımla, insanın eylemlerini dış etkenlerin etkisinden sıyrır. O, insan eylemlerinde zorunluluğun bulunmadığını savunur.

Epikuros “özgürlük” anlayışını bir zorunluluğa dayandırmaz, aksine insanı belirlenimci yaklaşımdan kurtarmaya çalışır. Kaderin sonsuza yayılacağı düşüncesini reddeden Epikuros, şuanın ve geleceğin her an değişikliğe uğrayabileceğini öne sürer. Onu dinlemeye gelen dostlarına istemin kendi var oluşumuzun bir parçası olduğunu ve doğaüstü bir şeyin kabul edilmesi halinde her şeyin bir nedenle sınırlanacağı düşüncesini açıklar. Özgürlüğün, mutluluğa ulaşmada önemli olduğunu belirtir. Çünkü onda “mutluluk”; ruhsal

²⁷⁸ Çevik Gürel, N., “Seçme ve irade özgürlüğü”. <http://www.dusunuyorumdergisi.com/secme-ozgurlugu-ve-irade/>, (erişim tarihi: 30.04.2019).

dinginlik, sarsılmazlık ve sükûnet kavramlarına karşılık gelir. Öyleyse özgür seçimler yapıp hayatın olanaklarından yararlanan insan, ruhsal sakinliğe ulaşabilmesi mümkündür. İnsanın özgür olmasını önemseyen Epikuros, mutluluk ile özgürlüğün doğrudan ilişkili olduğunu gösterir. İnsanın mutlu olması için ruhun kaygıdan uzak olması gerekir. Öyleyse insan kendisini sınırlandıran, hazdan uzaklaştıran ve kaygılandıran tüm unsurlardan uzak durmak gerekir.

Epikuros'un yaşadığı dönem göz önünde bulundurursak bu denli cesurca yapılan karşı çıkışlar, kimi kesimler tarafından hoş karşılanmayabilir. Çünkü onun dönemindeki kamusal zihniyet, ruhsal sakinliğe ulaşmak yerine yaygın olan Paganizmin düşüncelerini kabul ederdi. Ancak Epikurosçuluk öğretisi insanın mutluluğunu düşüncesinin odak noktası haline getirir. Epikurosçu yaklaşım temelde insanı ataraxia'ya ulaştırmayı ve onun önünde engel olan Tanrı, kader ve ölüm korkularından kurtarmayı hedefler. Epikuros doğa felsefesinde insanı incelemektedir. Hayat ve ölüm fenomenleri içinde bu korkuları ele alarak mutluluk sorununu açıklar.

SONUÇ

Tezin amacı doğrultusunda birinci bölümde Epikuros'un hayat kavramını, atomcu ve materyalist görüşüne dayanarak felsefi incelemesi yapılmıştır. Hayat kavramını atomcu görüş ile ele alan Epikuros, mutluluk sorununu fizik kuramına dayandırarak açıklık getirir. İkinci bölümde ise ölüm fenomeninin mutluluk önünde büyük bir engel kabul eder ve aynı zamanda varoluşumuzun yadsınamaz gerçeği olduğu düşüncesinden yola çıkılarak felsefi incelemesi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise, Epikuros'un ahlak felsefesinde yer verdiği hazcı düşünce açıklanmış ve mutluluğun sorun haline gelmesine neden olan üç büyük korkuya detaylı şekilde felsefi analiz yapılmıştır.

Epikuros için insanların ölüm, kader ve Tanrı korkularının insanların mutluluğunun önünde engel olmaması gerekir. Ölüm henüz gerçekleşmemesine rağmen kendisini bize sürekli hatırlatır. Ölümün tecrübe edilemez tarafı insanları korkuya iter. Döneminde yaşanan savaşların kanlı tarafına şahit olan insanların, ölümün kontrol edilemez olduğunu bir kez daha gösterir. Oysa insan doğduğu andan itibaren ölüme yazgılı olduğu gerçeğini kabullenmesi gerekir. Ölüm geldiği anda beden atomları dağılır ve yok olur. Varlığını bedene bağlı olan ruh atomları da beden atomları gibi parçalanır ve dağılır. Duyularıyla dünyayı algılayan insan ölümü yaşamasıyla duyularından yoksun olur. Öyleyse ölüm, duyu yokluğunu gösterir. Epikuros'a göre ölümün kendisinden korkmanın bir anlamı olmaz. Çünkü ölümün kendisi duyularla algılanamaz. Onun üzerinde durduğu temel düşünce, ölüm olgusunu doğrudan hedef almaz, ölüm düşüncesinin yarattığı kaygının ruhsal sancılara yol açtığını savunur. İnsan mutlu olmak istiyorsa ölümün kendisini kabullenmeli, ölüm düşüncesi ile zihnini meşgul etmeyi bir kenara bırakmalıdır. Böylesine benimsenen korku insanı daha ölmeden yaşamaktan korkutur ve hayatın zevklerinden mahrum olmasına neden olur.

Epikuros doğa felsefesi açıklanmadan diğer alanlar için yapılan açıklamaların askıda kalacağı düşüncesini taşır. Doğa felsefesini açıklarken atomun bilgisine başvuran Epikuros, merkeze unsurları ya da atomu yerleştirir. Atomun kendi ağırlığını koruyarak boşlukta düşme hareketini gerçekleşmesi sonucunda cisimlerin olduğunu açıklar. Dolayısıyla evren ve içinde bulunan her şeyin atomun kendisinden kaynaklandığının altını çizer. Atomun hareketi esnasında düz çizgiden sapmasıyla rastlantının ortaya çıktığını savunur. Böylece rastlantı kavramı ile tanrısal kader anlayışı kendiliğinden kalkar. Doğa felsefesinde evreni açıklarken atomcu görüşe yer vermesiyle tanrısal kuvvetin etkisini ortadan kaldırır. Tanrısal kayranın evrenin ve cisimlerin üzerinde etkisi bulunmadığını ve bu yüzden insanın Tanrının korkusuna kapılmaması gerektiğini açıklar. Tanrılar da atomlardan oluştuğuna göre onların dünyayı

yaratmak için bir zahmete girmediklerini gösterir. Tanrılar kendi dünyasında mutlu halde yaşarlar. Onlar insanların dünyasında gerçekleşen her şeyden bağımsız olur. Doğaları gereği böyle bir yükün sorumluluğunu üstlenmezler. İnsanlardan daha güzel ancak form olarak insana benzeyen tanrılar, en yüksek iyiye sahip olup duygulardan yoksundurlar. Epikuros her ne kadar tanrıların varlığını kabul etse de onların insanlarla ilgilendikleri düşüncesine karşı çıkar. Bilge insanın korkularından sıyrılıp tanrıların mutluluğuna ulaşabileceğini açıklar.

Hazcı anlayışa sahip olan Epikuros, bedensel hazlardan ziyade tinsel hazların önemi üzerinde durur. Ölçülü yaşamayı ilke edinen Epikuros, bedensel zevklerin gelip geçici zevkler verdiğini, kalıcı olanın ise tinsel zevklere ulaşılan zevkler olduğunu ahlak felsefesinde detaylı şekilde açıklar. Basit yaşam tarzı edinen insanın, acıdan sakınması halinde en yüksek iyiye ulaşmasını mümkün görür.

Tüm bunların neticesinde insanın her dönem temel problemi olan mutluluğu Epikuros, kendi dönemindeki insanların yaşadığı ruhsal bunalımlarını ele alarak mutsuzluğa neden olan korkuları öğretisinde yer verir. O, mutluluğun nasıl anlaşıldığını bilmekten çok mutsuzluğa neden olan sebepleri felsefi temellendirmesine gider. Epikuros bütün felsefesini mutluluk üzerine kurar. Hayatın telosunu ruhun huzura kavuşması ve mutluluğun önündeki engelleri kaldırmak olarak belirler. Epikuros'un felsefesinin direniş felsefesi olduğunu söyleyebiliriz.

Epikurosçu öğretide önemli olan korkulardan sıyrılabilme ve arı mutluluğa ulaşabilmektir. Epikuros korkuların ölüm, kader ve Tanrı kavramlarla beslendiğini öne sürmüştür. Ona göre hangi korku ile mücadele edersek edelim hayatımızın merkezine mutlu olmayı yerleştirmeliyiz. Mutlu anlarımızı zihnimize kazıdığımız takdirde acılar karşısında cephe alabiliriz. İnsan korkuya boyun eğmek yerine kendini inşa etmenin yollarını aramalıdır. Tezin ulaştığı sonuca göre; korkuların etkisi altında yaşamının hayatın değerini azaltmaktadır. Bu yüzden Epikurosçu öğretinin mutluluk reçetesinin önemini göz ardı etmemeliyiz.

KAYNAKÇA

- Arslan, A. (2008), *İlkçağ Felsefe Tarihi 4. Cilt Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular, Stoacılar, Septikler, Bilgi Üniversitesi Yayınları*, İstanbul.
- Aristoteles, (2005), *Fizik*, (Çev. S. Babür), Yapı kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Aster, E. V. (2005), *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, (Çev. V. Okur), İm Yayın Tasarım, İstanbul
- Akarsu, B. (1998), *Mutluluk Ahlakı*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Bolay, H. R. (2013), *Felsefe Doktrinleri Ve Terimleri Sözlüğü*, (11.bs.) Nobel Yayınları, İstanbul.
- Birand, K. (1958), *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Bertrand, A. (1999), *Ahlak Felsefesi*, (Çev. S. Zeki), Seba Yayınları, Ankara.
- Bilgin, Ö. (2014), *Sadakat Ahlakı*, Aktif Düşünce Yayıncılık, Ankara.
- Botton, A. (2000), *Felsefenin Tesellisi*, (Çev. B. T. Altuğ), Sel Yayınları, İstanbul.
- Cogniot, G. (1992), *İlkçağ Materyalizmi*, (Çev. S. Selvi), Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Cevizci, A. (2015), *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul.
- Conford, F. M. (2003), *Sokrates'ten Önce Ve Sonra*, (Çev. U.C. Akın), Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Cevizci, A. (2002), *Etiğe Giriş*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, A. (2014), *İlkçağ Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul.
- Cicero, (2016), *Ölümü Küçümseme*, (Çev. Ç. Menzilioğlu), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Cicero, (2012), *Tanrıların Doğası*, (Çev. Ç. Menzilioğlu), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Cevizci, A. (2001), *Metafiziğe Giriş*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Cicero, (2015), *Kader Üzerine*, (Çev. C. C. Çevik), Zeplin Kitap, İstanbul.
- Cevizci, A. (2011), *Felsefeye Giriş*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Çakmak, M. (2018). "Epikür ve Lukretius'un Ölüm ve Yokluk Algularına Dair Bir Değerlendirme", *Beytulhikme An International Journal of Philosophy Dergisi*, 8 (1), 357-376.
- Dumont, J. P. (2007), *Antik Felsefe*, (Çev. İ. Yerguz), Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Dürüşken, Ç. (2014), *Antikçağ Felsefesi*, Alfa Basım Yayın, İstanbul
- Dagognet, F. (2007), *Büyük Filozoflar Ve Felsefeleri*, (Çev. Z. Durukal), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- Epikür,(1993), *Mektuplar Ve Maksimler*, (Çev. H. Örs), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Epiküros, (2015), *İki Direk Arasında Çiçekli Bir Bahçe*, (Çev. O. Erdem), Arya Yayıncılık, İstanbul.
- Epiküros, (2014), *Özdeyişler, Mektuplar Ve Aforizmalar*, (Çev. G. Renas), Arya Yayıncılık, İstanbul.
- Erhat. A. (1972), *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Feuerbach, L. (2012), *Tanrıların Doğuşu*, (Çev. O. Özgül), Say Yayınları, İstanbul.
- Gökberk, M. (1993), *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, Ankara.
- Hançerlioğlu, O.(2000), “Epikürosçuluk”. *Felsefe Ansiklopedisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, II. ,62.
- Hadot, P. (2011), *İlkçağ Felsefesi Nedir?*, (Çev. M. Cedden), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Hökelekli, H. (1991), “Ölüm Ve Ölüm Ötesi Psikolojisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 3(3): 151-165.
- Kenny, A. (2011), *Antik Felsefe*, (Çev. S. Uslu), Küre Yayınları, İstanbul.
- Köseoğlu. G. (2019), “Şizofrenin Varoluşsal Değeri Ve Yaratıcı Gücü”. C, Türer (Ed). *Felsefenin Vefalı Yüzü*, Aktif Düşünce Yayıncılık, Ankara, 409-416.
- Klein, D. (2013), *Filozofun Mutluluk Seyahatnamesi*, (Çev. A. S. Türedi), Aylak Kitap, İstanbul.
- Kalyoncu, H. (2011), *Ölüm Korkusu Ve Panik Atak*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Laertios, D. (2010), *Ünlü Filozofların Yaşamları Ve Öğretileri*, (Çev. C. Şentuna), Yapı kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Lucretius, (2017), *Varlığın Yapısı*, (Çev. İ. Z. Eyüboğlu), On bir Yayınları, İstanbul.
- Lenoir, F. (2016), *Mutluluk Üstüne Felsefi Bir Yolculuk*, (Çev. A. Altınörs), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Marx, K.H. (2013), *Demokritos ile Epikouros'un Doğa Felsefelerindeki Ayrım*, (Çev. S. Babür), Bilge Su Yayıncılık, Ankara.
- Magee, B. (2000), *Felsefenin Öyküsü*, (Çev. B. S. Şener), Dost Yayınları, Ankara.
- Nizan, P. (1998), *Eskiçağ Maddecileri*, (Çev. A. Timuçin), Telos Yayıncılık, İstanbul.
- Öçal, Ş. (2011), “İlkçağ Felsefi Düşüncesinde, Ahlaki Bir Problem Olarak ‘Dünya Algısı’ ”, *Felsefe Dünyası*, 53(1), 111-131.
- Özkan, S. (2017), *Ölüm Felsefesi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Özgen, M. K. (2007), *Mutluluk Problemi*, Artus Yayıncılık, İstanbul.
- Russell, B. (2000), *Batı Felsefesi Tarihi İlkçağ*, (Çev. M. Sencer), Say Yayınları, İstanbul.

- Störing, H. J. (2013), *Dünya Felsefe Tarihi*, (Çev. N. Epçeli), Say Yayınları, İstanbul.
- Sharpely, R.W. (2002), “Epikürosçular Nasıl Mutlu Olurum?”, *Felsefelogos Dergisi*, 5(19) : 15-25.
- Schopenhauer, A. (2017), *Ölüm Ve İçsel Doğamızın Yok edilemezliği İle İlişkisi*, (Çev. E. Yıldırım), Oda Yayınları, İstanbul.
- Şatır, S. (2001), *Düşünmenin Öyküsü*, Pan Yayınları, İstanbul.
- Timuçin, A. (2018), “Aristoteles’ten Sonra Felsefe: Stoacılık Ve Epiküros’çuluk”, *Bilim Ve Gelecek Dergisi*, 177: 42-51.
- Timuçin, A. (1992), *Düşünce Tarihi*, BDS Yayınları, İstanbul.
- Thilly, F. (2002), *Yunan ve Ortaçağ Felsefesi*, (Çev. İ. Şener), İzdüşüm Yayınları, İstanbul.
- Topaloğlu, A. (2004), “Tanrısal İnançın Felsefi Anlamı ve Tarihsel Arka Planı”, *M. Ü. İltihyat Fakültesi Dergisi*, 27(2), 105-119.
- Zeller, E. (2008), *Grek Felsefe Tarihi*, (Çev. A. Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul.
- Weber, A. (1998), *Felsefe Tarihi*, (Çev. H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Warburton, N. (1962), *Felsefenin Kısa Tarihi*, (Çev. G. Ateşoğlu), Alfa Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- http://www.durmushocaoglu.com/data/yazipdf/DHocaoglu_685_DERS_NOTU_FELSEFE_SokratesOncesi_Grek_Felsefesi_Edisyon_2.pdf?rnd=1305312395, (erişim tarihi:15.05.2019).
- <http://www.academia.edu/27744919/AtomcuFelsefe.pdf>, (erişim tarihi:23.11.2018).
- http://depo.btu.edu.tr/dosyalar/sanayi/Dosyalar/Faruk_HOCA.pdf, (erişim tarihi:11.05.2009).
- http://www.academia.edu/9964763/Antik_Yunan_Felsefesi, (erişim tarihi:26.11.2018).
- <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2015/03/01/epikurosun-maddeci-atomculugu/>, (erişim tarihi:07.11.2018).
- http://depo.btu.edu.tr/dosyalar/sanayi/Dosyalar/Faruk_HOCA.pdf, (erişim tarihi:11.05.2019).
- <http://kosmosmacerasi.com/v1/2015/06/androjen/>, (erişim tarihi:23.01.2019).
- <http://www.kitaptansanattan.com/kose-yazilari/olumun-giremediği-bahçe-özlem-kalkan-erenus-yazdı/>, (erişim tarihi:04.03.2019).
- <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2015/03/01/epikurosun-maddeci-atomculugu/>, (erişim tarihi:28.03.2019).
- <https://www.psiko.gen.tr/ataraksiya.html>, (erişim tarihi:28.03.2019).
- <http://yucelbinici.com/filozofların-mutluluk-anlayışı/>, (erişim tarihi:02.04.2019).

[https://www.academia.edu/31025608/Epikuros %C3%9Czerine.docx](https://www.academia.edu/31025608/Epikuros_%C3%9Czerine.docx), (erişim tarihi:11.04.2019).

<http://www.dusunuyorumdergisi.com/secme-ozgurlugu-ve-irade/>, (erişim tarihi:30.04.2019).

Ö Z G E Ç M İ Ő

Adı ve SOYADI	Gizem KÖSEOĞLU
Dođum Yeri - Tarihi	Őanlıurfa-03.10.1992
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	MURATPAŐA LİSESİ
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi/Edebiyat Fakóltesi/Felsefe Bölümü
İŐ DENEYİMİ	
Stajlar	Antalya MuratpaŐa Anadolu Lisesi
Çalıştığı Kurumlar	Üçgen Eđitim Kurumları
E-Posta	Gizemkose92@hotmail.com